

P 400(2)

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

20.

évfolyam

1970

november

1970 NOV 20

11

A 100 falu — 100 könyvtár mozgalom keretében a Fejér megyei Baracs-Apátságálláson 1 200 000 Ft költséggel létesített klubkönyvtár (MTI Fotó — Szilágyi Pál felvételei)

t a r t a l o m

<i>A könyvtáros konferencia előkészületeiből</i>	
A könyvtárak a művelődésben (2.)	635
Egyetemi és főiskolai könyvtárak (Zircz Péter)	643
ARATÓ ATTILA: Közművelődési könyvtáraink és a tanácsok rendszerének korszerűsítése	645
Az IFLA moszkvai közgyűlése (Szepesváry Tamás)	647
GYÓRI GYÖRGY: Olvasókat nevelni... (Iskola és könyvtár)	648
Zenei könyvtárosok alapfokú tanfolyama (Cs. A.)	651
KURT SCHADWILL: Új bibliuszok Drezdában	652
TERTINSZKY EDIT: Kézikönyvek egy gyermekkönyvtárban	655
Eredményekről és gondokról (Sy)	657
DR. BÁNDY VILMOS: Továbbra is megoldatlan a tanszéki könyvtárosok státushelyzete	658
A szerkesztőségi archívumok munkája (Batáriné Mérő Eva)	660
Új magyar könyvtári szabadalom: az acéllemez állványzat	661
Új tanfolyamot indít az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ	662
A könyvtárak életéből (Kuntár Lajos, dr. Wittek Lászlóné)	667
Kitüntetések	671
Margó (Páldy Róbert)	674
Felhívás	674
BATÁRI GYULA: Olvasókör mesterlegényeknek (A könyvtárak történetéből)	675
Hírek	676

kis bibliográfiák

A madarak, mint barátaink és ellenségeink (Ordódy Mária)	663
A TV színházi műsorához ajánljuk (Körtés Júlia)	665
A kárpát-ukrajnai magyar irodalom jelesebb alkotásai (Szakolczay Lajos)	666

t á j é k o z t a t ó

TÓTH DEZSŐ: A tévé „Nyitott könyv” műsora	677
Z. LENGYEL VERA: Könyvtáros szemmel a város pereméről	679
SZAKOLCZAY LAJOS: A kárpát-ukrajnai magyar irodalom	682

k ö n y v e k r ő l

Régészeti könyvek (Zolnay Vilmos)	685
--	-----

kézikönyvtár

Két helytörténeti módszertani kiadvány (Cs. T.) 688

bibliográfiák

Repertórium Veszprém megye negyedszázadáról (<i>Péter László</i>)	690
POMOGÁTS BÉLA: Huszonöt év magyar prézája (<i>Könczöl Imre</i>)	692
A debreceni könyvtárak összefogásának dokumentumai (<i>Héthy Zoltán</i>)	694
Könyvtári híradók	695
Könyvtári kiadványok	696

A borító hátlapján Papp György ex librise

из содержания

aus dem inhalt

Библиотеки в службе просвещению 2. (Из документов III Общ государственного съезда по библиотечному делу) (635);
Attila Arató: Влияние модернизации администрации на сеть массовых библиотек (645);
Tamás Szepeváry: Общее собрание Международной Федерации союзов библиотечарей (ИФЛА) в Москве (647);
Дердь Дери: Мнение одного из преподавателей литературы о воспитании в учащихся привычку к чтению (648);
Kurt Schadwill: Новые библиотечные автобусы в городе Дрезден (652);
Lajos Szokolczay: Венгерская литература в Закарпатской Украине (682).

Die Bibliotheken im Dienste des Bildungswesens 2. (Aus den Dokumenten der III. Landeskonferenz für Bibliothekswesen) (635);
Attila Arató: Wie wirkt die Modernisierung der Verwaltung auf die Struktur des allgemeinbildenden Bibliotheksnetzes? (645);
Tamás Szepesváry: Die IFLA-Tagung in Moskau (647);
György Györi: Ein Literaturprofessor von der Lesererziehung in der Schule (648);
Kurt Schadwill: Neue Fahrbibliotheken in Dresden (652);
Lajos Szokolczay: Die ungarische Literatur von Karpatukraine (682).

from the contents

cikkeink szerzői

Libraries in the service of culture 2. (From the documents of the 3rd Conference on Librarianship) (635);
Attila Arató: Effects of the reform in local administration on the organization of the public library network (645);
Tamás Szepesváry: The Moscow Conference of the IFLA (647);
György Györi: A teacher of literature on education for reading (648);
Kurt Schadwill: New bookmobiles in Dresden (652);
Lajos Szokolczay: Hungarian literature in the Carpathian Ukraine (682).

Arató Attila, a Debreceni Megyei Könyvtár igazgatója; **dr. Bándy Vilmos,** a Műgyetemi Könyvtár munkatársa; **Baláti Gyula,** az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; **Buztáriné Méré Eva,** a Pajtás szerkesztőségi archívumának vezetője; **Györi György** tanár; **Körtés Júlia,** a Könyvtárudományi és Módszertani Központ munkatársa; **Kuntár Lajos,** a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa; **Z. Lengyel Vera,** a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 27. sz. kerületi könyvtárának munkatársa; **Ordódy Mária,** az Országos Mezőgazdasági Könyvtár munkatársa; **Páldy Róbert,** a Könyvtáros szerkesztője; **Kurt Schadwill** könyvtárigazgató, Drezda; **Szokolczay Lajos,** a Gorkij Könyvtár munkatársa; **Szepeváry Tamás,** az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ munkatársa; **Tertinszky Edit,** a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 9. sz. gyermekkönyvtárának munkatársa; **Tóth Dezső,** a Pápai Járási Könyvtár munkatársa; **dr. Wittek Lászlóné,** az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezető-helyettese; **Zircz Péter,** a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa.

Könyvtáros

**A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA**

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Keilner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 451-753.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 38 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

70.5116 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A könyvtárak a művelődésben (2.)

III. A könyvtárhasználat társadalmi és intézményi meghatározottsága

A fontosabb rétegek olvasásának helyzete

Az olvasás — ezen belül a könyvtárhasználat — mértékét és színvonalát alapvetően a társadalmi-szociológiai tényezők határozzák meg. Az igények kielégítésének könyvkiadási, könyvterjesztési, könyvtári intézményi tényezői módosító hatást gyakorolnak.

1961-ben a lakosság 61 százaléka olvasott el legalább egy könyvet. A 60 százalékból azonban legfeljebb 25 százalék tekinthető rendszeres olvasónak. Az azóta eltelt évtizedben az olvasók száma — a részvizsgálatokból következtetve — mintegy 5 százalékkal nőtt.

Kedvezőbb képet mutat az újságolvasás: az írni-olvasni tudó lakosság 81 százaléka szokott újságot olvasni, 60 százaléka rendszeresen.

Az egyes foglalkozási csoportokban eléggé eltérő képet mutat az olvasók aránya.

Az értelmiség 95 százaléka olvas, de csak kb. 60 százaléka rendszeresen. Az értelmiséghez közelálló alkalmazotti réteg olvasásáról vizsgálatok hiányában mitsem tudunk.

A munkásoknak 70 százaléka olvasó, legalábbis az alkalmi olvasás szintjéig. Bár az utolsó 5—6 év alatt 4—5 százalékkal nőtt — egyebek között a szocialista brigádmozgalom hatására — az olvasó munkások száma, de nem csökkent a különbség a különböző végzettségű és képzettségű munkások között. Lassítja a fejlődést az olvasás szempontjából fejletlenebb falusi rétegek állandó beáramlása a termelésbe, továbbá ipari termelésünk mai extenzív szakasza.

A mezőgazdaság fizikai dolgozóinak (mezőgazdasági munkásság és a tsz-paraszt-ság) 30—40 százaléka olvasó, 8—10 százaléka rendszeresen olvas. Kedvező változás, hogy a falusiak szemében az olvasás ma már nem mindenütt felesleges időtöltés, hanem inkább a városiasodó életforma jelképe.

A tanulóifjúság képezi az olvasótábor utánpótlását és elitjét. Az egyetemi hallgatók körében éri el az olvasás a legnagyobb „tengerszint feletti magasságot”. A középiskolások olvasásának szintje egyenlő, könyvtárhasználatuk intenzitása azonban nagyobb, mint az értelmiségé. A szakmunkástanulókra kevésbé érvényes, amit a tanulóifjúságról mondtunk.

A könyvet nem olvasók népes tábora nem egységes. Nagyobb részüknek volt már valamelyes kapcsolata a könyvvel. A nem olvasás végső oka az a passzív társadalmi helyzet, amely nem kedvez az aktivitás egyik válfajának sem.

Minden eddigi vizsgálat egybehangzóan kimutatta, hogy az olvasást döntően befolyásolja az iskolai végzettség. A 8 általánost végzett lakosságnak 80 százaléka olvas könyvet, sajnos nagyrészt csak alkalmilag. Az állandó és rendszeres olvasásnak, legalábbis a szépirodalom és a lektür fokán, garanciája az érettségi.

A második meghatározó tényező-csoport a végzett munka jellege, a szakképzettség és a társadalmi réteghez tartozás. (Más kulturális eszközök használatánál ez áll az első helyen.) Az iskolai végzettség és az olvasás közötti szorosabb és elsődleges összefüggés figyelemreméltó specifikum, amiből fontos következtetések adódnak.

Az olvasást befolyásoló többi tényezőre csupán egy-egy jelzővel világítunk rá. A demográfiai tényezők közül az életkornak van a legnagyobb befolyása. A nők körében a férjezett családi állapot, mint negatív irányban befolyásoló tényező, az életkorával azonos mértékű.

Utójára szólunk arról az összefüggésről, amely az olvasás és az olvasót elindító környezet között van. A vizsgálatok azt mutatják, hogy a szülők iskolázottságának, a családi könyvtárnak a szerepe igen fontos, hiszen még az egyetemi végzettség sem képes teljesen ellensúlyozni a származásbeli különbséget. Ez az összefüggés különös figyelmet érdemel nálunk, ahol a társadalmi átrétegződés igen nagyfokú.

Az olvasás indítékai és az olvasói ízlés

Az olvasás belső indítékai közül a szórakozás, a „kikapcsolódás” áll első helyen. E tekintetben az olvasótábor meglehetősen homogén. Az ismeretszerzés, illetve az általános tájékozódás igénye az iskolai végzettség emelkedésével együtt nő, ugyancsak vele párhuzamosan növekszik az emberábrázolás, az etikai problémák iránti érdek-

lódás. Pl. a személyes sorsának, szűkebb világának ábrázolását igénylő parasztság elmarad a szélesebb társadalmi problémákra is fogékony munkássággal szemben. Az elvágódás, menekülés, az olvasmány „kábitószerként” használata viszont, mint indíték, az iskolai végzettséggel fordított arányban érvényesül.

A szépirodalom és az ezzel egybeeső „szórakoztató-ismeretterjesztő irodalom” (útleírások stb.) az olvasott könyvek 88 százalékát tette ki 1964-ben. Bár azóta a nem szépirodalom aránya egyes könyvsikerek és a tv-műsorok ösztönző befolyására emelkedett, a szépirodalom részesedése még mindig egészségtelenül egyoldalú.

A szépirodalmi ízlés viszonylag egyöntetű és hosszú időszakokra nézve tartalmaz azonos elemeket. A legolvasottabb írók kis eltéréssel minden olvasórétegben ugyanazok. Mind az 1934-es, mind az 1964-es felmérés szerint a tíz legolvasottabb szerző magyar, élükön mindkét esetben Jókaival. 1962-ben a tsz-tagoknál és az egyetemi hallgatóknál egyaránt Jókai volt a legolvasottabb szerző, akinek művei a különböző rétegek olvasmányainak 7—16 százalékát tették ki. A magyar irodalom olvasása azóta csökkent, de nem csökkent a romantikus irodalomé. Az utóbbinak sok esetben kevésebb értékes változatai kerültek előtérbe. Bár a külföldi irodalom területén Hemingway is előretört, Solohov vezető helyét I. Shaw vette át. Jókai, Mikszáth térvesztése állandó, a trónkövetelők Berkesi, Szilvási, Dallos.

Feltétlenül pozitív tendencia, hogy az elmúlt 4—5 év alatt lényegesen nőtt a fogékonyság az olvasmányok nagyobb választéka és az újdonságok iránt. Jól jellemzi egy nagy réteg olvasóinak ízlését, hogy az ifjúsági irodalom a mezőgazdaságban dolgozók és eltartottak olvasmányainak egyötödét teszi ki.

A versek olvasása csupán a középiskolai tanulók és az egyetemi hallgatók körében nevezhető valamennyire is általánosnak. Költő, mint legkedvesebb szerző, kizárólag egyetemi hallgatóknál fordul elő.

Az olvasásnak mint társadalmi szükségletnek a felismerése, azaz a külső indítékok megjelenése párhuzamos egyrészt az iskolai végzettség növekedésével, másrészt a környezetből, az élethivatásból következik. A pedagógiai módszerek konzervatívizmusának, ipari fejlődésünk jelenlegi extenzív szakaszának egyaránt része van abban, hogy a társadalmi szükséglet szerinti olvasás elmaradott. A könyvet, dokumentumot mint munkaeszközt még a pedagógusok sem igénylik általánosan. Viszont intenzíven használják a tudományos kutatók, az iparban és a mezőgazdaságban nem rutinmunkát végző szakemberek.

A könyvvásárlás szokása társadalmunkban ma még igen nagy eltérést mutat. A könyvek 55 százalékát az értelmiségiek vásárolják meg. A könyvtár és a könyvesbolt az olvasásnak nem konkurrens, hanem egymást szervesen kiegészítő intézménye, s amint a mérések igazolják, az intenzív könyvtárhasználat nagyobb könyvvásárlással jár együtt.

A könyvtárhasználat mértéke

A könyvtárhasználat mértéke ugyancsak jellemzője egy ország olvasási színvonalának. Magyarországon a könyvtár ma még nem emelkedik ki a könyvbeszerzés forrásai közül: igénybevételeinek mértéke általában azonos a könyvesboltból és az ismerősöktől szerzett könyvek mértékével. Ez azt jelenti, hogy a könyvtárhasználati kultúra az olvasáskultúra általános színvonalához képest is elmaradt.

Az újonnan üzembehelyezett, korszerű könyvtárak eredményei ennek ellenére azt bizonyítják, hogy a társadalmi-szociológiai tényezők együttesen a jelenleginél jóval tömegesebb és magasabb színvonalú könyvtárhasználatot tesznek lehetővé. Minden könyvtár szélesíti a hatókörét mihelyst az ellátandó város, falu stb. társadalmi-szociológiai tényezőivel összhangba kerülnek feltételei.

De még a legkedvezőbb intézményi ellátottság esetén is megalapozatlan kívánság lenne jelenleg a lakosság 30—35 százalékánál magasabb közművelődési könyvtári olvasói arányt várni. Az a mai arány, amely szerint az olvasással élő emberek mintegy harmada könyvtárhasználó, hosszabb időszakra érvényes lesz, feltételezve, hogy ezalatt a könyvtárhasználat szerkezetében az értékes irodalom kerül túlsúlyra. Ezekhez a számbeli arányokhoz kell tehát terveinket szabnunk, ha gazdaságos és jól kihasznált könyvtári rendszert akarunk.

A könyvtári hatókörbővítés fő irányai

A könyvtárakat használók több mint fele gyermek és ifjúsági olvasó. A felnőtt korosztályú könyvtári olvasókból — óvatos becslés szerint — 30—35 százalék 55 éven felüli. Az aktív korosztályok igen alacsony százalékban vannak képviselve. Ezen hosszú idő óta nem lehetett lényegesen változtatni. Túlságosan leegyszerűsíténénk a kérdést, ha ezért — bár sokkal hatékonyabbnak kellene lennie — a könyvtári propa-

gandát vonnánk felelősségre. Mindenekelőtt a könyvtárhasználat objektív tényezői okozták ezt a jelenséget. Ebből következik, hogy kampányszerű akciók helyett nagy távra felkészülő olvasólétszám növelési politikát kell folytatnunk.

Ennek első és legfontosabb része, hogy az életre felkészülő korosztályok megnyerését és szolgálatát a könyvtárak kiemelt feladatának kell tekinteni.

Ha az erők jelenlegi szétforgácsoltsága ellenére is az általános iskolai korosztálynak majdnem 50, a 14—18 éves korosztálynak pedig kb. 40 százaléka könyvtári olvasó, akkor a kapacitások fejlesztésével és határozottabb koncentrációjával, továbbá az iskolák és az ifjúságot tömörítő szervezetek együttműködésére számítva (erre a Nevelésiügyi Kongresszus előkészületi munkáit, az ifjúsági párthatározat, a KISZ, a honvédség intencióit ismerve, végre komolyan adódik lehetőség), nem látszik túlzott becsülésnek az olvasók arányának 60—75 százalékra emelése a 18 éven aluli lakosságból. Jelentékeny emelkedés irányozható elő a teljes KISZ-korosztályban is.

Az ifjúság könyvtárhasználatának általánossá változtatása a társadalmi-szociológiai tényezők fokozatos fejlődése mellett a legfőbb biztosíték arra, hogy az aktív korosztályok könyvtárhasználatára is növekedni fog.

Ezen a követelményen belül is súlypontot kell képezni: a könyvtár elsőrendű feladatai közé tartozik — pótolni az ösztönző kulturális környezet hiányát a hátrányos indulású gyermekek és fiatalok számára. Köztudomású, hogy jelenleg még mindig hátrányos helyzetből indul a felnövekvő nemzedék igen számottevő része a kultúra elsajátítására. Ez a tény kihat két lényeges, egymással szorosan összefüggő társadalmi problémásorra:

- a szocialista demokrácia kiteljesedése elképzelhetetlen, ha a sok esetben szinte behozhatatlan hátránnyal induló lakosság-csoportok újratermelődésének lehetősége fennáll;
- a műszaki-tudományos forradalom követelményeitől a gyenge fegyverzettel rajtolók messze el fognak maradni, egy bizonyos ponton lelassítva ezzel az egész társadalmi fejlődést is.

Amikor az ifjúság és a gyermekek megnyerésének és ellátásának fokozását tűzzük ki első számú feladatnak, koránt sincs szó arról, hogy a könyvtárakban a többi olvasó réteg létszámát ne növeljük, vagy arról, hogy a továbbiakban ezek a rétegek valamiféle „másodrangú” kiszolgálásban részesüljenek. Ellenkezőleg: meggyőződésünk, hogy ha a könyvtár a fiatal nemzedékek megnyerésére és színvonalas kiszolgálására összpontosítja működését, információs-nevelési erőfeszítéseit, ezzel az egész lakosság számára teszi aktívabbá, vonzóbbá a könyvtári szolgálatot.

A könyvtár hatóköre az intézményi fejlesztéssel arányosan nő a társadalmi szükségletek szintjéig. Adatszerűen kimutatható, hogy a könyvtárhasználat országos arányától nagymértékben elmaradott településeken és lakókörzetekben az intézményi ellátottság lényegesen rosszabb az átlagosnál. Az átlagosnál rosszabbul ellátott helyek közé tartozik Budapest, s ide tartoznak általában a városi peremkerületek és az új lakótelepek. Teljes joggal fogalmazhatnánk úgy is: a munkásság mozgás- és lakókörzetei. Bár a tanyavilág és a kisközségek ellátásában is vannak bőven fehér foltok, ezek azonban a jövő fejlődése szempontjából a fogyó, míg a városi lakókörzet és a fejlődő községközpontok a növekvő területek. A jövőt szolgáló könyvtárpolitikának a fejlődő városi területek és községközpontok könyvtárügyének erőteljes fejlesztésével, szolgáltatásaiknak kihelyezésével kell eljutnia a tanyák és kisközségek lakóihoz (letétek, bibliobusz!).

A jövő szükségleteinek fokozottabb figyelembevétele

Az általános könyvtári ellátás egy bizonyos ponton való megtorpanásának nemcsak gazdasági okai voltak. A rendelkezésre álló erőforrásokat is jobban ki lehetett volna használni, ha nemcsak a jelen szükségleteivel számoltak volna.

Ezentúl határozottabban tekintetbe kell vennünk azt, hogy a könyvtár szervezésen fejlődő intézmény. Alapításakor egyetlen könyvtár sem állhat igazi, kiteljesedett mivoltában a közönség elé, bármilyen bőkezű volt is az alapító. Csak bizonyos múlttal, folyamatos társadalmi beágyazódással, szervesen kialakított állománnyal tud a jelen, s a jövő igényeinek megfelelni, a szükségletekkel egybevágó szolgáltatásokat nyújtani.

A jövő a tudományosan megalapozott településfejlesztési, gazdaság- és társadalomfejlesztési tervekből ma már meglehetősen biztonsággal látható. Tendenciaszerűen — mint ahogy rámutattunk — a könyvtárhasználati statisztikákban, a korábbi feltételek között működő könyvtárak tapasztalataiban is tükröződik.

Ebből következik, hogy a könyvtárak erőforrásait mind határozottabban fordítsák a számszerűen ma még ugyan kisebb, de társadalmi hasznukat tekintve összehasonlíthatatlanul értékesebb igények kielégítésére. Feltétlenül részesítsék előny-

ben a szakirodalmi, a világnézeti és általános tájékoztató, a képzési-önképzési igényeket, valamint a művészi értékre irányuló szórakozási igényeket, s ezen az alapon, szüntelenül tájékoztatva-nevelve, fokozatosan vezessék el alacsonyabb szinten olvasóik tömegeit is az igazi értékek megértéséhez, igényéhez.

IV. Az általános nyilvános könyvtári ellátás fejlesztése

Az ellátás alapelvei

A lakosság széles rétegeinek magas színvonalú könyvtári ellátása olyan szervezetet kíván, amely a viszonylag legkisebb ráfordítás mellett az aránylag legmagasabb szintű szolgáltatásokat biztosítja. E követelmény teljesítésének feltétele a könyvtárfejlesztésre rendelkezésre álló erők legkedvezőbb mértékű összefogása és a településfejlesztés mozgásirányaihoz való igazodás.

Az intézményeket ellátási területenként (megyénként, városenként) és azon belül szolgáltatási szintenként kell megszervezni a településfejlesztési terveknek megfelelő három fokozatban, azaz az alap-, a közép- és a felsőfokú általános könyvtári ellátást biztosító intézmények formájában. A távlati követelményeknek megfelelő könyvtári rendszer teljes kiépítése az előttünk álló 8—15 év feladata.

A tudatos vizsgálatokon alapuló fejlesztési tervek megvalósítása egyfelől megfelelő fejlesztési irányszámok kiadását, másfelől központi fejlesztési alap létesítését feltételezi. Az eddigi tapasztalatok (100 falu — 100 könyvtár mozgalom) azt mutatják, hogy hatékony és tudatos könyvtárpolitika csak akkor valósítható meg, ha ahhoz ösztönző anyagi eszközök is rendelkezésre állnak.

Az ellátó rendszerek szerkezeti sémája

A jövőben egy-egy általános nyilvános könyvtári hálózatot olyan rendszernek kell felfogni, amelynek központja a kor társadalmi, gazdasági, politikai követelményeinek megfelelő, tudományos szintű tájékoztatóra is alkalmas nagykönyvtár (A típus), tagjai pedig a különféle alközpontok (B típus), illetve a nagykönyvtár hatósugarán belüli települések vagy városrészek lakosságára alapján fejlesztett helyi könyvtárak (C típus).

Ezt a rendszert szervesen egészítik ki a művelődési autók könyvvállomásai, a bibliobuszok kölcsönzőhelyei, a tanyai könyvkölcsönzők, a külterületi, kórházi és szociális otthoni fiókok, a falusi könyvkölcsönzők és a klubkönyvtárak (D típus).^{*} Ezek mint a hajszalerek behálózják a legkisebb lakott helyig az ország egész területét és minden társadalmi réteghez eljuttatják a könyvet, az irodalmat, mint az ismeretszerzés, a személyiségfejlesztés eszközt, s növelik az olvasók táborát.

Annak érdekében, hogy a megyei székhelyek központi könyvtárai (A típus) kielégíthessék a magas szintű tájékoztatói, tudatformálási és ismeretbővítési igényeket, biztosítani kell számukra a hazai könyv-, folyóirat és audio-vizuális dokumentumkiadás érdemi teljességben való beszerzését, valamint a külföldi könyv- és folyóiratkiadás olyan válogatásban történő megvásárlását, amely kiegészíti a hazai könyvkiadás súlyképpeni hiányosságait, illetve amely megfelel közönségük nyelvtudásának (világnyelvek, egyes esetekben a hazai nemzetiségek nyelve).

A megyei könyvtárak gyűjteményének megfogalmazásánál részben saját olvasóikból, részben annak a területnek a gazdasági, szociális és kulturális igényeiből kell kiindulni, amelynek a megyei könyvtár területi szolgáltató központja. Ez azt jelenti, hogy a megyei könyvtárat a megye egész lakossága, az ott élő 200—500 ezer emberből álló közösség anyagi és szellemi érdekei szerint kell tervezni.

Ez az igény felveti a rendszeren belüli munkamegosztás rendezésének kérdését is. El kell mozdulni a holtpontról a hálózati munkában, amely megrekedt a módszertani segítségnyújtás szintjén, és a hálózati feladatokat tudatosan ki kell terjeszteni a központiilag gazdaságosabban megoldható szolgáltatások irányában. A szakemberek, az érdeklődők igényeinek könyvtárközi és postai kölcsönzés, másolatszolgáltatás, irodalomkutatás stb. útján való kielégítését lehetőségből gyakorlattá kell változtatni. Ez a megyei könyvtárak reprográfiai felszerelésének fejlesztésével és a telex-hálózatba való bekapcsolásával oldható meg, hisz ez az utolsó szint, amely a szakirodalom vonatkozásában eredeti külföldi dokumentumokkal (folyóiratcikkek, prospektusok, az országos szakkönyvtárak és dokumentációs központok kiadványai stb.) rendelkezik, és rendszeres, szervezett összeköttetésben áll az országos szakkönyvtárral.

A fent leírt szerepkörből következően e könyvtáraknak szoros kapcsolatot kell kiépíteniük azokkal a továbbképzési központokkal, amelyek a gyakorlati szakembe-

^{*} Az egyes típusokhoz tervezett főbb mutatókat ld. a mellékletben.

rek különféle csoportjaival érintkezésben vannak, hogy a továbbképzési alkalmak időszerűsége a könyvtári szolgálat révén az önkéntes szakképzés folyamatává bővüljön.

Az előbbieken ismertetettek lényegében érvényesek a Budapesten létesítendő, több kerületet ellátó könyvtárakra és néhány olyan vidéki város könyvtárára, amely ugyan nem megyei székhely, de amelynek történeti hagyományai és gazdasági, valamint művelődési-kommunális szempontból betöltött jelenlegi szerepe alapján könyvtári vonatkozásban is kiemelt helyet kell elfoglalnia.

A többi város, továbbá a távlatilag várossá fejlesztendő települések (ma ezek többségükben járási székhelyek) könyvtárát (B típus) az ellátás szempontjából úgy kell tekinteni, mint egy kisebb tájegység vonzáskörzetének központi könyvtárát. Ugyancsak a vonzási elv alapján sorolandó a B típusú könyvtárak közé Budapesten kerületenként meghatározott számú könyvtár, valamint a nagy vidéki városok némely külső kerületének könyvtára is.

Végül a városok lakóhely szerinti ellátását C típusú könyvtárakkal és a D típusúhoz tartozó szolgálati helyekkel kell teljessé tenni, annak az elvnek megfelelően, hogy a lakosság zöme 1—1,5 km-es távolságon belül könyvtári szolgáltatáshoz jusson.

A falusi könyvtárügynek szorosan kell kapcsolódnia a városokból sugárzott közép- és felsőfokú szolgáltatásokhoz, velük együtt kell biztosítani mind a színvonalas ellátást, mind a könyvtári hatókör bővítését. A községek könyvtári intézményeit az országos településfejlesztési keretrendszerrel összhangban kell kifejleszteni.

A megyei szervek most dolgoznak saját településfejlesztési keretrendszerükön. A könyvtári tervezésnek ehhez a munkához kapcsolódnia kell meghatározni az egyes települések könyvtári típusát, illetve hozzákezdenie az e típusokhoz tartozó könyvtárak kifejlesztéséhez.

Jelenleg a tervezés első lépcsőjében a nagyközségeket jelölik ki. A bennük működő könyvtárak, esetleg fiókok továbbfejlesztése nem vet fel sajátos szervezési feladatokat. Itt mindössze annak megtervezéséről van szó, hogy mikorra éri el a községi könyvtár a C típusra, a fiókhálózat pedig a D típusra előírt normatívákat. A nagyközségek városi rangra való fejlődésének egyik feltételeként a B típusú könyvtár-szint elérése tekinthető.

Más a helyzet a kisebb falvak esetében. Itt nem lehet arról szó, hogy minden egyes kis településen, amelynek lélekszáma néhány száz, vagy alig haladja meg az ezret, önálló, C típusú könyvtárat hozzanak létre, még akkor sem, ha ezek a települések egyelőre önálló tanáccsal is rendelkeznek. A településfejlesztési terv név szerint felsorolja a leendő alsófokú központokat, amelyek köré — nem is messze távlatban — több kisebb falu csoportosul, s közigazgatási egységet képez. A központi faluban lesz a közös tanács székhelye, s ide telepítik az alsófokú kommunális és művelődési ellátó intézményeket is. Tehát a C típusú könyvtárakat ezekben a helységekből kell kifejleszteni (épület, állomány, főfoglalkozású könyvtáros), s a falukörzet más tagjaiban csupán kiegészítő ellátást, vagyis D típusú ellátóhelyeket kell szervezni, amelyek természetesen egységet alkotnak az alsófokú központban működő könyvtárral. Így elérhető, hogy a könyvtárfejlesztési erőfeszítések nem forgácsolódnak szét, hanem mintegy 700 leendő alsófokú központba koncentrálnak.

A főváros és agglomerációja a lakóhely szerinti ellátás megtervezését illetően egészen sajátos helyzetben van. Külön lépcsőfokként kell számolni a hálózat központi könyvtárával, amelynek az A típusra jellemző feladatokon kívül országos szakkönyvtári feladatokat is el kell látnia. Jelenlegi elhelyezésének és ellátottságának kedvezőtlen volta miatt mindkét feladatot csak korlátozott mértékben teljesítheti. Távlatilag szükséges a központ új épületének felépítése és a ma még hiányzó, mintegy 6—8 A típusú könyvtár megteremtése. Mind a központnak, mind az A típusú könyvtáraknak a főváros fejlesztési tervével összhangban, kivétel nélkül az új alközpontokban, illetve a nagy forgalmi csomópontok mellett kell elhelyezkedniük. Annál is inkább, mert a főváros nagy nyilvános tudományos és szakkönyvtárai mind a nagykörúti, illetve a budai körúti gyűrűn belül működnek.

Csak az A típusú könyvtárak láncolatának felépítése után remélhető, hogy a lakosság elhelyezkedése szerint telepített és telepítendő B és C típusú könyvtárak, illetve D típusú szolgáltatói helyek (főleg a bibliobuszok kölcsönzőhelyei) az egész főváros és agglomerációjának területén egyenletes és magas színvonalú ellátást nyújtanak.

A különféle könyvtártípusok együttműködése

A lakóhely szerinti könyvtári ellátás nem független a többi könyvtári ellátó rendszertől. Hatékonyágát és gazdaságosságát nagymértékben befolyásolja a tudományos és szakkönyvtárak, a szakszervezeti és iskolai könyvtárak léte és működése.

A tudományos és szakkönyvtárak közül mindenekelőtt az országos hatáskörű nyilvános könyvtárak és az egyetemi könyvtárak működése van hatással a lakóhely szerinti ellátás vezető intézményeinek (A—B típus) tájékoztató szolgálatára, illetve — ha ilyen könyvtár ezek székhelyén vagy működési területén fejt ki tevékenységét — gyűjtőkörükre is.

Különösen fontos, hogy az A—B típusú könyvtárak vállalják a tudományos és szakkönyvtári szolgáltatások legkedvezőbb szétsugárzását, illetve a lakóhely szerinti rendszer alacsonyabb egységeiből érkezett, szolgáltatásokra vonatkozó igények és kérések hozzájuk való közvetítését.

A lakóhely szerinti ellátás megszervezésénél a szakszervezeti könyvtárakat is figyelembe kell venni. Így szakszervezeti feladatnak tekinthető a vállalati, üzemi lakótelepek, bányászfalvak, állami gazdasági telephelyek könyvtári ellátása, a lakosság számára is nyitva álló szakszervezeti művelődési házak könyvtárainak működtetése (C és D típus). Ezen túlmenően kívánatos, hogy a szakszervezeti könyvtárügyben rejlő erőforrásokat nagyobb mértékben hasznosítsuk a lakóhely szerinti ellátás fehér foltjainak felszámolására. Ezért a tervezésnél figyelembe kell venni, hogy hol szükséges és lehetséges külön megállapodások és szerződések alapján a könyvtáraknak a szakszervezetekkel való közös fenntartása. A lakóhely szerinti ellátás rendszerében működő szakszervezeti könyvtárakra természetesen ugyanazok a követelmények érvényesek, mint az azonos típusú tanácsiakra.

A gyermekkönyvtári és az iskolai könyvtári szolgálat egymással összhangban levő és egymást kiegészítő fejlődése és működése szintén fontos követelmény. Ahol a települések nagyságrendje, a településszerkezet sajátosságai, az iskolák jellege indokolja, kívánatos az iskolai és a gyermekkönyvtári funkciókat egyaránt ellátó könyvtárak létrehozása, az alábbi szempontok szerint:

- a) A 8000 lakoson felüli településeken a közművelődési könyvtáron belül gyermekkönyvtárat (részleget, csoportot) kell létrehozni. A központi gyermekkönyvtártól távolos iskolákban a közművelődési könyvtár — az iskolával kötendő megállapodás alapján — gyermekkönyvtári fiókot helyezhet el. Ebben az esetben ez látja el a tanulói könyvtár feladatait is.
- b) Olyan községekben, ahol egyetlen osztott általános iskola működik, az iskolai könyvtár kiépítéséig az iskolaépület és a községi könyvtár elhelyezési körülményeit mérlegelve lehet eldönteni, hogy a gyermekek könyvtári ellátását a községi könyvtár vagy iskola keretében szervezzék-e meg.
- c) Kisebb településeken, a kis létszámú és részben osztott iskolák esetében a gyermekek könyvtári ellátását a községi könyvtár vállalja.

A könyvtárak működésének személyi tényezői

Külön kell foglalkoznunk a könyvtári információs-pedagógiai tevékenység hatásfokának legfőbb meghatározójával, a személyi tényezővel. Könyvtárügyünk egész rendszerének átalakítása, a könyvtárak társadalmi feladatainak ellátása a könyvtárak vezetőin és dolgozóin áll vagy bukik.

A jelenlegi személyzeti ellátottságot egyrészt az jellemzi, hogy a közművelődési könyvtári rendszer kialakulásával párhuzamosan felnőtt és szakmailag megerősödött egy olyan könyvtárosgárda, amely már nagyobb feladatoknak is eleget tud tenni, és a kiindulóponthoz viszonyítva létszámát tekintve is nagy fejlődésen ment keresztül. Másfelől azonban azt is látnunk kell, hogy nincs összhangban a mai követelményekkel, s az 1000 lakosra jutó könyvtárosok számában messze lemaradtunk a szocialista országok mögött (pl. a Szovjetunióban 1400—1500 falusi lakosra jut egy könyvtáros, Romániában és Bulgáriában 3—4000 lakosra, hazánkban 10—15 000, az aprófalvas megyékben 40—50 000 falusi lakosra).

Társadalmunk fejlődési tendenciáit elemezve arra az eredményre jutunk, hogy kisebb problémát fog jelenteni a személyzeti ellátottság mennyiségi mutatóiban elérni a nemzetközi szintet, mint biztosítani a minőségi színvonalat. Ugyanis várhatóan egyre több munkaerő jut a szolgáltató ágazatokba, így a könyvtárakba is. A kérdés inkább az, hogy a munkaerőpiacon vajon versenyben tudnak-e lenni a könyvtárak az értékesebb, tehetségesebb, felkészültebb emberanyagért, illetve mennyiben sikerül a társadalmi elvárásokra, a korszerű könyvtári technikára felkészíteni leendő munkaerőiket a képzés során.

A kérdés első fele kétségtelenül azt jelenti, hogy milyen vonzerőt gyakorolt a könyvtárosi pálya a kezdő fiatalokra. Ennek számos összetevője van: kereseti lehetőségek, élet- és munkakörülmények, előmeneteli esélyek s nem utolsósorban a szakma társadalmi rangja. Mindent egybevetve, nem adhatunk túlságosan derűlátó választ e tényezőket illetően. A könyvtárosok bérezése elmarad a pedagógusokétól;

az estebe nyúló szolgálati órákat és a szombat-vasárnapit nyitvatartást nem ellen-súlyozza munkaidőkezelésként, a nyolcórás munkaidőbe nem fér bele az állandó önképzés, tájékozódás, bár ez előfeltétele volna az információs-pedagógiai munkának; a könyvtárosokat nem illetik meg a pedagógusoknak nyújtott kedvezmények; a be-sorolási és a bérezési rendszer elavult, nem veszi eléggé tekintetbe az egyéni teljesít-ményeket, nem ösztönöz a fejlődésre; a szakma társadalmi elismertsége igen alacsony fokon áll (egy vizsgálat tanúsága szerint a munkásolvasók 12 szakma közül a 11. helyre rangsorolták a könyvtárost, a bérelszámoló és a raktáros közé).

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy egyre több elégséges és közepes érettsé-givel rendelkező fiatal jelentkezik a könyvtárakban, vagy ha jobb eredményeket ért el tanulmányai során, akkor olyan beállítottságú, hogy csak túlhaladott könyvtáros-mezménynek felel meg.

A modern, szocialista könyvtárosszempénynek az a könyvtáros felel meg, akinek eszmei-politikai beállítottsága megegyezik a szocializmust építő ország társadalmi és világnézeti alapjaival, szakmai tudása korszerű színvonalon áll és folyton lépést tart a fejlődéssel, személyi adottságai képessé teszik arra, hogy megfeleljen a könyvtár információs-pedagógiai szerepéből következő követelményeknek. Ebből következően az utánpótlás kiválogatásában magas mércét kell alkalmazni, és a pályára való al-kalmasságot különösen meg kell vizsgálni.

Ez átvezet bennünket a kérdés másik feléhez, a könyvtárosszempényhez. A két szin-ten (egyetem, illetve tanítóképzők és szaktanfolyamok) folyó könyvtárosszempény és szék-eredményeket mutathat fel, azonban az utóbbi időben számos olyan probléma jelent-kezett, ami a képzés határfokát gyengíti.

A képzés minden szintjén mindenekelőtt tartalmi korszerűsítésre van szükség. Jobban kell közelíteni egymáshoz a könyvtári gyakorlat követelményeit és a tanter-veket, az oktatási metodikát. Másodjára: a válogatásnál csak úgy lehet kellően ér-vényesíteni a pálya saját mércéjét, ha az egyetemen visszaállítjuk az önálló felvé-telt, az egyetemi szint alatti képzésben pedig a könyvtári studiumokat fő, pályameg-határozó tanulmánnyá emeljük, s ezen a szinten is biztosítjuk a szakmai képzettség mellett egy-egy társadalom- vagy természettudomány terén való tájékozottságot.

A Könyvtárellátó működése

Végül a könyvtárfejlesztés még egy fontos kérdését vetjük fel. A központi könyv-ellátás megszüntetése után a szocialista országok között 1952-ben mintaszerűen szer-vezettük meg az Állami Könyvterjesztő Vállalatot belül a Könyvtárellátó Osztályt. Ez a szerv bonyolítja le a közművelődési könyvtárak vásárlásának mintegy 70 szá-zalékát, ellátja őket kész katalóguscédulákkal, könyvtári nyomtatványokat és őr-la-pokat bocsát rendelkezésükre. Az utóbbi években azonban egyre több panasz hang-zik el a könyvtárak részéről a Könyvtárellátó működésével kapcsolatban. E panasz-o-kat a következőkben foglalhatjuk össze: lassú a szolgáltatás, a könyvkereskedések-ben hetekkel előbb hozza lehet jutni a frissen megjelent könyvekhez; nem minden rendelést teljesít a Könyvtárellátó, még a művelődéspolitikailag fontos műveket sem kapják meg mindig a rendelt példányszámban a könyvtárak; a kiadványok egyre kisebb százalékát látják el az erősebb, nagyobb használatot kibíró ún. könyvtári kö-téssel; kicsi a raktári választék a visszamenőleges vásárlások számára; nincs antik-vár szolgálat. Több ízben felmerült az igény, hogy bővíteni kellene a Könyvtárellátó szolgáltatásainak körét is: propagandaanyagok központi előállítás, ajánló bibliográ-fiák kiadása, hanglemezek és egyéb dokumentumok terjesztése, vidéki könyvtárak számára beszerzési megbízások vállalása, kiállítások és vándorkiállítások installációja, könyvtári bútorok és felszerelési tárgyak, gépek beszerzése, egyszóval a könyvellá-táson túlmenően olyan feladatok vállalása is szükséges volna, amelyek egy könyvtári ügynökség tevékenységi körébe esnek. Nyilvánvaló, hogy a Könyvtárellátó ilyen irányban történő fejlesztése az Állami Könyvterjesztő Vállalatot belül leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik. Célu-l tehát egy önálló könyvtárellátó szerv létrehozását kell kitűznünk. Ennél más gazdasági szabályozókat kellene alkalmazni, s szükség szerint szubvencióval is támogatni kellene ezt a szervet.

KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI NORMÁK

1. Az alapfokú könyvtári ellátási szint („C” típus)

— Társadalmi környezet: legalább 2000—3000 lakosú község vagy falutársulás központja, ennek megfelelő méretű városi lakótelep, ha más könyvtári intézmény hatókörén (1—1,5 km) kívül esik.

- Állomány: 5000 vagy annál több kötet.
- Gyarapodás: könyv: legalább 350—400 cím, hírlap és folyóirat: 50—60 cím évente.
- Személyzet: főhivatású, szakképesített könyvtáros.
- Nyitvatartási idő: 24 óra vagy annál több, hetente legalább négy napra elosztva.
- Szolgáltatások: kölcsönzés, gyermekszolgálat, helybenolvasás, tanácsadás, könyvtárközi kölcsönzés.

2. A középfokú könyvtári ellátási szint („B” típus)

- Társadalmi környezet: több községre, falutársulásra kiterjedő ellátási szerepkörű, 10 000 lakosnál nagyobb község (város). Az ellátandó lakosság együttes száma 50 000 vagy annál több (10—15 km sugarú körön belül).
- Állomány: 20 000 vagy annál több kötet.
- Gyarapodás: könyv 2500—3000 cím évente (az „Új Könyvek” c. kiadványban referált teljes anyag, valamint a világnyelveken megjelent legfontosabb általános kézikönyvek kitekintést nyújtó választéka), periodika: 200—250 cím, a magyar nyelvű hírlap- és folyóirattermés érdemi teljessége, valamint a világnyelveken és a helyben élő nemzetiségek nyelvén beszerezhető periodikumok reprezentatív választéka, zenei dokumentumok: 250—300 hanglemez és magnetofonzalag évente (komoly zene, zenei folklór, irodalmi próza).
- Személyzet: munkakörök és munkanemek szerint differenciált munkacsoport, felsőfokú szakképesítésű vezetővel.
- Nyitvatartási idő: a felnőttszolgálatban heti 48 óra, vagy annál több, a gyermekszolgálatban heti 30 óra, vagy annál több.
- Szolgáltatások: kölcsönzés, helybenolvasás (prézens könyvtár az 1945 utáni magyar könyvkiadást reprezentáló gyűjteményből), referenz szolgálat, könyvtárközi kölcsönzés, helybeni zenehallgatás, hanganyag átjátszás, irodalmi, zenei, tudományos népszerűsítő, könyvtárpedagógiai tevékenység.

3. A felsőfokú könyvtári ellátási szint („A” típus)

- Társadalmi környezet: általában egy megyére kiterjedő, legalább 200 000, legfeljebb 500 000 lakost magában foglaló településhálózat, városok és községek együttese.
- Állomány: 100 000 kötet vagy annál több.
- Gyarapodás: könyv: 3500—4500 cím (a nemzeti könyvtermés tartalmi teljessége és válogatott idegen nyelvű irodalom a kézikönyvek, szakmai segédkönyvek és a szépirodalom köréből), periodika: 450—550 cím (a magyar hírlap- és folyóirattermés tartalmi teljessége és a világnyelveken, valamint a területen élő nemzetiségek nyelvén megjelenő periodikumok válogatott gyűjteménye), zenei dokumentumok: 400—500 cím (a magyar hanglemezpiacon megjelenő hazai és külföldi teljes érdemi anyag), nem hagyományos dokumentumok: a helyi szükségletek szerint (szabványok, térképek, mikrofilm stb.).
- Személyzet: az összefüggő feladatok szerint szervezett munkacsoportok célszerű rendszere, több felsőfokú könyvtárosi és egyéb szakképesítésű munkatárssal, felsőfokú szakképesítésű vezetővel.
- Nyitvatartási idő: felnőtt szolgálat: heti 48 óra, vagy annál több; gyermekszolgálat: heti 30 óra, vagy annál több.
- Szolgáltatás: kölcsönzés, helybenolvasás (prézens könyvtár a XX. századi magyar könyvkiadást reprezentáló gyűjteménnyel), szakirodalmi tájékoztatás és az országos információs rendszerhez kapcsolódó közvetítő szolgálat, könyvtárközi kölcsönzés, reprográfiai szolgáltatás, fordítás és referálás, helybeni audio-szolgáltatások és átjátszási lehetőség biztosítása, irodalmi, zenei, tudományos népszerűsítő, könyvtárpedagógiai tevékenység.

4. Az ellátási rendszer csatlakozó területei („D” típus)

Az ellátási rendszerben a fenti típusokon kívül — nagy súllyal, nagy számban és változatos megjelenési formában — szerepelnek a szolgálati helyek. Létüket a sajátos települési viszonyok és a társadalmi szükségletek indokolják. E szolgálati helyek vagy valamely intézményhez csatlakoznak (iskola, művelődési ház, klub) vagy önállóak (átmenetileg még önálló kis falu könyvkölcsönző helye), vagy valamely könyvtár kihe-lyezett részei (fiók, mozgókönyvtári letét). Könyvanyagukat kisebb részben helyi alapból, egyre nagyobb mértékben azonban — ügyrendi meghatározás szerint — valamely

könyvtári intézményből letét formájában kapják. E szolgálati helyek rövid jellemzésére szolgáljanak az alábbiak:

— Társadalmi környezet: 2000 lakosnál kisebb település vagy falutársulás, illetve más kulturális vagy tömegszórakozási intézmény közönsége.

— Állomány: 1000 kötetes válogatott könyvanyag (néhány általános kézikönyv, a magyar és a világirodalom klasszikusai, gyermek- és ifjúsági irodalom, népszerű tudományos ismeretterjesztő művekből válogatás).

— Gyarapodás: letétként (ideiglenesen kihelyezve) évi 200 kötet, vagy annál több, 10-féle folyóirat.

— Nyitvatartási idő: heti 8 óra, vagy annál több.

— Szolgáltatás: kölcsönzés, olvasási tanácsadás.

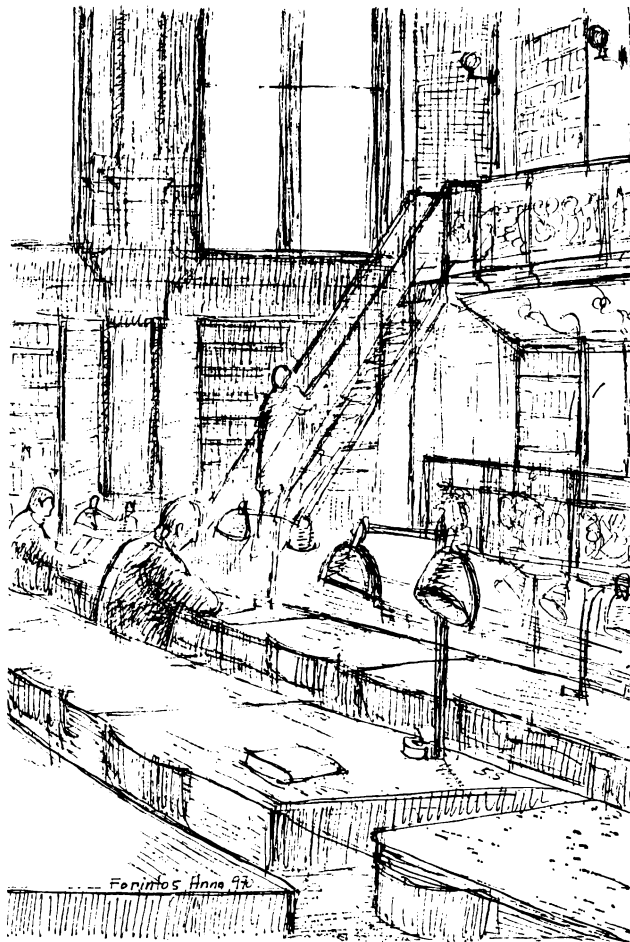
— Személyzet: részfoglalkozású, tiszteletdíjas vagy társadalmi munkás könyvtárkezelő.

Egyetemi és főiskolai könyvtárak

Jóllehet a konferencia-előkészületek során az oktatási intézmények könyvtárainak ügyeivel önálló szekciósülés foglalkozott, mégis szükségesnek látszott a felsőoktatási könyvtárak gondjait, fejlesztési kérdéseit külön megbeszélésen megvitatni. Ezt nem csupán e könyvtárak jelentősége — a legnagyobb magyar tudományos könyvtárak kevés kivétellel egyetemi könyvtárként működnek —, hanem azok a változások is indokolják, amelyek a felsőoktatási intézmények és könyvtáraik tevékenységében végbementek, végbemennek.

Felsőoktatási intézményeink rendszerét az elmúlt negyedszázad átalakította és jelentékeny mértékben kibővítette: a hallgatók létszáma megtöbbszöröződött, új egyetemek, karok, tanszékek létesültek. A legfontosabb változások azonban a legutóbbi években történtek annak a felismerésnek a jegyében, hogy a felsőfokú képzésnek folyamatosan lépést kell tartania a tudomány és a technika fejlődésével. Ennek egyik követelménye az átadandó ismeretanyag permanens megújítása, másik követelménye: a felsőoktatási intézmények önállóságának fokozása.

Felsőoktatásunk általános fejlődésével párhuzamosan a felsőoktatási intézmények könyvtárainak tevékenysége is nagy változáson ment keresztül: fejlődésük középpontjába a könyvtári munka korszerűsítése és a fenntartó intézmény tevékenységéhez való igazodás került. Az egyetemi könyvtárak ezen túlmenően — mint az országos könyvtárügyi munkamegosztásból részt vállaló intézmények — az állománygyarapodási együttműködés

Az Egyetemi Könyvtár olvasóterme. (Forintos Anna rajza)

keretében, vagy pedig mint regionális funkciójú könyvtárak — az egyetemek falain kívül is fontos szerepet töltenek be.

A 3. országos könyvtárügyi konferencia szervezési előkészületeinek megkezdésekor már készen állt az a terjedelmes dolgozat, amelyben a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztálya — neves egyetemi könyvtárosok résztanulmányai nyomán — összegezni és meghatározni igyekezett mindazon teendőket, amelyek tízéves távlatban az egyetemi oktató-nevelő és kutatómunka támogatása érdekében az egyetemi könyvtárakra hárulnak. Ami pedig a legnagyobb segítséget jelentette: nyilvánosságra kerültek az MSZMP tudománypolitikai irányelvei és nyomukban több — egyetemi könyvtáros tollából származó — vitacikk foglalkozott az egyetemi kutatómunka fejlesztésének könyvtári-információs feladataival.

Ilyen előzmények után a könyvtárügyi konferencia felsőoktatási szekciójának tézisztervezetét összeállító szakemberek (a tézisztervezetet Dr. Héberger Károly, a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárának igazgatója állította össze a könyvtárosztály közreműködésével) úgy határoztak, hogy a már meglévő tanulmányokra támaszkodva — a felesleges ismétlések elkerülésére — a szekcioulés elé csak a legkonkrétabb, leginkább gyakorlati jellegű problémákat terjesztik. Ennek a kissé „formabontó” tézisztervezetnek a lényegét a következőkben igyekszem összefoglalni.

A tézisztervezet a főbb könyvtári munkafolyamatok metszeteiben sorolja fel a tennivalókat, s külön kiemeli azokat a feladatokat, amelyek elvégzését a tudománypolitikai irányelvek megállapításai teszik szükségessé (a gyarapítás területén például ilyennek minősül a külföldi szellemi termékek fokozottabb beszerzése). A tézisztervezet értelmében az egyetemi és főiskolai könyvtárak állománygyarapítási munkájukban fenntartó intézményük oktatási és tudományos feladataihoz igazodnak, ugyanakkor azonban részt vesznek az országos gyűjtőköri kooperációban. E feladat végrehajtása érdekében a tézisztervezet *progresszívan növekedő beszerzési keretek* biztosítását követeli. Az állományok feldolgozása tekintetében az igényekhez jól igazodó és hatékony *feltárási apparátusok kiépítését* irányozza elő, ugyanakkor azonban felhívja a figyelmet a *központi könyvtárügyi szolgáltatások* figyelembevételének szükségességére.

Az olvasószolgálat tekintetében a kulcskérdés az egyre nyomasztóbb raktári és olvasótermi *férőhely gondok* sürgős enyhítése. Ennek érdekében a tézisztervezet célul tűzi ki, hogy a felsőoktatási intézmények könyvtárai több évtizednyi dokumentumtermés befogadására alkalmas raktári kapacitással rendelkezzenek, az olvasótermi férőhelyeket pedig oly mértékben kell szaporítani, hogy a nappali hallgatók 10—15%-ának férőhely-szükséglete az elkövetkező években biztosítható legyen. A tézisztervezet határozottan leszögezi, hogy a felsőoktatási könyvtárak feladatköréhez tartozik a hallgatók politikai-világnézeti nevelését elősegítő *közművelődési tevékenység* (ennek megfelelő irodalom beszerzése, rendezvények szervezése stb.) végzése is.

A tudománypolitikai irányelvek tartalmából következik, hogy a tézisztervezet kiemelten foglalkozik a könyvtárak tájékoztatási feladataival, hangsúlyozza a differenciált tájékoztatási szolgáltatások létrehozásának szükségességét, egyidejűleg azonban nyomatékosan figyelmeztet a felesleges *párhuzamosságok elkerülésére*, s arra, hogy a könyvtáraknak saját érdekükben fokozatosan fel kell készülniük a *számítógépek* könyvtári tájékoztatási célú alkalmazására.

A szakirodalmi forrásismeretek egyetemi-főiskolai oktatásának fontosságára a 3. országos könyvtárügyi konferencia szinte valamennyi szekcioulése rámutatott. A tézisztervezet ennek tudatában követeli, hogy a *szakirodalmi forrásismeretek oktatását* a jövőben a műszaki egyetemek valamennyi karán, a tudományegyetemek természet-tudományi karain és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen, valamint a műszaki főiskolákon is valósítsák meg.

A tézisztervezet rámutat a felsőoktatási könyvtárak technikai (audioprofilis stb.) korszerűsítésének szükségességére, felhívja a figyelmet a modern *audiovizuális oktatási eszközök* könyvtári alkalmazásának lehetőségeire. Hálózati tekintetben a tagkönyvtárak szorosabb együttműködésének biztosításával az egyes dokumentumok, könyvtárak szorosabb együttműködésének biztosításával az egyes dokumentumok, tani, a módszertani munka vonatkozásában a „hagyományos” instruálás mellett a tartalmi, gyűjteményépítési és szervezési ismeretek átadását helyezi előtérbe.

A tézisztervezet külön foglalkozik a szaktárcák felügyelete alá tartozó szakegyetemek (orvos- és agrártudományi egyetemek) könyvtárainak helyzetével és egyenletlen fejlődésükre való tekintettel e könyvtárak létszámellátottságának, technikai felszereltségének a megjavítását követeli. Az ugyancsak külön fejezetben tárgyalt főiskolai könyvtárakkal kapcsolatban — a főiskolai intézményrendszer folyamatban levő átalakulása, kibővülése miatt — a tézisztervezet a *főiskolai könyvtárügy átfogó elemzését*, funkcióinak, fejlesztési célkitűzéseinek a meghatározását tűzi ki célul.

Zirc Péter

Közművelődési könyvtáraink és a tanácsok rendszerének korszerűsítése

Az állami közművelődési könyvtárügy eredményekben gazdag utat tett meg a tanácsi kezelésbe jutástól a mai napig. A növekedés alapja a szocialista társadalom fejlődése volt, ez teremtette meg a lehetőségeket a művelődésügy, s ezen belül a könyvtárak számára is.

Ma már megállapítható, hogy az eredmények elsősorban a tanácsok fokozódó erkölcsi és anyagi támogatása révén jöttek létre. Gondoljunk az alapvető feltételek biztosítására, könyvtárak építésére, berendezésére stb. Szép példája ennek a *Száz falu — száz könyvtár* mozgalom országos — s a vártnál jóval nagyobb — sikere.

Az állami közművelődési könyvtári hálózat fejlődése szorosan kapcsolódott a tanácsok fejlődéséhez — ahogy ezt többen megfogalmazták az országos könyvtárügyi konferencia egyik előkészítő vitáján: „a könyvtárhálózat szilárd bázisa a tanácsok közigazgatási rendszere volt”. A hálózati felépítés ennek felelt meg, ez volt alapja fejlődésének, ehhez igazodott a hálózat irányítása, felügyelete is.

Jogos tehát a *várákozás* és helyenként az *aggodalom* is a könyvtárosok körében a tanácsi rendszer korszerűsítése láttán! Ugyanis mozgásban van az a biztos alap, amin az állami közművelődési könyvtárak hálózata létrejött és kifejlődött.

Tudjuk, hogy a kormányzat átgondoltan és alapos előkészítés után fogott hozzá a közigazgatási rendszer korszerűsítéséhez. Meggyőződésünk, hogy ez a szükségszerű és helyes lépés eddigi fejlődésünk következménye, s a gazdaságirányítási reform további kibontakozásának lényeges feltétele. Bízunk benne, hogy a korszerűsítés eléri célját, államigazgatási rendszerünk demokratizmusa továbbfejlődik, csökken a hivatali bürokratizmus, az ügyek intézése egyszerűbb és gyorsabb lesz, növekszik a helyi szervek jogköre és felelőssége, a tanácsok munkája még szakszerűbbé, hatékonyabbá válik. Nyilvánvaló, hogy ezek a kedvező változások jó hatással lesznek mindazoknak az intézményeknek a munkájára, amelyeket a tanácsok rendszerének korszerűsítése érint. Ilyenek a könyvtárak is. Mi hát a helyenkénti aggodalmak forrása?

Az egyik maga a közigazgatási struktúra változása. Ismeretes, hogy a közművelődési könyvtárak állami hálózata a tanácsi rendszer hármias tagozódására (megye — járás — község) épült, ez a szervezeti bázisa. Ám az is köztudott, hogy az így kialakult szervezet nem mechanikusan igazodott a tanácsi rendszerhez, hanem a könyvtári hálózat sajátosságait, belső törvényeit is nagymértékben figyelembe vette. Ez volt a fejlődés igazi kiindulópontja. Alapos vizsgálatot igényel az a kérdés, hogy a *tanácsok rendszerének kétlépcsősé formálása* (megye — község) *megfelel-e a könyvtárhálózat belső fejlődési tendenciáinak?*

S itt érkezünk el — meggyőződésem szerint — az aggodalmak legfőbb forrásához! Előrehaladott állapotban van a magyar közigazgatás egész tanácsi rendszerének generális átépítése, mely a jövő év elején a községek és járások szintjén szervezetileg be is fejeződik. Ez az átalakulás teljes mértékben érinti, *megváltoztatja* (helyenként már meg is változtatta) a *tanácsi közművelődési könyvtárak szervezetét*, hálózati felépítését, irányítási rendszerét — de *még nincs* országosan érvényes, tudományos alappal kidolgozott, mindenkire kötelező *állásfoglalás*, mely a gyakorlat által felvetett problémákat elvi megalapozással, országos érvénnyel úgy oldja meg, hogy a közművelődési könyvtárak hálózati felépítését a tanácsi rendszer korszerűsítéséhez alakítja anélkül, hogy a már bevált háromlépcsős szerkezetet megváltoztatná.

Amennyiben az átalakulás az eddigiékhöz hasonló spontaneitással megy végbe, fokozódnak a már most érezhető problémák. Az egyik az, hogy egységes rendelkezés híján minden megyében a *helyi elgondolások szerint oldják* meg a könyvtárhálózat fenntartásának feladatát; a másik, hogy bizonyos *szervezeti automatizmus* érvényesül, azaz a közművelődési könyvtárak hálózati felépítését mechanikusan rendelik alá a tanácsok új rendszerének, holott ennek tudatosan, az új követelmények országos elemzése alapján kellene történnie.

Belátjuk, hogy ezt a fontos kérdést a tanácsi átszervezéssel egyidőben megoldani nem könnyű feladat, bár azt is tudjuk, hogy folyamatban van ilyen irányú intézkedések előkészítése. Biztos, hogy mindezeket a problémákat az országos irányító szervek — a tanácsokkal együtt — meg fogják oldani, de féltő, hogy értékes időt, esetleg *éveket veszítünk* és lényegesen több erőfeszítést, költséget emésztünk fel, mintha ez most történné. És közben *veszélybe kerülnek eddigi eredményeink*.

Milyen konkrét problémákat és megoldandó feladatokat állít eléink a tanácsi rendszer korszerűsítése?

A legfőbb ilyen probléma a *járási könyvtáraknak* mint területi, hálózati alközpontoknak *további sorsa*.

A könyvtárhálózat hármastagozódásának fenntartására — véleményem szerint — a jövőben is szükség lesz. *Nem szabad a járási könyvtárakat csak községi funkciót ellátó könyvtárakká visszaminősíteni.* Márpedig a járási tanácsok megszűnése után létrehozandó járási hivatalok nem tartanak fenn intézményeket, tehát ezeket a székhely községek veszik át. A nagyközség viszont nem érdekelt (és hatásköre sincs) olyan intézmény fenntartásában, amely több, vele egyenlő jogú önálló község könyvtárának hálózati központja. Jelenleg ugyanis a járási könyvtár — ebben a minőségében — közigazgatási területén kívüli feladatokat lát el, és ezekhez van méretezve épülete, állománya, személyi létszáma, egész költségvetése! Ilyen intézmény fenntartása, működésének hatásköri biztosítása *jogi rendezést kíván, és kívánatos, hogy olyan szervezethez kapcsolódjék, amelynek területi felelőssége és hatásköre van.* Ilyen pedig a jövőben a megye lesz. A gyakorlati út többféle lehet, de mindenképpen szükséges, hogy a regionális feladatkört ellátó intézmény, *mint hálózati alközpont, legyen felelős a rábízott területért a megyei hálózati központnak, ugyanúgy, ahogy a járási hivatal a megyei tanács közvetlen irányítása szerint látja el feladatait.* Enélkül a *szilárd hálózati egymásraépülés* nélkül lehetetlen érvényesíteni a hálózati központok területi felelősségét. Pedig ez a *kulcsa könyvtári rendszerünk demokratizmusának* — ami azt a követelményt jelenti ez esetben, hogy minden állampolgár — lakóhelyétől függetlenül — megközelítően azonos szolgáltatásokban részesüljön, bármely könyvtár olvasója legyen is.

Álláspontunk nem a járási könyvtár elnevezés megtartásához, nem is a közigazgatási területi felosztáshoz való ragaszkodást jelenti, hanem a *hálózat három lépcsős rendszerének további fenntartását, sőt fejlesztésének szükségességét* kívánja bizonyítani. A 19 megyei könyvtár nem állhat szemben közvetlenül több mint 3000 községi könyvtárral, mert ezek gondozására, a rendszeres teendők ellátására, jelentős személyi fejlesztés mellett is képtelen. A probléma lényege az, hogy nem irányítási és ellenőrzési feladatok ellátásáról van csupán szó, hanem arról, hogy mivel hazánkban csak kb. 250—300 főhivatású könyvtárossal bíró községi könyvtár van, s több mint 2500 községben nincs szakképzett, főhivatású könyvtáros, e *könyvtárak szolgáltatásainak színvonala* döntően attól függ, milyen konkrét segítséget kapnak a hálózati központoktól szakmai feladataik ellátásához.

Képzelnék el, mit tehetne egy olyan megyei könyvtár, amely 2—300 községi könyvtár hálózati központja közbeeső alközpont (járási könyvtár) nélkül! Csak néhányat vegyünk számba a rendszeres teendők közül:

- részvétel vb-üléseken községi tanácsokként, évente átlag egy alkalommal;
- éves állományleltárak készítése községenként;
- a fluktuációval járó változások, adminisztráció lebonyolítása (leltározás, be-tanítás) kb. a könyvtárak 25—30%-ában évente;
- kéthetenként a községi könyvtárak rendeleteinek összesítése, revíziója;
- az egész évben egymást követő könyvpropaganda akciók szervezése;
- a katalógusok elkészítése, illetve revíziója stb.

Nem érdemes folytatni sem! A szervezési operatív munkák tengerében feloldódna a megyei könyvtárak hálózati központi tevékenysége, fejlődésük visszaesne, s a tiszteletdíjas könyvtárosokkal működő könyvtárak rendszeres gondozása megszűnne.

Véleményem szerint a helyzetből fakadóan a következő feladataink adódnak:

1. Mindenekelőtt *meg kell határozni a hálózati rendszer új struktúráját*, a könyvtáraknak egymáshoz, a fenntartó tanácsokhoz való viszonyát, feladatait, különös tekintettel a volt járási könyvtárakra, amelyeket minden országos állásfoglalás eddig *a hálózat kulcsfontosságú intézményeinek* tekintett, olyan területi központoknak, amelyeknek fejlődésétől függ az egész hálózat — mint egységes szolgáltatási, ellátási rendszer — sorsa, hatékonysága. Ugyanígy meg kell határozni az új regionális (körzeti) feladatokat, továbbá a klubkönyvtárak könyvtári részlegeinek helyzetét, irányítását. A működési feltételek gazdasági és jogi biztosítását.

2. Meghatározandó a könyvtárak irányítási rendszere, világosan elválasztva a tanácsok ilyen irányú funkcióit (művelődéspolitikai, könyvtárpolitika, a területi szempontok megszabása, érvényesítése, tervezés és koordinálás, munkáltatói, fenntartói feladatok és jogok, a teljes állami felügyelet feladatköre), a hálózati központok szakmai, irányító, ellátó és a hálózatot gondozó feladatkörétől, megszüntetve a szükség-telen átfedéseket, a felelősség megosztását.

Lehetséges, hogy mindezek leírásával „nyitott ajtókat döngöttek” — sőt remélem is, hogy így van. Úgy érzem azonban, hogy gyakorló könyvtárosként hangot kell adnom mindazoknak a kérdéseknek, amelyeket a fontos időszak tár elénk — abban a reményben, hogy hozzájárulhatnak a mindannyiunk számára megnyugtató, kellő időben történő megoldáshoz.

Arató Attila

Az IFLA moszkvai közgyűlés

„Nemzetközi beszélgetésből nemzetközi együttműködést” — így fogalmazta meg *H. Liebaers*, az International Federation of Library Association (IFLA, a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége) elnöke a 36. közgyűlés célját és az IFLA elkövetkezendő években követendő tevékenységének irányát.

1970. augusztus 28—szeptember 7 között valóban nemzetközi könyvtáros találkozó színhelye volt Moszkva és Leningrád. 40 országból csaknem 600 könyvtáros érkezett az ez évi közgyűlésre, amelynek fő témája a *Könyvtárak, mint a nevelés erői* volt. Már a fő témának a kiválasztása is a nemzetközi együttműködést tükrözte. Az UNESCO javaslatára 1970 *Nemzetközi nevelési év*. Az IFLA tanácskozás központi témája ezért vizsgálta a könyvtáraknak a nevelésben, művelődésben betöltött szerepét. A *Nemzetközi nevelési év* tézisei, megoldandó kérdései között szerepelt

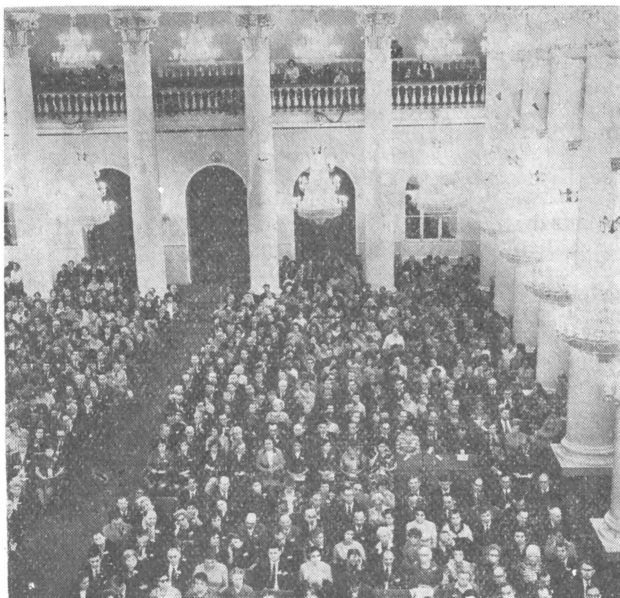
- az élethosszan tartó nevelés problémája;
- az ifjúság erkölcsi nevelésének támogatása;
- a múlt kulturális és erkölcsi értékeinek összeegyeztetése korunk újszerű követelményeivel;
- a nemzetközi megértés és béke gondolatának erősítése a nevelésben.

Az előadások, hozzászólások során kiderült, hogy nincs a téziseknek egyetlen olyan problémája sem, amellyel kapcsolatban a könyvtárosoknak — dolgozzanak bármilyen könyvtártípusban — ne lenne tennivalójuk és felelősségük.

A nemzetközi együttműködés másik, konkrét lehetősége egyes nemzeti könyvtári és tájékoztatási rendszereknek az UNISIST rendszerhez való csatlakozása. Az UNESCO egyik munkabizottsága nemzetközi információs rendszert dolgozott ki, valamint ajánlásokat a rendszer megvalósítása érdekében. Az UNISIST célja a nemzetközi tudományos kommunikáció megteremtése. Elősegíti a nemzeti és nemzetközi információ áramlást és megkísérli a szükségtelen információ feldolgozások, duplikációk megszüntetését. Az UNISIST rendszer figyelembe veszi a már működő, számítógépes rendszereket, mint pl. a *Marc*, *Medlars* és *Shared cataloguing project*-et, és javasolja az ezekhez való csatlakozást. Az egyes országok a saját nemzeti könyvtári és dokumentációs szolgáltatásaiknál figyelembe vehetik az UNISIST rendszerből, illetve a rendszerekből származó ésszerű előnyöket. Nem véletlen, hogy az IFLA egyik legnagyobb érdeklődést kiváltó előadása az UNISIST záróriportjáról szóló jelentés volt.

A legaktívabb nemzetközi együttműködés természetesen az IFLA szekciók, al-szekciók munkájában nyilvánult meg. Az IFLA keretében jelenleg 24 munkabizottság — többek között a nemzeti és egyetemi könyvtárak, közművelődési könyvtárak, szak-könyvtárak, parlamenti könyvtárak szekciója, könyvtárépítészeti, oktatási, katalógizálási, kiadványcsere, gépesítési, bibliográfiai bizottság stb. — működik. *Gombocz István* a kiadványcsere szekcióban, *Iszlai Zoltán* a bibliográfiai, *Sallai István* és *Sze te Ferenc* a könyvtárépítészeti bizottságban tartott előadást.

A nemzetközi együttműködés szellemében, plenáris ülésen emlékezett meg az IFLA 36. közgyűlése *Lenin* születésének 100. évfordulójáról. „Ebben az évben, *V. I. Lenin* születésének 100. évfordulóján úgy gondolom, nagy megtiszteltetés mindnyájunknak, hogy Moszkvában, ebben a szép és barátságos városban találkozhattunk, ahol az időpontok szerencsés egyezése következtében az IFLA most közgyűlését tartja. Azt mondtam, szerencsés egyezés, mert *Lenin*, aki mint

politikai személyiség, nagy befolyást gyakorolt a modern világra, valóban *nagy szerepet játszott a könyvtári szolgáltatások fejlesztésében is.*" E szavakkal kezdte beszédét *M. S. Adiseshian*, az UNESCO helyettes főigazgatója, és a *Lenin és a könyvtárak* emlékülés szónokai — szovjet, svéd, NDK-beli, angol, dán, francia, lengyel, finn és amerikai kollégák — adatokkal, dokumentumokkal tették még teljesebbé ezt a megállapítást.

1972-ben *Budapesten kerül megrendezésre* az IFLA 38. közgyűlése. 1972 — ugyancsak az UNESCO javaslatára — *Nemzetközi könyvvév.* Nagy lehetőség, hogy a kormányzatszervek, felelős vezetők, szakemberek, de a társadalom minden tagjának a figyelmét a tudomány, irodalom és művészet egyik közvetítőjére: a könyvre irányítsuk. *A könyv kerül a budapesti IFLA kongresszus középpontjába is.*

Szepszváry Tamás

iskola és könyvtár

Olvasókat nevelni...

Beszélgetés egy irodalomtanárral

Az irodalomtanítás problematikája hovatovább kinövi a didaktikai szakfolyóiratok szűkebb kereteit. Országos napilapok hasábjain lobban fel időnként a vita, s leginkább azt kéri számon az irodalom oktatóitól, hogy nem nevelnek „olvasó” ifjúságot.

Lehet-e egyáltalán „olvasókat” nevelni? A kérdés rendkívül izgalmas, választ sürgető. Ezért kerestük fel Simon Zoltánt, a Sallai Imre Általános Iskola és Gimnázium magyartanárát, akiről köztudott, hogy diákjai nemcsak nagyszerűen „tudják” az anyagot, de olvasnak is. Sokat, rendszeresen és szenvedélyesen forgatják a könyveket.

— Gyakran halljuk azt a véleményt, hogy az irodalomtanítás egyik alapvető célja az, hogy könyvolvasó embereket neveljen. Egyetért-e ön ezzel?

— Kis helyesbítéssel — igen. Mivel vannak rossz, haszontalan könyvek, tehát logikus, hogy önmagában az „olvasás” lehet tartalmatlan időtöltés is. Ha azonban olvasáson a jó könyvek értő, a mű rejtett szépségeit is felfedező olvasását értjük, akkor teljes mértékben egyetérték.

— Tudásunk szerint önnek kiváló módszerei vannak az olvasásra-nevelésben. Tudna-e néhány — jól használható — módszert körvonalazni?

— Megmondom őszintén, nem szívesen teszem. Hiszen minden kollégám tudja, hogy ahány tanulócsoport, annyiféle a variációs lehetősége és szükségessége a különféle módszereknek. A pedagógiában általában őrizkedni kell a sémáktól; az olvasáspedagógia érzékenyebb területén pedig különösképpen. Hogy egy-egy tanuló hogyan kerül valamely könyv vagy író búvkörébe, hogyan válik olvasó emberré, az sokszor megfejthetetlen titok.

— Azt jelentené ez, hogy a tanárnak nincs szüksége tudatos nevelőmunkára ebben a viszonylatban?

— Szó sincs róla! Nemcsak tudatos, de jól megtervezett pedagógiai munka eredményezheti csak azt, hogy ne indítsunk többsége olvasóvá váljon! Persze a legelső feltevés, hogy az irodalomtanár ne csupán „feladat”-nak, sőt ne is csak „hivatás”-nak érezze munkáját, hanem egyéniségéből fakadóan szenvedélyes híve, olvasója, bizonyos értelemben részese legyen az irodalomnak!

— Hogyan közeledik ön ehhez a „kényes” kérdéshez?

— Az a legfontosabb, hogy ismerjem az osztály olvasottsági szintjét. Ezért — a gimnázium első osztályában, de később is — év elején szintfelmérést végzek...

— Őszinte válaszokat adnak a gyerekek?

— Vigyázni kell, hogy ne indítsunk újjukra kis sznobokat, kis álszenteket! A szintfelmérést játékosan kezdem, fokozatosan térek át a komolyabb vizsgálatra.

— További munkája a szintfelmérés eredményéhez igazodik?

— Csak bizonyos mértékig. Akármilyen legyen is az eredmény, a következő és legfontosabb lépés, hogy tanulóimat — a lehetséges jövőbeni olvasókat — megismerttessem a *könyvforrásokkal.*

S mi a legdúsabb, és a legkönnyebben fellelhető könyvforrás? Csakis a *könyvtár!* Év elején tehát elmegyünk könyvtárat látogatni. Ha főhivatású könyvtárossal

működő, szakszerűen felszerelt iskolai könyvtár áll rendelkezésre, akkor ez legyen az első látogatás célpontja! Ilyen azonban kevés oktatási intézményben található. Én a XIII. kerületi, Vág utcai Szabó Ervin Könyvtárral tartok kapcsolatot. A könyvtárosnő bemutatja a könyvtárat, megmagyarázza a könyvanyag elrendezését, ismerteti a katalógus rendszerét. A prelegálás azonban önmagában nem érne semmit. A diáknak a könyvtárat tevékenység közben kell megismernie, „felderítenie”. Ezért feladatokat adok. Például:

„Keress nekem egy könyvet a reformkorról!” „Állíts össze kis bibliográfiát a XX. század magyar irodalomtörténetéről!” — „Kémia- és fizikaórára szedj össze öt-hat könyvet a tudomány hőseiről, a feltalálókrol!” — „Gyűjtsd össze a Balzacról szóló kritikai irodalmat!” — „Mutass nekem egy érdekes mai magyar drámát!” — „Kérj kölcsön egy-két modern regényt, amelyből ízelítőt kaphatsz korunk irodalmáról!” — „Szerezz a szakkörnek egy Shakespeare-életrajzot és egy tanulmányt Shakespeare vígjátékairól!” — „Meg akarod ismerni a forrongó Dél-Amerikát? Végy ki a könyvtárból egy-két jellegzetes útleírást!” És így tovább.

Érdekességként említeném meg, hogy nem elégszem meg a katalógusmunkával, a feladatot a növendéknek végig teljesítenie kell! Vagyis csak az dolgozott kifogástalanul, aki a kért könyvet a kezembe adta. Feladatának teljesítéséhez természetesen minden könyvtári segítséget igénybe vehet; mintha valóban „olvasóként” lenne jelen a könyvtárban. Közben módot találok arra is, hogy el-elbeszélgessek tanulómmal az odahozott könyvről, rászoktatom arra, hogy ne csak „katalogice” válassza ki a könyvet, hanem nézzen is bele, mielőtt hazavinné.

— *Meglepetéssel hallom, hogy a feladatokban nemcsak szépirodalmi művek szerepelnek.*

— Persze, hogy nem! Hiszen a könyvtárlátogatásnak az a célja, hogy megismerkedjenek a gazdag és sokszínű anyaggal, a sokoldalú olvasás lehetőségeivel! Az iskolában nem irodalmárakat nevelünk: a szépirodalom szeretete mellett a tanulóban ki kell fejleszteni az általános könyvolvasás igényét; a könyvtárba járás feltételes reflexszé rögzített szokását is!

— *Ilyenformán tehát a tanulók megismerkedtek a könyv forrásaival...*

— Csupán az egyikkel! A másik a könyvkereskedés! Mivel pedig diák és tanár egyaránt vékonypénzű ember, következő programunk — az év dereka táján — az antikvárium-látogatás.

Azzal kezdem, hogy egyik órára beviszek egy teli táská — antikváriumban vásárolt — könyvet. Lehetőleg „ismeretlen” írótól. Felütöm, mondjuk, Ambrus Zoltán kötetét. „Lássuk, milyen lehet ez a novella?!” Felolvasom. A hatásszünet után kirkakom az összes könyvet, s közösen kiszámítjuk, hogy mennyit takarítottam meg a kb. 15 könyv vásárlásán. (Magától értetődik, hogy olyan könyveket hoztam be, amelyeket meg akarok ismertetni tanulóimmal.) Másnap elmegyünk a Központi Antikváriumba, ahol — az antikváriussal való előzetes megbeszélés alapján — diákjaim szabadon böngészhetnek. Megismerkednek az antikvárium lehetőségeivel, raktári rendjével, s a böngészés élményével...

— *Van-e adatszzerű bizonyítéka arra, hogy ezek a látogatások haszonnal jártak?*

— A számszerű statisztikának sose voltam nagy híve, az gyakran csáló lehet. Hogy diákjaim a könyvtárat látogatják, arra nem kell különösebb bizonyíték, hiszen irodalomórán csak az tud velünk együtt dolgozni, aki rendszeresen kölcsönöz és olvas könyveket. S amikor valamelyik diákom dicsekedve mutat egy-egy — antikváriumból beszerzett — könyvet, akkor bizonyos vagyok benne, hogy a látogatás hasznos volt.

— *Mindez fölöttébb ötletes, izgalmas és persze... hallatlanul munkaigényes! Ön tulajdonképpen bevezette a saját gyakorlatában az olyannyira hiányolt „könyvtárismereti” tantárgyat! Szeretném azonban, ha arról is szólna néhány szót, hogyan foglalkoznak az órán az irodalommal! Sokak szerint ugyanis az irodalomóra merev légköre miatt a diákok egy része elhúzódik magától az irodalomtól, az olvasástól.*

— Olyasmit kérdez, amire egy beszélgetés keretében szinte képtelenség válaszolni. Egy tantárgy teljes módszertanát még csak fel sem vizsgálhatom itt.

... Megszerettetni a könyvet, az író, az olvasást. A magam részéről a leghatásosabbnak a tanári felolvasást tartom. Viszolygok a „részletektől” — a tankönyvben sem szeretem a „részlet”-eket —, egy író megkedveléséhez a mű egésze kell! Ezért novellákat szoktam leggyakrabban felolvasni. Lehetőleg olyan — szellemes, fordultatos, de színvonalas, jellemző — írást kell kiválasztani, ami csemege a teenagerkorú ifjúnak!

— *Mindent azonban nem lehet felolvasni. Szokott-e ajánlani könyvet diákjainak?*

— Magától értetődik! Csakhogy ez nem olyan egyszerű dolog, mint ahogy hangzik. A legolvasottabb ember sem tud fejből, kapásból műveket sorolni. Másrészt figyelni kell arra is, hogy a megfelelő korosztálynak — sőt, egyénekhez igazodva —

a megfelelő könyveket ajánljam. Van két könyvlistám: egy minimumlista és egy maximumlista. A minimumlistát év elején lediktálom az osztálynak, sőt a szülői értekezleten a szülőknek is. A maximumlista tulajdonképpen segédbibliográfia önmagának, kérésre-kérdésre esetleg belőle ajánlok. Ha szeretném, hogy az osztály elolvasson mondjuk — egy Camus-regényt, azt mondom: „A jobb magyarosok olvassák el...” Bizonyos, hogy minden erőltetés nélkül a gyengébbek is megkerítik a könyvet, mert kíváncsiak, hogy miféle csemege lehet az, amit a „jobbak”-nak ajánlottam... A pedagógusnak néha jó taktikusnak is kell lennie!

— *Olvassák-e a tanulók a modern világirodalmi alkotásokat és az új magyar irodalmat? Vannak-e problémái ezzel kapcsolatban?*

— A modern irodalomtól az átlagolvasó és az átlagdiák azért viszolyg, mert gondolkoznia kell, nehezen érti, nem érti. Ha kezébe adjuk a megértés kulcsát, akkor megszereti. Másodikban-harmadikban elolvassuk és megvitatunk néhány modern alkotást. Például Kafka: Az alagút-ját és Sánta Ferenc: Húsz órá-ját. Irányított beszélgetéssel — amely többnyire heves vitává növekszik — bevezetem őket a modern irodalom legfélelmetesebb barlangjaiba: a szorongás életérzésének és az idődimenziókat felbontó, széttördelő irodalomnak a labirintusaiba. Ha jól sikerült az „indulás”, akkor a diákok többsége vadászszenvedéllyel olvassa a modern irodalmat: vajon értem-e XY könyvét, művészetét?

Szokás nálunk az is, hogy bárki jelentkezhethet egy érdekes, „izgalmas”, „ismeretlen” modern mű bemutatására, ajánlására. Ha jó a tanulói előadás, ha ügyesen feldolgozta a műről szóló kritikákat a saját egyéni véleményének keretében, akkor ötéssel jutalmazom. Ez serkent. Én nem félek az úgynevezett „ötösinflációtól”, mert az a tapasztalatom, hogy az olvasás jutalmazása ösztönzi a diákokat, s ebben az esetben a cél feltétlenül szentesíti a — végeredményben nem is kifogásolható — eszközt!

— *Sokan bírálják a kötelező olvasmányok rendszerét, magukat a megadott műveket is. A kötelező olvasmányok állítólag elriasztanak az olvasástól. Mi a véleménye erről?*

— Ha rosszul foglalkoznak a kötelező olvasmányokkal, akkor igazuk van. Magukon a kötelező olvasmányokon — vagy más művek lehetséges bevezetésén — egészig el lehetne vítozni. Elképzelhető lenne egy olyan variáció, hogy néhány megadott műből ki-ki maga választja ki a neki legrokonoszenvesebbet.

Hogy a tanulókat esetleg el ne riasszuk? Az ötletesség a legjobb mentőöv. (Ha az „elriadás” veszélye nem áll fenn, akkor is...) Móricz Zsigmond: Rokonok című „kötelező” regényének kapcsán például formális „törvényszéki tárgyalás”-t rendeztünk az osztályban. Vádlóval, védővel, vádlottal, tanúkkal stb. Izgalmas, forró hangulatú tárgyalás volt: az osztály olyan műismeretről és elemzőkészségről tett tanúbizonyságot, hogy magam is sokat tanultam a vitából...

— *Már az eddigiekből is megállapíthattam, hogy tanár úr szeret „játsszani”...*

— Nem tagadom. Ám, hogy egy Karinthy-analógiával éljek: a játék — az oktatásban — nem tréfadolog! Célja, értelme kell, hogy legyen! Köztudott például, hogy drámát igen nehezen olvasnak a gyerekek. Hát akkor játszunk! „Mi lehet...?” — ez az egyik legkedvesebb játékunk. Tudniillik, mi lehet egy dráma főkonfliktusának az előzménye vagy a folytatása? Az író nevét, a dráma címét nem közlöm, felolvasom a konfliktus-részletet. Csak modern, mai drámáról lehet szó. Feladat: egyik csoport megírja a lehetséges előzményt, a másik a lehetséges konfliktus-fejletet. Miután — egy hét múlva — jót mulatunk vagy vitázunk néhány lehetséges variáción, közlöm a mű címét és az író nevét. Állítom, hogy nem akad olyan tanulóm, aki ne szerezne meg a könyvet, s ne olvassa izgatottan, mert kíváncsi, hogy mi az „igazi” megoldás, s ki jutott ahhoz legközelebb.

A drámai irodalom megkedveltetésének legkézenfekvőbb módja persze a színházlátogatás. Sokat és rendszeresen járok minden osztályommal színházba. A színházjáró ember lényegében egyértékű a drámaolvasó emberrel. Szokás, hogy utána „megbeszéljük” a látottakat. Itt is elkél egy-egy ötlet. Megnéztük például Dürrenmatt: A fizikusok-ját. Másnap, magyarórán, kineveztük az osztályt Tudományos Akadémiának, s az Akadémia tudósai vitáztak a darabbeli fizikusokról. Játsszva és fékezhetetlen izgalommal vitakoztak harmadikos tanulóim a darabról, s talán észre sem vették, hogy színvonalas és alapos műelemzést végeztünk.

— *A módszer hatásosságáról mindenestre meggyőződtem. Hiszen „játékosan” és szinte „észrevétellenül” ismertette most néhány dráma-foglalkozási ötletét... De mi a helyzet a versolvasással? Versekkel is lehet „játsszani”?*

— Ismer ön olyan teenagert, aki nem szeret magnóval babrálni? A legtöbb diáknak — vagy a barátjának — van magnetofonja. A jobb versmondók — hosszútávú, féléves — magnós feladatokat kapnak. „Legkedvesebb verseim” — „Nagy öregek” — „Évszakok” — „A növények dicsérete” stb. címmel. Csak XX. századi anyagot szabad

feldolgozni... A diák forgatja a versesköteteket, bevonja barátait is a kutatómunkába, szenvedélyesen vadássza a legmegfelelőbb verseket, elmegy a könyvtárba is segítségért. „Észre sem veszi”, s megismerkedett egy csomó költővel, kötettel, „megszokta” a versolvasást. A szalagra felvett műsorokat természetesen lejátsszuk, bíráljuk a válogatást és a versmondást.

— *Olvasnak-e a diákjai ponyvairodalmat? Küzd-e ellene, s ha igen: hogyan?*

— Olvasnak. Nem is keveset. Nagy ügyet nem kerítek belőle, nehogy a természetes ellenkezés — ami a tanárát legjobban szerető diákban is megvan — következménye a még nagyobb arányú ponyvaolvasás legyen. De annyiban sem hagyom. Nem hagyhatom. Unalmas előadás és ásítató hegyibeszédek helyett bizonyítok: Felolvasok egy ponyvárészletet, majd közvetlenül utána egy jól kiválasztott, érdekes és művészi részletet valamelyik irodalmi műből. A hatás nem maradhat el! De mivel a ponyva nagyon komoly veszély a jóízlésre, bizonyos mértékig „adminisztratív” eszközökkel is harcolok ellene. No, nem úgy, hogy tilos kézbevenni, behozni, mert akkor intő, rovó, egyes — nem! Másodikra — amikor már túl vagyunk néhány sikerült és színvonalas programon — „bebeszélem” az osztálynak, hogy egy „ilyen jóízlésű, hozzáértő és fejlett” társaságban egyszerűen szégyen bizonyos fajta könyvek olvasása. Vagyis egy egészséges „sznob légkört” alakítok ki — remélem, világos, amit mondok! — amelyben el kell halnia a ponyva iránti „rajongásoknak”!

— *Befejezésül van-e még valami megjegyzése az olvasásra neveléssel kapcsolatban?*

— Bizonyos vagyok benne, hogy egyes kollégák — válaszaim olvastán — feltetzi a kaján kérdést: a tantervi követelményeket hogyan egyeztetem — időmennyiségben — az oldottabb, kötetlenebb, játékos foglalkozásokkal? Nos, a probléma nem olyan súlyos, mint amilyennek látszik. Ha tanulóimmal — néhány kedvesináló foglalkozás keretében — megkedveltetem az olvasást, az irodalmat, egy-egy író; ha felkeltetem bennük a színház, a dráma és a vers iránti érdeklődést, akkor a kötelező tantervi anyagot feleannyi energiával végezhetjük el. Mert hiába tanítjuk pusztán előírászerűen az irodalomelméletet és irodalomtörténetet; ha diákjaink nem olvasnak, akkor az egész nem ér semmit!

Igy igaz! S amikor egyetértésünket nyilvánítjuk Simon Zoltán olvasónevelő munkájával, nem hallgathatjuk el afeletti örömünket, hogy a könyvtárat, a könyvtárismeretet, a könyvtárhaszndátot, a könyvtárlátogatást az irodalmi oktatómunka szerves részének tartja. Bizonyíték ez arra is, hogy nem szükségesek látványos utastítások és rendelkezések ez ügyben, hisz a tanár, aki maga is könyvolvasó, „könyvtárcentrikus” ember, természetes és nem erőltetett példamutatással, tudatos szervező és nevelő munkával diákjaiból is olvasó, könyvtárlátogató embereket nevelhet.

Győri György

Zenei könyvtárosok alapfokú tanfolyama

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ a Zala megyei Egervár pompás kastélyában szeptemberben a könyvtárosok zenei részlegeinek munkatársai számára négynapos tanfolyamot rendezett, melynek elsődleges célja a legfontosabb zenei ismeretek megszerzésének lehetősége volt. A tanfolyamra meghívták az összes megyei, a zenei részleggel rendelkező alsóbbszintű, illetve intézményi könyvtárak gyarapítással, feldolgozással, olvasószolgálatlal foglalkozó egy-egy munkatársát. A részt vevők száma azonban azt bizonyítja, hogy nem minden könyvtár tartja egyenrangú egységének a zenei részleget, inkább valamiféle klubba szeretné ezt a tevékenység-formát szűkíteni.

A zeneelmélet és -történet köréből merített terminológiai, hangszerismereti, forma- és stílustörténeti előadásokat szemínáriumi foglalkozás és esti zenehall-

gatás egészítette ki. A mintegy húsz zenei részleget képviselő hallgatóság számára G. Forrai Magdolna, a Zeneművészeti Főiskola, Vavrinecz Veronika és Pethes Iván, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa tartott előadást az egyes témákról. A zenei anyaggal bőségesen ilusztrált tanfolyamot a KMK nem egyszerűen szánta, hanem rendszeressé, átgondolt továbbképzési formává szeretné tenni. Tervei között szerepel, hogy még ebben az esztendőben a jelentkező könyvtárosok igényei alapján előadás- és hangverseny-sorozatot szervez, valamint megjelenteti Pethes Iván: A hangstúdiók szervezése, működtetése a könyvtárakban c. módszertani kiadványát. A következő év elején pedig a zenei anyag beszerzése, feldolgozása és a közönségszolgálat témaköréből rendez egyhetes tanfolyamot. (Cs. A.)

Új bibliobuszok Drezdában

Az első németországi mozgókönyvtár, a drezdai 1929-ben kezdte meg működését. A 40. évforduló alkalmából, 1969 augusztusában új bibliobuszt állítottak Drezdában a lakosság szolgálatába. Ezt 1970 elején a második bibliobusz követte. A nyergesvontató kivitelben tervezett bibliobuszok két régi buszveteránt váltottak fel, melyek közül a régebbi 1929 óta látta el feladatát.

Amikor Drezda az első német nagyvárosként a mozgókönyvtári szolgálat új útjára lépett, a könyvtárügyi vezetők abból a megfontolásból indultak ki, hogy *előnyösebb egy-egy városrész — különösen külső kerület — olvasóit a mozgókönyvtárak révén állandóan cserélhető könyvállományhoz juttatni*, mint a gyakran szűkös helyiségekben szorongó, csekély állományú fiókkönyvtárakat fenntartani. Ezt az elképzelést a mozgó könyvtárak nagy kedveltsége már röviddel üzembe helyezésük után igazolta, mert a bibliobuszok mindig nagyobb és állandóan változó könyvállományt tudtak nyújtani a lakosságnak. Ma a két modern bibliobusznak, amely mint „gördülő fiókkönyvtár” a „Friedrich Wolf” városi és kerületi könyvtárhoz tartozik, mintegy 20 000 kötetes tápraktár áll rendelkezésére, és így a városszélen lakó olvasók is a városi és kerületi könyvtár *egész állományát* használhatják: kívánságaikat előjegyzik, és a kért könyv a bibliobusz legközelebbi kölcsönzési napján, a kölcsönzési állomáson az érdeklődő rendelkezésére áll.

A kölcsönzést, mint a nagy könyvtárakban, itt is jól képzett könyvtáros végzi. A gépkocsivezető könyvtári technikusként segítkezik a kölcsönzésnél, ezért kívánatos, hogy könyvtárosi képzettséggel is rendelkezzenek. Ha az összes előnyöket: a nagyobb könyvállományt, a szaktanácsadást, a könyvek előjegyzési rendszerét összefoglaljuk, megállapítható, hogy *a mozgókönyvtár a magas beszerzési ár (150 000 M) és a folyamatos fenntartási költség ellenére is sokkal gazdaságosabban dolgozik, mint a kis állandó könyvtárak*, mert ezeknél fűtési, világítási, takarítási, lakbérköltség, valamint berendezési és bútorköltségek jelentkeznek, továbbá a gyakran nem teljesen kihasznált állomány beszerzési költségei is.

A mozgókönyvtár, a drezdai lakosság könyvtári szolgálatának keretében kezdettől fogva azt a feladatot kapta, hogy a szélesen elterülő és ritkábban lakott peremkerületeket vagy a közlekedési szempontból félreeső városrészeket rendszeresen lássa el irodalommal. Természetesen ez az állomáshálózat *szervesen beleilleszkedik az állandó könyvtárak rendszerébe*, mégpedig oly módon, hogy a város minden polgára — s mindenekelőtt az öregek és a gyerekek — számára nagyobb utánjárás nélkül is lehetővé teszi a könyvtárhasználatot. A két bibliobusz által bejárt távolság évente mintegy 25 000 km.

Műszaki adatok

Az 1970 eleje óta üzembe helyezett új bibliobuszok nagyságuk és teljesítőképességük alapján világszínvonalon állnak. Befogadóképességük (5000 kötet) lényegesen nagyobb, menettulajdonságaik jobbák, és külsejük (alumínium-hullámlemez) vonzóbb az eddigiekénél.

A bibliobuszt a Karl-Marx-Stadt-i Autójavító Üzem NV készítette. A nyergesvontató kivitelű bibliobusz elsősorban a városi forgalom ellátására készült, de már folynak a kísérletek a vidéken történő alkalmazásra is (Röbel, Leipzig, Bautzen körzetek). Itt nagyobb vidéki körzetekről van szó, amelyek sok kis községi könyvtárral rendelkeznek.

A jármű műszaki adatai:

A nyergesvontató típusú mozgókönyvtár egymástól elválasztott vezetőülés-fülkével és könyvtári részzel rendelkezik. Járműalaptípus: H 6 Z nyergesvontató; teljesítmény: 150 LE; motor: 6 henger; hengerűrtartalom: 9820 cm³; hajtómű: eredeti H 6; sűrítés: 1 : 30 vagy 1 : 33; keréktáv: 3200/6400 mm; nyomtáv: első tengely 1920 mm, hátsó tengely 1820 mm, forgó tengely 1820 mm; üzemanyag-fogyasztás: 42—46 l /100 km dieselolaj; abroncsméret: 11,00—20 a hátsó és a forgótengelyen kettős abroncsozással; hasznos teher: 4800 kg; sebesség: 80 km/óra; hosszúság: 14 200 mm; szélesség 2500 mm; magasság terhelés nélkül: 3360 mm; a könyvtári rész hossza: 10 350 mm, szélessége: 2310 mm, magassága: 2280 mm.

Egy ki- és bejárati ajtaja van. A gyalogjárda és a bejárati lépcső közötti szintkülönbséget kihúzható fellépő egyenlíti ki, melyet az alvázhöz szereltek. A könyvtári rész tetejére 9. napvédővel ellátott felsővilágítású ablakot szereltek, melyből 5 — mint az IKARUS busznál — szellőzés céljára nyitható.

Elektromos berendezése: A kocsi mennyezetére a menetiránnyal párhuzamosan a felsővilágítású ablakok és az állványok között két sorban fénycsővilágítást szerel-

tek fel. Ezzel a könyvtári helyiség kielégítő megvilágításhoz jut. A használt levegő eltávolításáról és a friss levegőellátásról szellőztetők gondoskodnak. Két kisebb világítótest világítja meg a bejárati lépcsőt. A könyvtári részt a vezetőfülkével az indulás és megállás jelzésére csengőberendezés köti össze.

A kocsiban található világítótesteket — a csengőkészülék és a szükségvilágítás kivételével — a rendes világítási hálózatról működtetik (csatlakozó lehetőség minden megállóhelyen van), az utóbbiakat akkumulátorból táplálják.

Fűtés: A „Sirokkó” típusú fűtőberendezés gázolajjal működik, 2 fokozatban használható. Segítségével —10 Celsius fok külső hőmérsékletnél is 16—18 fok meleg érhető el a kocsiban. A Sirokkó készülékhez szükséges gyújtóáramot akkumulátor szolgáltatja. Ezenkívül robbanásmentes villamos fűtőtesteket szereltek fel megfelelő távolságban a hosszanti könyvványok alatt. A villamos fűtőtesteket hálózati árammal üzemeltetik az átmeneti időszakban (tavasszal és ősszel). A kocsiba töltőkészüléket is beépítettek, amely képes az akkumulátorokat megfelelően feltölteni. Az áramot a kocsit a megállóhelyeken felszerelt csatlakozók útján a helyi hálózatról kapja, a fogyasztást a kocsiban felszerelt külön mérő méri.

A könyvtári rész belső berendezése: A kölcsönzőasztal a könyvtári részt kettéosztja. A bejáratától jobbra a gyermekkönyvtári, balra a felnőtt részleg van. A hosszanti és a homlokfalakon beépített könyvványok vannak 5—6 polccal. A nagyalakú köteteket külön állványrészekon tárolják. Minden könyvvány közepén kihúzható falap található (50 × 30 cm), amely az olvasó számára írópolcként szolgál. A mintegy 30 folyóirat számára külön állvány készült. A bejáratnál szemben áll a kölcsönzőpult, melynek súllyeszthető részében a napi forgalom nyilvántartásai tárolhatók. A belső oldal 20 fiókja könyvkártyák, személyi lapok tárolására szolgál. Az asztal mögött forgószék van a kezelést végző könyvtártechnikus részére. A kerékszekrényeket párnázták és azokat az olvasók ülőhelyül használhatják.

A könyvtári részben van még a személyzeti ruhaszekrény, mosdószekrény, a villamos berendezés kapcsolószekrénye és a tűzoltókészülék.

Elhelyezés: A mozgókönyvtár elhelyezéséhez a fűthető garázs feltétlenül szükséges, mivel a szabadban való tárolásnál az időjárás hatására a karosszéria (alu-lemez, féhrádóg) gyorsabb elhasználódása következik be. Ugyancsak kárt szenved a kocsiban tárolt könyvállomány is a hideg évszakban a hőmérsékletingadozások következtében. A karosszéria, a motor javításáról és karbantartásáról, valamint a jármű kiesése esetén szükséges intézkedésekről kívánságra szívesen adunk felvilágosítást, készséggel válaszolunk továbbá a mozgókönyvtári hálózattal összefüggő szervezeti kérdésekre is, melyekről a mozgókönyvtár vezetőségének pontos tapasztalatai és adatai vannak.

A mozgókönyvtár működése

A mozgókönyvtár munkájának tervezésénél a következő tapasztalati értékre lehet támaszkodni (egy járművet számítva); az átlagos kölcsönzési forgalom óránként 55 kötet, de 150 kötetes csúcsteljesítmény is előfordul. Hetenként mintegy 27 kölcsönzési óra tervezhető. A kölcsönzés hétfőtől péntekig 11—19 óráig megállóhelyenként 1—2 óra, a lakóterület olvasólétszámától függően. Tapasztalatunk szerint a szombati napot általában nem jól használják ki, ezért indokolt a kocsit karbantartására fordítani. Megállóhelyenként hetenként egyszer van kölcsönzés, ezt az olvasók már megszokták. De mezőgazdasági vidékeken lehetséges kéthetes turnus is, különösen aratás vagy vetés idején.

Járművenként havonta mintegy 6000, évente kb. 66 000 kölcsönzés irányozható elő, egy hónapos kiesést számítva a javításokra, szabadságra és állományellenőrzésre.

Egy kölcsönzési állomásra 1 órai kölcsönzési időre legfeljebb 120 látogató tervezhető, ez mintegy évi 3250 beiratkozott olvasónak felel meg, heti 27 órás kölcsönzési időt számítva. A mozgókönyvtárnak csoportos használói is lehetnek, akik számára 50—150 kötetet adunk ki letétbe: kisüzemek, ifjúsági otthonok, nyugdíjasok otthona és szociális otthonok részére rendszeres időközben cserélünk könyveket. A menetrend összeállításához a következőket kell még figyelembe venni: egy-egy kölcsönzőállomás „bejáratásához” kb. egy esztendő szükséges, a teljes hatékonyságot kb. hároméves működési időszak után lehet elérni. Az ezen időszak alatt gyűjtött tapasztalatok megadják a lehetőséget arra, hogy a menetrendet az olvasók érdekében megváltoztassák, és így a kölcsönzési idő teljes kihasználását elérjék. Kezdetben azonban a kölcsönzési időt úgy kell megállapítani, hogy az egyes megállók között tartalék idő is maradjon, melyet az olvasók nagyobb áramlása esetén a kölcsönzési idő meghosszabbítására lehet felhasználni.

A mozgókönyvtár munkatervében egy napra (11—19 óráig) 3—4 állomás ellátását lehet megtervezni. Így pl.: 1. állomás 11.30—12.30; 2. állomás 13.00—14.00; 3. állomás 14.30—16.30; 4. állomás 17.00—19.00.

A kölcsönzés 20 óráig történő meghosszabbítása nem indokolt, mert a tapasztalatok szerint 19 és 20 óra között az időt nem használják ki. Annak érdekében, hogy az olvasókat a kölcsönzési idő pontos megtartásához szoktassuk, a turnust pontosan meg kell tartani, mindaddig, amíg a menetrend újbóli megváltoztatása nem válik szükségessé.

Kurt Schadwill

Az ÚJ ÍRÁS októberi számában jelent meg H. Sas Judit tanulmánya: *Az olvasást befolyásoló tényezőkről*. A cikk mondanivalója kapcsolódik a könyvtári tevékenység alapelveihez, befolyásolja azokat, ezért megismerése mennél több könyvtáros számára kívánatos. Fontosnak tartjuk tehát a tanulmány elolvasását s szívesen közlünk a felvetett gondolatokkal kapcsolatban könyvtáros véleményeket, kiegészítéseket, ellenvetéseket. Maga a szerző is igényli a vitát, s a könyvtári vonatkozások további kifejtését az olvasószolgálat fejlődése szempontjából közérdekűnek tartjuk.

Ugyancsak az Új Írás októberi számában jelent meg Tőkei Ferenc elgondolkodtató nyilatkozata: *Forradalom-e a kulturális forradalom?* címmel. Ebben a nyilatkozó azt a nézetét fejt ki és indokolja meg, hogy nálunk a szocialista építés most következő szakaszában a fő feladatok nem elsősorban politikaiak, hanem kulturálisak.

A NÉPMŰVELÉSI ÉRTESÍTŐ ez évi 2. száma közli a neves lengyel akadémikus, *Bogdán Suchodolski* tanulmányát „A tudomány, a technika és a művészet, mint a mai ember nevelésének tényezői” címmel. *Buza Péter* a tudományos-technikai forradalom népművelési vonatkozásairól készített elemzést, *Balogh József* az ifjúság körében végzett szociológiai vizsgálatokról nyújt összegezést, *Rádcics József* pedig „Fejezetek a magyar népkönyv történetéből” címmel ad érdekes áttekintést az Olcsó Könyvtár missziójáról. Nagy érdeklődéssel olvashatják a könyvtárosok a folyóirat Módszer rovatának beszámolóját *Balogh György* mezőkovácsházi járási könyvtárigazgató tollából, aki a könyvtár helyismereti munkájának közművelődési hatását elemzi. Az írás annak is bizonyossága, hogy ahhoz a kiemelkedő helyismereti tevékenységhez, amelyet a kisebb közművelődési könyvtárak közül eddig a bácsalmási és a kazincbarcikai könyvtár végzett, harmadikként csatlakozik a Mezőkovácsházi Járási Könyvtár is.

Kézikönyvek egy gyermekkönyvtárban

1913-ban az Almássy téren megnyitott első fővárosi kerületi könyvtárban már volt önálló gyermekrészleg, amely 25 gyermek számára nyújtott helybenolvasási lehetőséget — amint ezt régi feljegyzések alapján *Bikácsi Lászlóné* megállapította a „Gyermekek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetében” c. tanulmányában. A kölcsönzés és az olvasóterem használatának igénye tehát egyidőben született, mégis az utóbbi fejlődése nem volt egyenletes.

Az olvasóterem iránti igény a gyermekek részéről rohamosan fejlődött az elmúlt években. Ez azzal magyarázható, hogy az iskolákban lassan érvényesülő modern pedagógiai elv a gyermekkönyvtárak munkájára erősen hat. Ma ugyanis a gyermekek nemcsak egyéni szórakozásért, hasznos időtöltésért vagy a kijelölt kötelező olvasmányok megszerzéséért iratkoznak be a könyvtárba, hanem *irodalmat keresnek az iskolában kapott témák helyes megoldásához*; önálló kutatómunkát végeznek. A gyermekek szellemi aktivitása fokozódik az egyéni vagy az őszi vetélkedőkön, a mindinkább specializálódó szakkörökben, országos tanulmányi versenyeken stb. Az ilyen szellemi erőpróbára való alapos felkészülésben sokat segít az olvasóterem változatos anyagtárával, főként az ismeretterjesztő könyvvállomány előtérbe helyezésével.

A 0, 4, 5, 7, 8-as szakba tartozó enciklopédiák, szótárak, lexikonok, továbbá egy-egy tudomány, művészeti ág lexikonjai kitűnő tájékoztatói anyagul szolgálnak a fiatal olvasóknak. A 4—5 éve bevezetett referenz lapok elárulják, hogy a gyermekek a legkülönbözőbb tárgykörökből kérnek felvilágosítást, és bár a kézikönyvtárak főleg csak 10 éven felüliek veszik igénybe, többször előfordul az is, hogy kisiskolások keresnek adatokat a környezetismereti órához (pl. Budapest nevezetesebb épületeiről). A gyermekek e kézikönyvek felvilágosító adatait könnyen megértik; mivel röviden, szigorúan a lényegre törően közlik tényanyagukat és esetenként néhány bibliográfiai adattal is szolgálnak, első lépcsőfokként az elméleti kutatómunkához.

A házi feladatok helyes megoldásához, az iskolában tanult tényanyagok kiegészítésére legtöbbször elégségesek az irodalmi, zenei, művészettörténeti, természettudományi, vegyszeti stb. lexikonok. Bővebb irodalmat rendszertörténeti, szakköri dolgozatok megírásához, vetélkedőkre való felkészüléshez kérnek a gyermekek. A referenz lapok alapján lássunk néhány példát: Nagy magyar zeneszerzők — Bartók, Liszt, Erkel — élete és munkássága (zenei szakkör); A magyar partizánmozgalomról (felszabadulási vetélkedő); Budapest nevezetességei (órsók közti vetélkedő); Ki tud többet a Lenin körút építészeti érdekességeiről? (iskolák közti vetélkedő); A csillagászat legújabb eredményei (technikai szakkör); A Nyugat és köre (irodalmi szakkör).

E rövid cikkben csak a kézikönyvtárban található 7-es és 8-as jelzetű művekkel kapcsolatban szeretnék néhány, az FSZEK 9. sz. könyvtárában tapasztalt problémát felvetni. A 7-es szak képzőművészeti anyaga nagy népszerűségnek örvend. Az értékes képzőművészeti albumok, képzőművészeti lexikonok és egyéb ismeretterjesztő művek közül is kiemelkedik *Az én múzeumom* sorozat, melynek füzetei magyar és külföldi festőművészek, szobrászok életét, munkásságát ismertetik gazdag képillusztrációkkal, a korok, stílusok szakszerű elemzésével és olvasmányos előadásával bevezetik a gyermekeket a műélvezők táborába.

Az én múzeumom egyszerű, logikus szerkesztése, az életrajzi adatok és a képzőművészeti alkotások megfelelő arányban történő ismertetése nagyban segíti a gyermekeket komolyabb feladataik megoldásában, a képtárlátogatókat pedig nagyjából eligazítja a festmények birodalmában is. A mi könyvtárunkban *Az én múzeumom* sorozatot nemcsak az olvasóteremben lapozgatják szívesen, hanem elég szép forgalmat bonyolítunk le kölcsönzési példányaiból is. Könnyed stílusa miatt azok a gyermekek szintén szívesen olvassák, akiket érdeklődésük, beállítottságuk inkább a reál tárgyakhoz vonzana. Több VII. és VIII. osztályos tanulóval beszéltem, akik vegyésznek, orvosnak, szakmunkásnak, ápolónőnek készülnek, de úgy vélik, hogy érdemes *Az én múzeumom* számait forgatni.

Sajnos, a 8-as szak alapkönyvvállományáról közel sem vélekedhetünk ilyen kedvezően. A legtöbbet használt kézikönyvek a magyar és külföldi irodalmi lexikonok. Az egyéb művek állománya egyszerű irodalomtörténeszek eszmefuttatásaiból — melyek elvontságuk miatt a gyermekek értelmi fokának nem felelnek meg —, másrészt a hatkötetes és a háromkötetes magyar irodalomtörténetből áll. E kötetek a szakma beavatottjainak, továbbá egyetemi hallgatóknak, jövődó tanároknak szolgálhatnak kézikönyv gyanánt. A gyermekkönyvtárak — így a mi könyvtárunk is — jobb híján kényszerből vásárolják meg ezeket a köteteket. A gyakorlatban azonban a hozzájuk fűzött reményt nem váltották be. A gyermekek kétségbeesetten jönnek a könyvtárhoz magyarázatért, vagy az idegen szavak szótárát forgatják — mintha bonyolult

nyelvlecke megfejtésén töprengenének —, ha egy-egy cicerói körmondatban 4—5 idegen szóra bukkannak. Néha az új fogalmak tisztázása is alapos gondot okoz.

Az elmúlt évben történt a következő eset: Napról napra megjelent a könyvtárban egy VIII-os kisfiú, nagy buzgalommal körmölt, időnként zavartan rágta a tollát. Megkérdeztem tőle, miben segíthetek. Válasza: A Nyugatról készítik szakköri dolgozatot. Az Irodalmi lexikonból már mindent kiírtam, tessék elképzelni, még a harmadik nemzedéket is, de a „nagy zölddel” — így nevezik gyermekolvasóink a hatkötetes, vastkos magyar irodalomtörténetet — alig boldogulok. Nem olyan egyszerű 13 éves kisfiúnak ilyen átfogó témával megbirkóznia, mikor nincs egy igazi fogódzó mű, mely a serdülőt a többi pajtásával együtt — kik hasonló, nem éppen nekik való feladatot kapnak — a tudás dzsungelében eligazítaná. Megmagyaráztam neki, hogy elég a Nyugati első nemzedékéről írnia. Nehogy önérzetében megsértsem, tapintatos cinkossággal hozzátettem: ugyanis mire beszámolóddal a második nemzedékhez érsz, addigra csöngetnek. Megadással bólintott. Otthonról elhozta *Schöpflin Aladár* XX. századról szóló irodalomtörténetét és kijelöltem belőle néhány rövidebb fejezetet. Szerencsére könyvtárunknak sikerült megszereznie Schöpflin válogatott tanulmányait, melyekben portrékat fest nyugatos kollégáiról. Schöpflin enyhén szecessziós stílusa ellenére is világosan fogalmaz, és ahogy az írók karakterét felvázolja, abból érződik kortársai iránti szeretete, megbecsülése. Olvasóink egy hét múlva boldogan újságotla, hogy sikeresen szerepelt a szakkörben és igazam volt, mert sem a tanár néni, sem a gyerekek nem kérték számon a „harmadik nemzedéket”.

A mindennap gyakorlatából vett példát — még sorolhatnék többet is — azért említem, hogy ecseteljem, milyen fontos volna az általános iskola felső tagozata számára kiadni olyan népszerű, olvasmányos irodalomtörténetet, mely élvonalbeli írók munkásságát méltatná vers- és regényelemzéssel egybekötve és egyúttal megértetné az egyes korszakok stílusáramlatait is. Fontos volna — mondtam előbb — de hiszen hosszú évek sürgetésére akarva-akaratlanul valóra vált ez az óhaj. Hetenként örömmel olvasom a *Népszava* irodalmi mellékletében *Simon István* tollából a „Haza, nép, irodalom” címmel folytatásokban megjelenő magyar irodalomtörténetet. Bár írójának eredeti célja az volt, hogy a falusi emberek kezébe adjon értékes, élményszerű útikalauzt és az olvasásra buzdítsa őket, de ha kötetben is megjelennek tanulmányai, ez a mű egyúttal az iskolák, a gyermekkönyvtárak leghasznosabb kézikönyve lesz. Írókról, költőkről írott könnyed esszéi hiteles korrajzok; az irodalmi alkotásokról tett vallomások — bár aprólékosan kimunkáltak — mégsem fárasztóak. Olvasói előtt fellebbenti a tudás fátylát és eligazítja a kezdőket.

Az ilyen hangvétellel megírt tanulmánykötet emberi közelségbe hozza az írókat és műveit. A magyar irodalomtörténetet még kiegészíthetnék az eddig is megjelent regény-életrajzok, melyeket a jövőben rendszeresen, időrendben, meghatározott tématerv alapján kellene — Az én múzeumom c. kiadványhoz hasonlóan — megjelentetni.

Amíg az iskolai tankönyvek az írók, költők munkáját kivonatossan tárgyalják, a serdülők érzelmi és gondolatvilágára meggyőzőbben hat egy-egy jó regényes életrajz, mely egyúttal elmélyíti a tényanyagokat is és alaposabban megérteti az összefüggéseket. E könyvek másik előnye, hogy a gyermekek a hősök életén keresztül egy-egy, számukra eddig ismeretlen korba, milióbe képzelhetik magukat. *Ilyés Gyula* például A tűz márciusa c. ifjúsági kiadásában Petőfi életútjának kibontakoztatásával párhuzamosan a XIX. század első évtizedeiről fest érzékletes társadalmi, történelmi és irodalmi képet. *Tótfalusi Istvánnak* Árkádiában éltem én címmel Csokonairól írt életregénye egyúttal sok érdekes korabeli diákszokással is megismerteti a gyerekeket.

A szépirodalom É (életrajz) jelzésű legértékesebb darabjait nemcsak a kölcsönzőben tartjuk, hanem újabban elhelyeztük az olvasóteremben is. Természetesen nemcsak a nagy írók, költők életrajza található itt; a skála ennél jóval szélesebb. Festők, művészek, zeneszerzők, politikusok, kutatók, történelmi nagyságok szerepelnek a csoportban. A gyermekek érdeklődési körüknek megfelelően olvashatják *Székely Júlia* Bartók Béláról szóló „Elindultam szép hazámból” c. könyvét, vagy *Fekete Istvánnak* legjobb barátjáról, lelki rokonáról: Kittenberger Kálmánról készített kalandos életrajzát.

A 8-as szakot állandóan bővítjük; jól hasznosítjuk a Petőfi Irodalmi Múzeum írókról, költőkről készített fényképes kiadványait. A múzeum sorozata a következő írókkal, költőkkel foglalkozott: Ady Endre, József Attila, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula, Mikszáth Kálmán, Radnóti Miklós. A referenz-lapokon szereplő rovat csak röviden tartalmazza a gyermek kérdését és az adott választ. Ha a könyvtárhálózatban az olvasószolgálatot teljesítő könyvtáros mindig ugyanaz a személy volna, akkor a referenz-lapok kibővíülhetnének a gyermek érdeklődéséről, egyéni kibontakozásáról tanúskodó feljegyzésekkel. Ennek alapján a könyvtáros a legértékesebb, a sajátos érdeklődésű gyermekek csoportjából segítő hálózatot építhetne ki, melynek tagjai a

könyvtárossal esetenként megbeszelnének önálló, maguk szervezte foglalkozásokat is. Az iskolai tananyagban szereplő irodalmi, földrajzi, munkaszervezési stb. témák elmélyítését állíthatnák a középpontba. A gyermekek egyéni kezdeményezését ma már elősegíthetik az egyre könnyebben megszerezhető modern segédeszközök: magnók, lemezjátszók, diafilmek stb. A rádióban elhangzó gyermekirodalom értékesebb darabjainak dramatizált változatát pl. közvetlenül, adásból is átvehetjük és újból lejátszhatjuk. A gyerekek maguk szervezhetnék meg a vitát, esetleg írók, színészek, vagy rádiódramaturgok bevonásával. A rádiójátékok magnószalagra való felvétele gyarapíthatja a könyvtári hangtárakat. Sajnos, ma még nincs minden gyermekkönyvtárnak magnója, lemezjátszója. Sok gyermekkönyvtárban még az az olvasóterem is hiányzik, amely nélkül igényes gyermekkönyvtári munka nem képzelhető el. És nélkülözhetetlen az állandó olvasótermi könyvtárosok alkalmazása, akik rendszeresen foglalkoznak az érdeklődő ifjúsággal, lehetőséget adva egyéni, alkotó szenvedélyük érvényesülésének. Ezeknek a feltételeknek a megteremtésével és az iskolák tantestületével szorosan összefogva érvényesülhet a már bevezetőben említett modern pedagógiai elv.

Tertinszky Edit

Eredményekről és gondokról

beszélgettünk a Csongrád megyei SZMT-könyvtár munkatársaival. A fennállásának második évtizedébe lépett intézmény módszertani támogatást nyújt 43 önálló szakszervezeti könyvtárnak, irányításával működik 2 körzeti könyvtár, egyenként 4-4 letéttel, 97-et pedig maga részesít letéti ellátásban. A könyvtárosok elmondották, hogy 1959-ben, az induláskor — papíron — jóval több szakszervezeti könyvtár volt a megyében, mint ma. Ők azonban sorban megszüntették az életképtelen apró gyűjteményeket. S ez helyes, korszerű intézkedés volt.

Legyen a könyvtárnak saját helyisége az üzemben — a folyamat e célkitűzés jegyében a 60-as évek elején bontakozott ki, s azóta évente 2-3 üzemi könyvtár jut méltó elhelyezéshez. Az üzem adja a helyiséget s az illető szakma a berendezést. Élen jár ebben a munkában, mint mondták, a Textil-szakszervezet. Szinte valamennyi textiles-könyvtár megújult az elmúlt években. Példás az a gondosság is, amellyel az ÉDOSZ figyelemmel kíséri könyvtárainak sorsát, s ha kell, segíti őket.

Szóba kerültek a gondok is. A szemlélet, a jelenségek, melyek okozzák őket nem újak és nem is ismeretlenek. A baj, hogy még mindig felbukkannak. Példák?

Tény, hogy ma már nemigen találni olyan üzemi vezetőt, szb-titkárt, akit meg kellene győzni az olvasás, a könyvtár hasznáról. Ez fejlődés. Nyílt „ellenállás” helyett azonban egyesek a „rugalmas elszakadás” taktikáját választják. „Lesz helyiség, majd sort kerítünk rá. Könyvre is adunk pénzt, és beállítunk egy alkalmas személyt könyvtárosnak. Majd, de nem most.” S ezzel el is hessentették maguktól egy időre a könyvtárfenntartás gondjait.

Elhangzik még olykor az ósdi aggályoskodás: „Másnak adjuk a pénzünket?” Ti., ha az SZMT-könyvtár felajánlja valamelyik tengődő-halódó könyvtárnak, hogy hálózatába fogadja, s kéri a hozzájárulást a közös terhekhez. Indokolatlan félelmük tüstént elszállna, ha tájékozódásnak a csaknem másfélszáz letéti könyvtár valamelyikénél. Megkérdeznék, több vagy kevesebb könyvük van-e, mint volt „önálló” korukban.

Sajnos ez is megtörténik: főfoglalkozású könyvtárosi állást szerveznek egy üzemben, s nyomban be is töltik. Valakivel, aki sohasem járt a könyvtár tájkán, szakképzetlen.

A főfoglalkozású könyvtárosokat „hisz bőven van idejük”, sokszor veszik igénybe más szakszervezeti vagy KISZ-munkára. Vagy különféle — nem szakmai — tanfolyamokra küldöztetik őket. Nyilván a fenti megfontolás alapján... Az egyik szegedi vállalatnál pl. a könyvtárost főfoglalkozásúvá minősítették át, s azóta egyik iskolát a másik után végzi. Egy év alatt emiatt három hónapig volt zárva a könyvtár. (Örülhettek az olvasók a könyvtáros „függetlenítésének”.)

A kölcsönzési idő sok helyen egyáltalán nem „szent és sérthetetlen”. Vagy a könyvtárost rángatják el unos-untalan a helyéről, vagy a könyvtárt kell átadni, mert valamilyen értekezlet lesz benne. (S az olvasó gyanútlanul megjelenik a hivatalosan meghirdetett kölcsönzési időben, 4-5 könyvvel a táskájában. Vajon mit gondolhat?)

Mi mindenesetre azt gondoljuk, hogy a felsorolt, cseppet sem szivderítő jelenségek egyáltalán nem kizárólag Csongrád megyében fordulnak elő... (Sy)

Továbbra is megoldatlan a tanszéki könyvtárosok státushelyzete

A Könyvtáros januári számában foglalkoztunk a tanszéki könyvtárosok státusz-problémáival és több javaslatot tettünk megoldásukra. Azóta megjelent a 201/1970. (M. K. 5.) MM—MüM sz. rendelet „a felsőoktatási intézmények oktatói és egyéb alkalmazottai munkabérének megállapításáról”, most tehát szemügyre vehetjük az új rendelkezést. Meghozta-e a kellő változást, mit oldott meg a felvetett problémák közül?

Az új rendelet szerint a tanszéki könyvtárosi munkakörök és azok bértételei jelenleg a következők: „*kari könyvtár vezetője* (csoportvezető) 2000—3500 Ft, „*tanszéki könyvtáros I.*” 1500—3200 Ft, „*tanszéki könyvtáros II.*” 1200—2500 Ft. A munkakörök száma eggyel gyarapodott.

A munkakörök számának és az állások felső bérhatárának emelése azonban igen kevés gyakorlati változást hozott, a korábbi problémák majdnem teljes egészükben megmaradtak. Javasataink között első helyen szerepelt a *munkakör adminisztratív munkaköri csoportba sorolásának megszüntetése*, illetőleg a tanszéki könyvtárosok visszahelyezése az eredeti helyzetnek megfelelően a könyvtári szakalkalmazottak közé.

A rendelet tárgyalása közben merült fel a kérdés, hogyan és miért kerültek egyáltalán a tanszéki könyvtárosok az adminisztratív dolgozók csoportjába. A válasz most kell megadnunk, mert így az egész státuskérdés könnyebben válik érthetővé, és közelebb vihető a megoldáshoz.

A tanszéki könyvtárosi munkakör 1957-ig tudományos könyvtárosi státusz volt, és az egyetemi könyvtári állásrendszerbe tartozott. Eddig az időpontig a tanszéki könyvtárosi teendőket az oktatók és a nagyobb tanszéken alkalmazott főhivatású könyvtárosok látták el. Ekkor azonban elérkezettnek látszott az idő arra, hogy a túlterhelt oktatók a könyvtári teendőket megosszák az adminisztrátorokkal. *Nem tettek azonban különbséget a főhivatású könyvtárosok és az adminisztrátorok könyvtári munkavégzése között.*

A tanszéki adminisztrátorokra, a részfoglalkozású könyvtárosokra szabott munkafeladatok mentek át a köztudatba és így lettek a szakképesített főhivatású könyvtárosokból is *könyvtárkezelők*, ahogy a legújabb rendelet is nevezi őket. A tanszéki könyvtárosokra is vonatkoztatott, leegyszerűsített munkakövetelmény magát a munkakört, az állást is összezsugorította. *A főhivatású könyvtárosok addig tartoztak a tanszéki tudományos személyzet közé, amíg az oktatók adminisztrátorok nélkül maguk végezték a könyvtári munkát. Nyilvánvaló tehát, hogy a továbbiakban azért következett be a tanszéki könyvtári munkakör adminisztratívra sorolása, mert a szabályzat nem tett különbséget a szakképzett, főhivatású és a részfoglalkozású, adminisztrátor könyvtárosok munkája között.*

A tanszéki könyvtárosok problémái nem tekinthetők külön, egyedi ügynek, mert azok az egész könyvtárosi foglalkozási ágra, magára a szakmára is kihatnak. A tanszéki könyvtárosi munkaterület eléggé exponált, hiszen a munkahelyek a legmagasabb szintű oktatási intézményekben, egyetemeken és főiskolákon vannak. Egészen sajátos kontrasztot jelent, hogy éppen ott, ahol az olvasók mindegyike, mint hallgató, legalább érettségivel, az oktatók pedig oklevéllel vagy tudományos fokozattal rendelkeznek és ahol a legmagasabb szintű oktatómunka folyik, a könyvtárosokkal szemben támasztott *hivatalos követelmények* a magas műveltségi szinttel fordított arányban állnak. Ez a jelenség magának „*a könyvtárosságnak*”, tehát az *összességnek a lejárását* is magával vonja.

Javasataink között szerepelt a munkakörök alaposabb differenciálása. Ez nem a kívánt módon történt meg. Felső- és középszintű kategóriákat és a nagylétszámú tanszéki vagy kari könyvtárakba osztályvezetői vagy csoportvezetői állások szervezését javasoltuk. Nem kielégítő a „*kari könyvtár vezetője*” állás csoportvezetői szintje, mert az ELTE-n taláunk 10 beosztottal működő kari könyvtárost is. Ugyanez az állás a kutatóintézeti könyvtárakban osztályvezetői szinten van. Még középiskolákban is akad könyvtárvezetői hely a vezetők állománycsoportjába sorolva.

A semmiféle iskolai végzettséghez sem kötött „tanszéki könyvtáros II.” állásra egyetemeken nincs szükség, mert egy általános műveltséggel nem rendelkező munkatérő nem adhat felvilágosítást a legalább érettségivel rendelkező olvasónak, a hallgatónak, nem is beszélve az oktató olvasókról. *Igényes könyvtár (OSZK) ma már a könyvtári raktárosi állás betöltéséhez is megkívánja az érettségit.* (Lásd az „Esti Hírlap” 1970. április 14-i számában közölt álláshirdetést.) Ennek a felesleges állásnak

a megszüntetése révén a felszabaduló bérekből magasabb szintre lehetne emelni a „kari könyvtár vezetője” és a „tansz. könyvtáros I.” állást, illetőleg a kettő közé csoportvezetői munkakört lehetne szervezni.

Felvetettük, hogy a bérjavítások során vegyék tekintetbe a tanszéki könyvtárosoknak az országos átlaghoz képest rendkívül elmaradt bérezési helyzetét. A többi könyvtáros bérkategória több bérjavítási ütemelőnyt szerzett az évek folyamán, így amazokat sohasem tudják beérni.

A bérek jelenleg is messze elmaradnak az országos átlagtól, de még a többi egyetemi adminisztratív csoporttól is. Ma már a „tansz. könyvtáros I.” állás a felső bérszintet tekintve újra egy vonalba került a „főelőadóival”, mégis, óriási a köztük levő bérezési különbség. Ez a helyzet a tanszéki könyvtárosok szakmai elszigeteltségének a következménye, mert nem az országos könyvtárosi fizetésekhez méri a bérezésüket, hanem a működési szabályzatokban foglaltak alapján a legkisebb bérű tanszéki dolgozókhöz, az adminisztrátorokhoz, tehát a gépirókhöz hasonlítják őket.

Az alacsony bérezés miatt a munkaerők cserélődése rendkívül nagyfokú: 1968 óta az eredeti 18 fős létszámból 6 fő távozott el, vagyis több mint 33%.

1968 óta 10 fővel szaporodott a tanszéki könyvtárosi állások száma a Budapesti Műszaki Egyetemen. Az új munkaerők felvétele azonban újabb problémákat vet fel. Az alacsony bérezések miatt az újonnan felvetteknek kénytelen az egyetem a régi alkalmazottakéhoz képest sokkal magasabb fizetést adni, ami még tovább növeli a bérfeszültséget.

A megoldás érdekében a következő tennivalók látszanak szükségesnek:

1. Az összeülő országos könyvtáros konferencia vegye fel napirendi pontjai közé a tanszéki könyvtárosok státus- és bérezési problémáit és tegyen javaslatot, hogy országosan a könyvtári szakalkalmazottak közé sorolják őket és rendezzék a rendkívüli módon elmaradt bérezésüket. Javasolja a tanszéki könyvtárosi állások átsorolását az egyetemi központi könyvtárak állásrendszerébe, a korábbi állapot szerint, mert csak így érhető el ennek a régen húzódo problémakörnek a végleges megoldása.

2. Szükséges az egyetemi hálózati működési szabályzatok átdolgozása és a tanszéki könyvtárosokkal szemben támasztott munkaigények felemelése.

3. A felesleges „tanszéki könyvtáros II.” állást célszerű megszüntetni és a felszabaduló bérből a „kari könyvtár vezetője” állást a vezetők állománycsoportjába helyezni. Javítandó továbbá a „tanszéki könyvtáros I.” állás bérezése is. Csoportvezetői állásokat kellene szervezni oda, ahol több munkaerő dolgozik, de a létszám nem elegendő az osztályvezetői munkabeosztáshoz.

Dr. Bándy Vilmos

A III. ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI KONFERENCIA tanulmányai mind elkészültek, valamennyit megvitatták a szekciók. Szeptember elején az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kibővített ülésen foglalkozott a könyvtáros pálya, a képzés, a továbbképzés problémáival. A Művelődésügyi Minisztérium a Közalkalmazottak Szakszervezetével karöltve átfogó jelentést készített a könyvtárosok bérezésének, élet- és munkakörülményeinek helyzetéről. Szeptemberben volt az ipar és könyvtár, továbbá a könyvtárak a közművelődésben elnevezésű szekció munkaiülése is, október elején pedig a központi szolgáltatások elvi és szervezeti kérdéseit beszéltek meg a szakértők. A kidolgozott tanulmányok és viták anyagából készülnek el a konferencia tézisei. Mint ismeretes, a plenáris ülésre december 15—17-én kerül sor.

Urbán László rajza

A szerkesztőségi archívumok munkája

A sajtótermékek népes olvasótáborának kielégítő tájékoztatása napjainkban elképzelhetetlen a szerkesztőségi archívumok nélkül. A gyakorlat is ezt bizonyítja, hiszen az utóbbi években a már meglévőkhöz kívül újabbakkal szaporodott a szerkesztőségi archívumok száma.

Néhány archívum felsorolása talán elegendő ahhoz, hogy valamiféle halvány képet alkothassunk a meglévőkről: a Magyar Rádió és Televízió központi archívumai, az MTI archívuma, a Lapkiadó Vállalat központi archívuma, a Népszabadság archívuma; a kisebbek: az Élet és Tudomány,⁴ a Lobogó, a Magyar Ifjúság, a Népsport, a Pajtás stb. archívumai. Az utóbbiakban egy vagy két ember végzi az igen összetett archívumi munkát, de természetesen a központi archívumokban vagy egy-egy napilap archívumában — pl. a Népszabadságban — külön részleg vagy osztály működik, tehát a nagy könyvtárakhoz hasonlóan szakosított a munka.

A könyvtári munkafolyamatokkal szemben az archívumi munkafolyamatok kevésbé ismertek. Igaz, hogy nagyon szép, változatos, érdekes munka, de éppen összetett jellege következtében rendkívül sok energiát is igényel. Az archívum kezelője tulajdonképpen a könyvtári munkafolyamatok mindegyikét elvégzi: a gyarapítást, a feldolgozást éppen úgy, mint az olvasószolgálati tevékenységet. De levéltáros és dokumentalista is egyben, hiszen a különféle kivágat-, vagy egyéb gyűjtemények esetében az archívum olyan elemző jellegű dokumentumgyűjtemény szerepét is betölti, amely

nemcsak tájékoztató jellegű, hanem egyúttal magát az anyagot is készen szolgáltatja, elemző módon tárja fel.

Mínthogy egy archívum valóban több év, sőt évtized anyagát felölölő gyűjtemény, ebből következik, hogy ami most belőle csak pillanatnyi aktualitású anyagnak tűnik, az később — idővel — rendkívül nagy érték lehet.

A különböző problémák közül a „gyűjtőkör” minden archívum alapkérdése. Ugyanis az adott információtömegeből, képanyagból nagyon nehéz kiválasztani azokat a legfontosabbakat, amelyekre a szerkesztőségnek valamikor szüksége lehet. Az anyaggyűjtés tekintetében a képeslapok, napilapok archívumaira nehezebb feladat hárul, mint a szakfolyóiratokéra. Ennek magyarázata: az előbbieket esetében tulajdonképpen minden terület „szakterület”, legyen az művelődés, politika, tudomány, sport stb. A gyermek- és ifjúsági lapok archívumainak esetében a gyűjtőköri probléma még erőteljesebben jelentkezik, mert e periodikáknak az olvasókat nemcsak a „felnőtt társadalom” eseményeiről kell tájékoztatniuk, hanem a „gyermekvilág” híreiről is. A különféle szakterületek megfelelő feltárására — különösen ha egy-két személy végzi e munkát — képtelenek vállalkozni. Legfeljebb arról lehet szó, hogy egy gyermeklap elsősorban a gyermekvilág életére vonatkozó dokumentumokat gyűjti.

Természetesen még egy nagyszerű lehetőség kínálkozna a gyűjtőköri problémák megoldására, és az archívumok munkájának hatékonyabbá tételére: ez pedig nem más, mint az archívumok között kialakítható, majd elmélyíthető együttműködés. A szerkesztőségi archívumok napjainkban azonban sajnos egymástól meglehetősen elszigetelten működnek. Nem tartja őket össze semmilyen szervezet vagy egyesület. Ebből viszont szükségszerűen következik, hogy az archívumok többségében nem tudják, melyik szerkesztőség rendelkezik archívummal, és az milyen témát vagy témákat dolgoz fel. Ha lehetőség nyílnék tapasztalatcserére, a hatékony munkamódszerek megvitatására, majd gyakorlati alkalmazására, ha az egyik archívum — a könyvtárközi kölcsönzéshez hasonlóan — a szükséges anyagot a másik rendelkezésére bocsáthatná, nagymértékben könnyebbé válna az archívumokban dolgozók munkája. S ez érdeke az archívumokat használó szakembereknek is.

**EX LIBRIS
POOR FERENC**

M. Szabó István ex libris

Batáriné MÉRŐ ÉVA

Új magyar könyvtári szabadalom: az acéllemez állványzat

Az Országos Találmányi Hivatal szabadalmat adott egy új könyvtári berendezésre, melynek megjelölése: *Allítható állványzat főként könyvtári, levéltári és irattári anyagok tárolására*. A szabadalom tulajdonosa Áfra Gyula, Jenei Károly, Mag Gusztáv, a békéscsabai Vasipari Szövetkezet műszaki dolgozói és két könyvtáros: Óvári Sándor és dr. Tombor Tibor.

Az esemény könyvtári vonatkozásban azért figyelemreméltó, mert ezen a területen magyar szabadalom igen kevés van. Legismertebb a Schlick (később Ganz)—Vajda féle könyvtári vasállvány szabadalma, melynek alapján az elmúlt, több mint hat évtizedben a könyvtári és levéltári vasállványokat gyártották, azonban 1968 óta már nem készítenek ilyeneket. 1968 óta az új szabadalom alapján gyártja hazánkban e könyvtári berendezéseket a Békéscsabai Vasipari Szövetkezet.

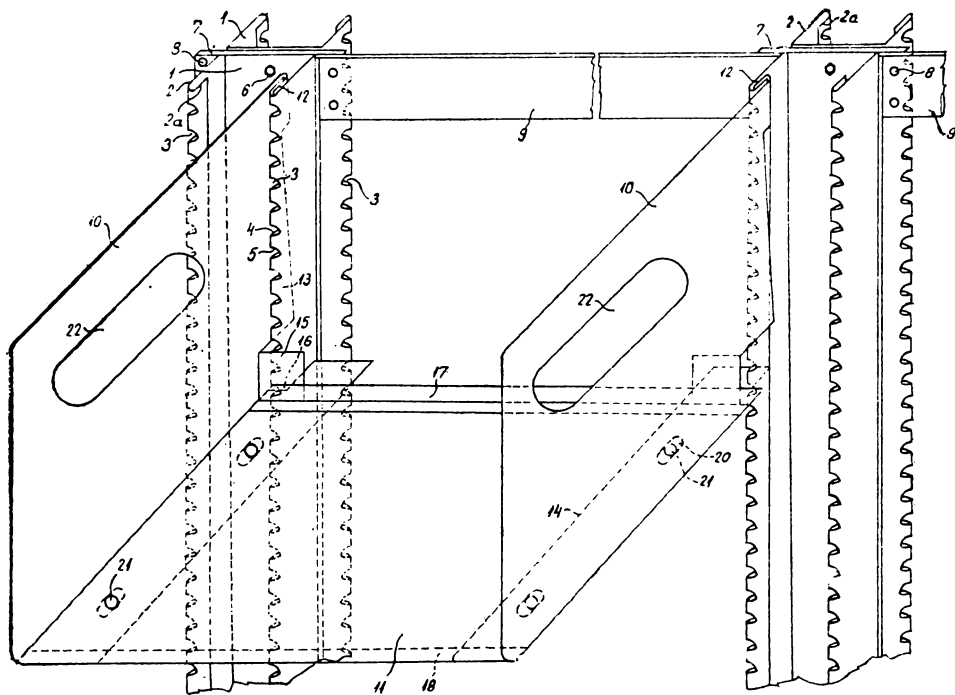
Mi a lényege az új szabadalomnak?

A korábbi vasszerkezetű állványok sokféle tömör, nehéz, sima és fogazott,

hengerelt idomvasból és lemezanyagból készültek szegecseléssel és csavarozással. Előállításuk bonyolult, szerelésük időrabló és költséges volt.

Az új találmány *egynemű acéllemez*-ből sajtolt idomok révén állítja elő a tároló berendezést, annak tartó, függőleges részeit az acéllemezek hajlításával és megfelelő lyukrendszer kialakításával. Az idomok egybekapcsolása ponthegeztéssel és csavarozással, valamint beakasztással történik. Acéllemezéből készülnek a függőleges elemekhez illeszkedő, finoman állítható polcok is, melyek oldallemezeinek alsó részén a rögzítőfülek egyszerűen és biztonságosan kapcsolódnak a függőleges állványidomon sajtolással és lyukasztással kiképzett mélyedésekbe. A függőleges tartó elemeket ugyancsak hajlítás révén készített merevítő bordák kötik össze.

A találmány alapján gyártott állvány *egésze acéllemezéből*, sajtolással készül, tehát mind anyaga, mind pedig előállításra olcsó, szerkezete viszont rendkívül könnyű, a szabadalmi leírás szerint „va-

A függőleges állványidomot (1) egyetlen acéllemezéből, sajtolással állítják elő, visszahajtott szárvegekkel (2), melyek mélyedésel (3) fogadják be a polc (11) kihajlított rögzítő fülét (15, 16). A polc visszahajlított felső részének hosszirányban csúsztható kampója (12) bekapcsolódik az állványidom (1) visszahajlított részébe. A polc (11) oldallemezein (10) nyílás (22) van a kezelés megkönnyítésére. Két függőleges idomot bordákkal kialakított összekötő elemek fognak össze.

lamennyi ismert állványzatnál könnyebb”. A tároló polcok kezelését egy dolgozó is kényelmesen és biztonságosan, baleset kizárásával végezheti. Az állványzat rendkívül stabil, térkihasználása az elképzelhető legjobb. A szerkezet kevés munkával, gyorsan átcsoportosítható.

Az állványok egyoldalas, kétoldalas, beépített, „szabadon úszó” — tehát szí-

getszerűen elhelyezett —, egyszintes és többszintes kivitelben készülnek, mégpedig nemcsak könyvek, folyóiratok állított, de napilapok stb. vízszintes tárolására is alkalmas kialakításban. Az épülő hazai könyvtárakat, köztük az Országos Széchényi Könyvtár budavári új otthontát is már ezzel az új típusú állvánnyal látják el.

Új tanfolyamot indít az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központban két és fél éves, esti-levelező tagozatos könyvtárosképző szaktanfolyam működik. A tanfolyam végbizonyítványa egyenlő könyvtárosi szakképesítést ad a tanítóképző intézetekben népművelő-könyvtáros szakon szerzett oklevéllel. A szaktanfolyamra középiskolai végzettségű, főoglalkozású, műszaki, természettudományi és mezőgazdasági könyvtárosok jelentkezhetnek 40 éves korhatárig. Az esti tagozatra budapesti, a levelező tagozatra vidéki hallgatókat vesznek fel; a mezőgazdasági könyvtári hálózatban dolgozó könyvtárosok azonban egységiesen a levelező tagozatra jelentkezhetnek.

A jelentkezők felvételi vizsgát tesznek idegen nyelvből, valamint szakmai ismereteikből.

A tervek szerint az új tanfolyam 1971. szeptember 1-én indul. A vizsgák előrelátható ideje 1971 július hó.

Jelentkezési lapot az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ oktatási csoportjánál Bártfai Imrénétől (Budapest, VIII., Reviczky u. 6.) lehet kérni. A kitöltött jelentkezési lapot az érettségi bizonyítvánnyal együtt 1971. június 30-ig kell beküldeni a fent megadott címre. A jelentkezéshez munkahelyi ajánlás szükséges.

Tanulmányi elfoglaltság: esti tagozaton hetenként egy oktatási nap (13,30—19,30 h között); levelező tagozaton — minden félévben — három alkalommal két egésznapos, egy alkalommal egy egésznapos konzultáció.

A szaktanfolyam önköltséges: a hallgatók tan- és vizsgadíjat fizetnek, továbbá megtérítik a jegyzetek árát.

TÜSKÉS
TIBOR

A
PÉCSI
IRODALOM
KISTÜKRE

„Vallom, hogy amint egy nemzet tudatát elsősorban irodalma őrzi, alakítja és formálja, ugyanúgy egy városról, egy kisebb közösségről a köztudatban élő képet is leginkább az ott élő, ott született, ott dolgozó, vagy akárcsak rövid időre ott megpihent írók alakítják és formálják” — írja Tuskés Tibor *A PÉCSI IRODALOM KISTÜKRE* című kitűnő esszéjében, melyet rangos köntösben, gazdagon illusztrálva adott ki a Jelenkor szerkesztősége. A szerző a pécsi irodalom fogalomkörébe nemcsak azokat az írókat sorolta be, kik Pécsen születtek és ott éltek, vagy onnan származtak, hanem azokat is, kikre hosszabb-rövidebb időn át hatott a város, és műveikben megemlékeztek róla.

F. GARAY JÁNOS · JANUS PANNONIUS · KLIMO GYÖRGY · KODOLÁNYI J. EBEN · WEÖRES SÁNDOR · ADY ENDRE · ALSÁNI BALINT · BABITS MIHÁLY · GYRGY KODOLÁNYI · JÁNOS · NAGY IGNÁC · SURANYI MIKLÓS · VÁLASZLI BALINT · BABITS MIHÁLY · BRODARIČS ISTVÁN · FRANKENBURG ADOLF · GY. MIKLÓS · VÁLASZTI GYÖRGY · VÁRKONYI NÁNDOR · VAS GÉZA · WEÖRES SÁNDOR · GARAY JÁNOS · JANUS PANNONIUS · KLIMO GYÖRGY · KODOLÁNYI J. EBEN · WEÖRES SÁNDOR · ADY ENDRE · ALSÁNI BALINT · BABITS MIHÁLY

A MADARAK, MINT BARÁTAINK ÉS ELLENSÉGEINK

Nincs káros és nincs hasznos állat. Bizonyos körülmények között és bizonyos időpontban előnyös vagy hátrányos lehet az állat tevékenysége a mező-, erdő- és vadgazdaság szempontjából. Így van ez a madarakkal is.

Az összegyűjtött irodalomból megtudhatjuk, hogy hasznos madaraink is lehetnek károsak és fordítva, hogyan fordíthatja az ember idomítással saját hasznára néhány károsnak vélt madarunkat, hogyan kell védenünk, szaporítanunk többnyire hasznot hajtó madarainkat és irtanunk, távoltartanunk a kárt okozókat a biológiai egyensúly megbontása nélkül. Madaraink védelme ma különösen fontos, mert a kémiai növényvédelem elterjedésével a növényvédőszer-maradványok sok hasznos kerti madarunk és szárnyas vadunk pusztulását okozzák.

- BÁSTYAI Lóránt:** *Vadmadárból — vadászmadár.* Művelt Nép, 1955. 102. l. Sok szép fényképpel illusztrálva mutatja be a vadászatban használt vadmadarak — sólymok, uhuk stb. — befogását, idomítását és tevékenységüket.
- CSÖRGEY Titus:** *Madárvédelem a kertben.* 10. kiad. 1948. 16 l. Nagy népszerűségnek örvendő madárvédelmi útmutatónk e legújabb, csökkentett terjedelmű kiadásának az a célja, hogy a benne talált hasznos tanácsok gyümölcs-termesztésünk javára váljanak. Odúk telepítési tervét, verébhárító szerkezetek, itatók, madárfürdők leírását és rajzát is adja.
- FABINYI Rudolf:** *Növényvédelem és biológiai egyensúly.* Búvár, 1966. 11. évf. 6. sz. 330—332. l. A mezőgazdaságban használt növényvédőszernek nem kívánatos, káros hatását ismerteti. Hasznos állataink — erdei apróvad, fogoly, fácán, hasznos mezei és kerti madarak — egyre nagyobb számban pusztulnak el az újabban alkalmazott növényvédőszerektől. A vegyi gyárak belátható időn belül még nem tudnak melegvérű állatainkra ártalmatlan szereket gyártani, ezért hasznos madarainkat védenünk kell, elősegítve szaporodásukat búvóhelyek, odúk létesítésével. A cikk sok érdekes statisztikai adatot közöl és néhány fényképet növényvédőszer-től elhullott madárról.
- HERMAN Ottó:** *A madarak hasznáról és káráról.* 5. kiad. Gondolat, 1960. 375 l. Hasznos és káros madarainkról a legfontosabb ismeretek legjobb összefoglalóját még ma is legnagyobb természetűsünk népszerű tudományos kézikönyve adja, melynek minden mondatából kiérezhetjük a természet rajongó szeretetét.
- KAPOCSY György:** *Madarat tolláról ... Képeskönyv madarakról 13 fejezetben, 13 környezetben.* Natura, 1970. 217 l.
- KEVE András:** *Milyen célt szolgál a dömlyös varjú vizsgálata?* Nimród, 1969. 1. évf. 2. sz. 18—19. l. A dömlyös, más néven szürke vagy kálvinista varjú szerte a világon minden időben irtható. Sokféle káros tevékenysége mellett megismerjük a cikkből egér- és rovarpusztítással hajtott hasznát is.
- KÖRÖSVÖLGYI László:** *Gondolatok a tűzokról.* Magyar Vadász, 1965. 18. évf. 4. sz. 9—10. l. Domesztikációjáról és védelméről is szól a cikk, mert a vegyszeres gyomirtás és gépesítés is irtja. Több országban kísérleteznek tenyésztésével, így a Szovjetunióban is.
- LOBENWEIN Géza:** *Még most sem késő. Tapasztalatok fészekodúkkal.* Kertészet és Szőlészet, 1967. 16. évf. 2. sz. 16. l. A legjobb növényvédelem mellett is szükséges madaraink „kiegészítő növényvédő” munkája. A cinkefélék számára alkalmas, verébménes fészekodút ír le és mutat be rajzban. A megoldás igen egyszerű; a verebek távoltartását nem a nyílás kibebérlésével éri el (mert ezzel a tolluk súrlódására kényes cinkéket is távoltartjuk), hanem azzal, hogy a fenéklapra helyezi a nyílást, melyhez szalonnát vagy diót akaszt és így hívja fel az eldugott bejáratra a cinkék figyelmét. Ezek az ősszel kihelyezett odúkban áttelelve, tavasszal ott kezdik meg költésüket. Hasznos tanácsokat ad az odúk befedésére, vastagságára és elhelyezésére is.
- NAGY Imre:** *Amit minden vadásznak tudni kell a gólyáról.* Nimród, 1969. 1. évf. 8. sz. 5—6. l. A gólya hazánkban rendelettel védett madár. A cikk a va-

dászat szempontjából vizsgálja a golya hasznát és kárát, s szerepét a biológiai növényvédelemben.

PETE Jenő — HORÁNSZKY Zsigmond: *Seregélyek, seregélyek, seregélyek*. Kertészet és Szőlészet, 1964. 13. évf. 19. sz. 20. l. E madarak általában hasznosak, de érés idején nagy csapatokban lepik el a szőlőket és jelentékeny károkat okoznak. A károk nagyságát, riasztásuk és irtásuk módjait, költségeit ismerteti.

SINKOVITS Miklós: *Keltetési módszerekről*. Nimród, 1969. 1. évf. 5. sz. 10—11. l. A vegyszeres növényvédelem és a mezőgazdaság gépesítésének következtében erősen ritkuló fácán- és fogolyállomány pótlását tenyésztéssel végzik. A vadmadártojások keltetésének két formája, a hagyományos kotlós keltetés és a gépi keltetés közül az utóbbit ismerteti, mely egyre inkább előtérbe kerül.

SINKOVITS Miklós: *Közeledik a fácán-tenyésztés időszaka*. Nimród, 1969. 1. évf. 3. sz. 18—19. l.

STUDINKA László: *Uhuzás*. Nimród, 1969. 1. évf. 4. sz. 10—12. l. A ragadozó madarak, varjú, szarka, vércse irtására társa, segítője a vadásznak a ketrecben tartott, megszelídült és betanított uhu. Az eredményes uhuzás és uhutartás minden csinját-binját ismer-teti.

SZEMERE Zoltán: *Hazai ragadozó madaraink*. Mezőgazdasági, 1967. 87 l. A ragadozó madarakról általános vélemény, hogy azok károsak. Ezért évtizedeken keresztül válogatás nélkül irtották azokat a ragadozó madarakat is, amelyek nem károsak, mert táplálkozásuk teljesen közömbös az ember számára (kigyászölyv, vörös és barna kánya) sőt, azokat is, amelyek a mezőgazdaság szempontjából kifejezetten hasznosak, például a főleg egerekre, rovarokra vadászó egerészölyv, valamennyi vércsénk és mindenekelőtt a baglyok, amelyeknek pocokirtó munkája aranyat ér. A könyv segítséget nyújt az erdészeknek, a mezőgazdáknak, elsősorban pedig a vadászoknak, hogy söréttel még el sem érhető távolságból felismerjék hasznos és káros ragadozó madarainkat, hogy ezzel is segítségére legyenek a természetvédelmi törvénynek, mely ezeket a hasznos ragadozó madarainkat védelemben részesíti, hogy megmentse a kipusztulás veszélyétől.

SZIKORA András: *Követendő példák. Madárvédelem külföldön*. Kertészet és Szőlészet, 1969. 18. évf. 24. sz. 758. l. Az NDK-ban látott madáretetőket, odúkat ismerteti. A városokban házak falára, tűzfalakra, ablak mellé szerelhető etetőket is bemutat.

SZIKORA András: *Tavaszi madárvédelem*. Kertészet és Szőlészet, 1969. 18. évf. 8. sz. 251. l. A helyes tavaszi madárvédelem eredményeként jól elszaporodnak azok a madárfajok, amelyek a leghasznosabb munkát végzik kertjeinkben, gyümölcsöseinkben a rovarok pusztítása terén.

SZIKORA András: *A téli madárvédelem olcsó, egyszerű eszközei*. Kertészet és Szőlészet, 1969. 18. évf. 3. sz. 92. l. Olcsó, fákra akasztható önetetők és itatók bemutatása írásban és képből.

SZIKORA András: *A téli madárvédelem új eszközei*. Kertészet és Szőlészet, 1967. 16. évf. 1. sz. 12—13. l. Külföldön már igen elterjedtek a műanyag önetetők, melyeket nem kell naponta feltölteni, könnyen elhelyezhetők fákon, karokon és védik az esőtől a takarmányt és a táplálkozó madarakat. Műanyagból, különböző bejáronyílással készített fészkekodú is ismert. A hazai gyártásra is javasolt madárvédelmi eszközök fényképeit is bemutatja.

TUSNÁDI Győző: *Biológiai védekezés ragadozó madarakkal halastavaink szárnyas kártevői ellen*. Állattani Közlemények, 1954. 44. köt. 3—4. füzet. 239—242. l. A vadászólymok igen érdekes alkalmazását ismerhetjük meg a cikkből. A különféle gémfélék óriási kárt okoznak halgazdaságainknak a kis halak és halivadékok fogyasztásával. A legtöbb gémféle irtása azonban tilos, mert kivesszőben levő, szép, értékes, védett állataink. A betanított vadászólymok — vándor- és kerecsensólymok — elzavarják, távoltartják a halastavaktól a káros madarakat, anélkül, hogy elpusztítanák azokat. A gémeek 6 hónapig tartózkodnak nálunk, éppen akkor, amikor a halastavakban a legnagyobb kárt tehetik. Távozásuk után a vadászólymokat átállítják a vetések védelmére, varjak és libák ellen. A cikk a betanítás és távoltartás módszerének, a vadász szerepének pontos leírását, adja.

TUSNÁDI Győző: *Vadászatra használt ragadozó madarak idomítása és helyes takarmányozása*. Biológiai Közlemények, 1954. 2. köt. 1—2. füzet. 117—127. l.

VÁSÁRHELYI István: *Madárvédelem az erdőn*. Természettudományi Közlöny, 1967 11. (98.) évf. 1. sz. 40. l. Az erdei énekes madarak fontos szerepét és hasznát ismerteti az erdők biológiai növényvédelmében. Sajnos az embert is a hasznos madarak pusztítói közt kellett említenie. Sürgeti az ismeretterjesztés kiterjesztését a hasznos és káros állatok pontos megismertetésére

és intenzívebb madárvédelmi propagandát javasol.

VERTSE Albert: *A kert madárvilága.* Növényvédelem és Kertészet kiadása, 1941. 128 l. Színes képekkel ismerteti a kert hasznos és káros madarait, életmódjukat, védelmüket.

VERTSE Albert: *A mesterséges madártelepítés kötelező...* Búvár, 1965. 10. évf. 2. sz. 77—79. l. A mezőgazdaság fejlődése, gépesítése következtében a madarak búvó- és költőhelyeinek nagymértékű megfogyatkozása és főként a hasznos rovarrevő madarainkra káros növényvédőszeres veszedelmesen csökkentik a mezők és erdők madárvilágát.

Védelmük és mesterséges telepítésük ezért fontos.

VERTSE Albert — TILDY Zoltán: *Erdőséges madártelepítés.* 3. átdolg. kiad. Országos Természetvédelmi Hivatal, 1966. 72 l.

VERTSE Albert — TILDY Zoltán: *Erdőmező madarai.* 5. jav. és bőv. kiad. Mezőgazdasági, 1964. 187 l.

A Magyar Madártani Intézet „Aquila” címmel megjelenő Évkönyve rendszeresen közöl érdekes híreket, megfigyeléseket madaraink életmódjáról, hasznáról és káráról.

Osszeállította: *Ordódy Mária*

A TV SZÍNHÁZI MŰSORÁHOZ AJÁNLJUK

Október — december

CALDERON, PEDRO LA BARCA: KÉT SZÉK KÖZÖTT A PAD ALATT. A Gyulai Várszínház előadása.

CALDERON, Pedro de la Barca: *Két székek között a pad alatt.* Vigjáték. 1903. Lampel, 64 l. (Fővárosi színházak mŰsora. 152—153.)

HEGEDŰS Géza: *A spanyol barokk dráma.* = Klasszikus spanyol drámák. 1967. M. Helikon, 2. köt. 751—768. l. Új Könyvek 672 397.

WALKÓ György: *A huncut Calderón.* = Nagyvilág, 1969. 7. sz. 1102—1104. l.

GYURKÓ LÁSZLÓ: SZERELMEM, ÉLEKTRA! A Nemzeti Színház előadása.

GYURKÓ László: *Szerelmem, Elektra.* Tragédia. 1968. Magvető, 110 l. Új Könyvek 681 862.

ALMÁSI Miklós: *Parabolák és történelemfilozófiák.* = Kortárs, 1968. 8. sz. 1334—1336. l.

LEVENDEL Júlia: *Elektra Elektra és Oresztész Oresztész.* = Világosság, 1969. 7. sz. 428—433. l.

KALMÁR Éva: *Szerelmünk — Elektra.* = Kritika, 1968. 7. sz. 40—41. l.

SÜKÖSD Mihály: *József Attila-díjak.* = Élet és Irodalom, 1968. 14. sz. 2. l.

JÓKAI ANNA: FEJÜNK FELŐL A TETŐT. A Szolnoki Szigligeti Színház előadása.

Színkritikák: Koltai Tamás = Népszabadság, 1969. okt. 10., Gábor István = Magyar Nemzet, 1969. okt. 15., Lukácsy András = Magyar Hírlap, 1969. okt. 6., Rajk András = Népszava, 1969. okt. 21., 6. l.

MIKSZÁTH KÁLMÁN: A KÉT KOLDUSDIÁK. A Bartók Gyermekszínház előadása.

MIKSZÁTH Kálmán: *A két koldusdiák.* Regény. 1968. Móra, 157 l. Új Könyvek 681 907.

MIKSZÁTHNÉ MAUKS Kornélia írásai. = Kortársak nagy írókról. 1956. Művelt Nép, 1—2. kötet.

SÓTÉR István: *Mikszáth Kálmán időszemlélete.* = Sótér I.: Tisztuló tükrök. 1966. Gondolat, 23—30. l. Új Könyvek 660 671.

MÓRICZ ZSIGMOND: LÉGY JÓ MINDHALÁLIG. A Thália Színház előadása.
MÓRICZ Zsigmond: *Légy jó mindhalálig.* Regény. 1969. Móra, 302 l. Új Könyvek 690 956.

MÓRICZ Zsigmond: *Légy jó mindhalálig.* Színmű. 1954. Művelt Nép, 85 l. (Népszerű drámák.)

CZINE Mihály: *Móricz Zsigmond.* 1968. Gondolat, 189 l. — Új Könyvek 690 013.

MÓRICZ Miklós: *Móricz Zsigmond érkezése.* 1966. Szépirodalmi, 494 l. Új Könyvek 670 268.

PAP Károlyné: *Móricz Zsigmondról.* = Új Írás, 1963. 7. sz. 867—871. l.

VARGHA Kálmán: *Móricz Zsigmond alkotásai és vallomásai tükrében.* 1967. Szépirodalmi, 209 l. Új Könyvek 672 577.
Színkritikák: *Légy jó mindhalálig* a Bartók Gyermekszínházban. = Magyar Nemzet, 1964. ápr. 22.

ÖRKÉNY ISTVÁN: TÓTEK. A Thália Színház előadása.

ÖRKÉNY István: *Nászutasok a légygápron.* Novellák. + *Tótek.* Kisregény. 1967. Magvető, 254 l. Új Könyvek 670 960.

ÖRKÉNY István: *Tótek.* Tragikomédia. 1967. Magvető, 127 l. Új Könyvek 672 535.

ALMÁSI Miklós: *Unalmas vagy érdekes színház?* = Kortárs, 1967. 5. sz.

Magyar írók külföldön. Örkény István és mások írásainak visszhangjáról. = Nagyvilág, 1968. 11. sz. 1758 l.

NAGY Péter: *Örkény István novellái.* = Irodalom és felelősség. 1955. Művelt Nép, 602 l.

SZENCZEI László: *A Le Monde Örkény István darabjáról.* = Nagyvilág, 1969. 1. sz. 154 l.

UNGVÁRI Tamás: *Egy modern elbeszélő.* = Új Írás, 1966. 11. sz. 116—120. l.

Istén hozta, órnagy úr! címmel a szépirodalmi és színpadi változaton kívül magyar film is készült a műből.

WERFEL, FRANZ: **A MUSZA DAG NEGYVEN NAPJA.** A Győri Kisfaludy Színház előadása.

WERFEL, Franz: *A Musza Dag negyven napja.* Regény. 1966. Európa, 1—2. köt. (Milliók könyve.) Új Könyvek 660 851.

KATKÓ István: *Franz Werfel. A Musza Dag negyven napja.* = Nagyvilág, 1957. 8. sz. 1274. l.

RÓNAY György: *Werfel.* = Rónay Gy.: Fordítás közben. 1968. Magvető, 265., 298. l. Új Könyvek 680 965.

ZORIN, LEONYID: **VARSÓI MELÓDIA.** A Katona József Színház előadása.

DERSI Tamás: *Töröcsik arcai.* = Új Írás, 1969. 4. sz. 103—106. l.

Színkritikák: Gábor István = Magyar Nemzet, 1970. márc. 4., Létay Vera = Élet és Irodalom, 1968. 46. sz., Molnár Gál Péter = Népszabadság, 1968. nov. 17., Papp Antal = Magyar Hírlap, 1968. okt. 29., Ungvári Tamás = Magyar Nemzet, 1968. nov. 14., Zay László = Magyar Nemzet, 1968. febr. 11.

Összeállította: *Körtés Júlia*

A KÁRPÁT-UKRAJNAI MAGYAR IRODALOM JELESEBB ALKOTÁSAI

Antológiák

Új hang — Kárpátontúli magyar írók írásai. Uzsgorod,* 1954. Kárpátontúli Területi Könyv- és Folyóiratkiadó, 76 l.

Szovjet Kárpátontúl. Almanach. 1955. Kárpátontúli Területi K., 232 l.

Kárpátontúli elbeszélők. 1956. Területi K., 107. l.

Kárpátok. Irodalmi almanach. 1958. Kárpátontúli Területi K., 135 l.

Egyes írók

BAKÓ/BALLA/László: *Zengj hangosabbán.* Versek. 1951. Kárpátontúli Könyv- és Folyóirat K., 100 l. *Kitárom karom.* Versek. 1954. Kárpátontúli Könyv- és Folyóirat K., 108 l.; *Rohanó évek sodrában.* Versek. 1956. Kárpátontúli Területi K., 100 l.

BALLA László: *Kip-kop kalapács.* Versek óvodásoknak és kisiskolásoknak. 1959. Kárpátontúli Területi K., 78 l.; *Nyári lángok.* Versek. 1961. Kárpátontúli Területi K., 91 l.; *És felgördül a függöny.* Riportok. 1961. Kárpátontúli Területi Könyv- és Lapk., 56 l.; *A holnap öröméért.* Riport. Kijev-Uzsgorod, 1961. Radjansz'ka skola, 37 l.; *Ez az a város.* Riportok. 1962. Kárpát-

ontúli Területi K., 54 l.; *A „Juventus 1.” úrutasai.* Ifjúsági regény. Ill. Medveczkyné Luták Edit. 1963. Kárpátontúli Területi K. — Móra, 178 l.; *Meddőfelhők.* Regény. 1964. Kárpáti K., 191 l.; *Hidi Pista biciklista.* Ifjúsági regény. Ill. Medveczky Luták Edit, 1965. Móra — Kárpáti K., 158 l.; *Parázs a hóban.* Novellák. 1967. Kárpáti K., 157 l.

CSENGERI Dezső: *Fellegomlás.* Elbeszélések. 1959. Kárpátontúli Területi K., 68 l.

GYÖRKE Zoltán: *Homokszemek.* Versek. 1968. Kárpáti K., 26 l.

KECSKÉS Béla: *Izzó paraszak.* Versek. 1963. Kárpátontúli Területi K., 51 l.

KOVÁCS Vilmos: *Vallani kell.* Versek. 1957. Kárpátontúli Területi K., 70 l.; *Tavaszi viharok.* Versek. 1959. Kárpátontúli Területi K., 64 l.; *Lázas a Föld.* Versek. 1962. Kárpátontúli Területi K., 76 l.; *Holnap is élünk.* Regény. 1965. Kárpáti K., 233 l.; *Csillagfénynél.* Versek. 1968. Kárpáti K., 74 l.

SÜTŐ Kálmán: *Lelkeket jöttem venni.* Versek. Beregszász, 1936. Merkur nyomda, 68 l.; *Kacagó faluvégek.* Versek. 1961. Kárpátontúli Területi K., 34 l.

SZENES László: *Sóvirág.* Karcolatok és elbeszélések. 1958. Kárpátontúli Területi K., 160 l.; *Hajnakra kitisztul.* Elbeszélések. Kárpátontúli K., 94 l.; *Kiszakított lapok.* Elbeszélések. 1965. Kárpáti K., 59 l.

Összeállította: *Szakolczay Lajos*

* Mivel csaknem valamennyi kiadvány Uzsgorodon jelent meg, a várost a továbbiakban csak akkor tüntetjük föl, ha a mű nem ott látott napvilágot.

Kis falu önálló könyvtára

Az ország nyugati végének védelmére szervezett Őrség, vagy mint a korabeli okmányok említik, az „Őrségi tartomány”, Óriszentpéter székhellyel 18 községet foglalt magába. A székelyekkel rokonított lakosság a hadiszolgálatiért kapott királyi oltalmak folytán viszonylagosan szabadon élt a XVII. század végéig. A Vas megye, de az egész ország történetében fontos szerepet játszó Batthyány-család az 1690-es években vette el előbb önkényesen, majd császári jóváhagyással az önállóságát, szabadságát. Az Őrségi népek sorsát tehát a Batthyányiak hasonították a Kemenes-alján, a Hegyháton, a Rába-völgyében élő vasi jobbágyokéval.

Az Őrség különleges tája Vas megyének. Az erdőborította vidéket sűrűn szabdalják hegyek-völgyek. Falvai szerekre osztódnak. A valamikor védelmi célokat szolgáló települési forma a múltat konzerválja. A dombtetőkön csoportosuló házak etnográfiai érdekességek s akadályozói a fejlődésnek. A korszerű falusi élet a közösséget erősíti s ennek megfelelően alakítja azok arculatát.

A lakosság erősen fogy. Régebben az egyke sorvasztotta, ma az elvándorlás apasztja az Őrség népét. Minden faluban sokasodnak az üressé vált házak, az elnéptelenedett tantermek. Pedig az élet itt is pezseg. Nagy akarással teremtdőnek az emberibb élet feltételei. Az állam óriási költséggel javítja az eróziós talajt. A megye tetemes beruházásokat végez. Üzemeket létesít és erősít. A művelődés feltételeit is megteremti. Mindenütt van művelődési otthon, könyvtár. Az Őrség büszkélkedhet azzal is, hogy itt épült a megye első önálló falusi könyvtára. Mégpedig az ötszáz lelket sem számláló kis községben: Nagyrákoson.

Nagyrákos részese és hordozója a vidék történeti múltjának. A honfoglalók római nyomokra telepítették a Baján, Baksa, Batha, Bita és a többi ma is itt élő családok őseit. A Zala völgye mindenkor természetes felvonulási útja volt a hívott és hivatlan népeknek, hadseregeknek. S a délről és nyugatról érkezőknek gyakran volt ellen-

séges a szándékuk. Ezért kellett vigyázni a völgyet, védeni a vidéket, az országot. A nagyrákosiaknak is ez volt a feladatuk évszázadokon át.

A falunak ma majdnem annyi lakója van mint száz évvel ezelőtt. A zenit — hatszázötvenhét főt — 1949-ben érte el. A politikai és a gazdasági okok az ötvenes években lódították meg az embereket. Zömmel ekkor hagyták el a fiatalok—idősek, egységek és családok az ősi lakhelyet. A legutolsó népszámláláskor 512 személyt írtak össze. 1969-ben 457-en éltek a faluban.

Nagyrákos — lakóinak szorgalma és élniakarása folyton — korszerűen fejlődik. Faluközpontja a vasútállomás közelében alakul. Itt van a tanácsháza, a postahivatal, az autóbusz-megálló, a vegyesbolt és a vendéglő, a művelődési otthon s az 1969-ben önálló épülethez jutott könyvtár is.

A lakosság művelődését szolgáló hajlékot, az Ady Endre művelődési otthon 1952-ben egy régi épület átalakításával hozták létre. Ebben kapott helyet az ugyan-csak 1952-ben alapított könyvtár is. A több célt szolgáló helyiségben a klubélet kibontakozása, különösen pedig a televízió térhódítása előbb csak nehezítette, később már akadályozta a könyvtár működését. A nagy és állandósult olvasási igény sürgető feladattá tette a könyvtár megfelelőbb elhelyezését. A tanács napirendre tűzte a kérdést és kereste a megoldást. Jellemző Nagyrákos olvasási kultúrájára, hogy a könyvtár jobb elhelyezése közügy lett: az egész falu egyetértett a működési feltételek javításának szükségességével. A megoldás három formában mutatkozott. A legegyszerűbb az üressé vált református iskola tanterme lett volna. De a nemes-szer messze esik a faluközponttól. E lehetőséget hamarosan elejtették. A művelődési otthon bővítése nem látszott célszerűnek: a toldozgatás nem illett a távlati tervekbe. A töprengések és tervezgetések között egyre jobban érlelődött az önálló könyvtár-épület gondolata. A rendelkezésre álló saját anyag, a várható társadalmi munka és a lakosság biztosra vett áldozatkészsége komoly alapot adott ennek a költségesebb, de legmegfelelőbb megoldási formának.

A községi tanács könyvtárépítési tervei nem kaptak támogatást a felettes hatóságoknál. A szándék azonban olyan erős volt, hogy a falu saját erejére utaltan is vállalta az építkezést. Az 1968. február 19-i tanácsülés törvényesítette a tervezeteket. A lelkesen hozott határozat alapján 1968 nyarán elkezdődött az építkezés.

*

Vas megye első önálló könyvtárépülete nem véletlenül emelkedett Nagyrákoson. Az sem kizárólag a mai könyvtáros jó munkájának eredménye, hogy 1968-ban 28,5, 1969-ben 29,2 százalékot tett ki a beiratkozott olvasók aránya. A könyv, az olvasás szeretete régebbi keletű. Mert a valamikor őrt állók leszármazottjai tudták, érezték, hogy a szellem fegyvereivel is vértelniük kell magukat, ha emberibb módon akarnak élni a mostoha körülmények között. Nagyrákos polgári olvasóköre, majd a gazdaköre jó keretétül szolgált az önművelődésnek, az olvasás általánossá válásának. A ma élők könyv utáni vágya, az olvasási igény tehát a múltból eredezik. A saját fillé-reiken vett és a Földművelésügyi Minisztériumtól kapott könyvek alapozták, alakították évtizedekén át azt a közszellemet, mely természetessé tette, hogy a falu nem lehet könyvtár nélkül. Beszédes bizonyítéka a könyvek szeretetének a Vas Megyei Levéltárban a Vasvármegyei Iskolánkívüli Népművelési Bizottság iratai közt talált levél, amely szó szerint a következőket tartalmazza:

Nagyrákos, 1945. szeptember 24.

Vasvármegye Népművelődési Bizottsága
Szombathely

Nagyrákos község ifjúsága nevében egy — részünkre nagyon fontos — kéréssel fordulok most önökhöz.

Kb. 150—200 házat számláló községünk most a háború után teljesen irodalom, könyvtár nélkül áll. Az elbukott rendszer urai összeszedték községünkben az értékesebb könyveket és elszállították azokat. A még megmaradt pár könyv pedig most a háború során ment tőlünkre, kallódott el. Így községünk most a szó szoros értelmében könyv nélkül áll.

Az ifjúság azonban tanulni, művelődni akar. Igényeit a „ponyva irodalom” nem elégíti ki. Értékes művek után vágódik. A közelgő téli estéket olvasással akarja eltölteni, hogy szabad idejét ezáltal is értékesebbé tegye. De könyv nincs sehol.

Epp ezért fordulunk most önökhöz olvasmányért. Nem tudnának-e módot nyújtani nekünk, tanulni vágyó fiataloknak, hogy értékesebb irodalmi művekhez juthassunk? Nem tudnának-e 1—2 heti váltásokkal kikölcsönözni néhány könyvet számunkra? A könyvekről átvételi elismervényt adnánk, s a könyvek épségéért és tisztaságáért felelősséget vállalnánk.

Ismételten kérem önöket, kérésünket méltányolni, önöktől telhetőleg támogatni szíveskedjenek.

Levelünkre mielőbb kedvező válaszukat várva, maradtunk

*teljes tisztelettel
az ifjúság nevében
Kapornoki Kálmán
Nagyrákos — Vas megye*

Kapornoki Kálmán, az ifjúság nevében tollat ragadó személy, a falu „mozduló elemei” közé tartozott. Valószínűleg az olvasás segítségével, a könyvek hatására változtatott a falusi hagyományokon, hagyta el ősei paraszti életformáját. Asztalos-szegédként forgolódott a világban, mielőtt műhelyt nyitott szülőfalujában. Az I. világháborúban szerzett sebesülése foglalkozás-változtatásra kényszerítette. Így lett órási és fényképész. A mozgékony, a falu közéletében szerepet vállaló kisiparos a művelődésnek is apostola lett. Sokat olvasott, s az énekkar tagjaként annak ügyeit is intézte. A felszabadulás hatvanéves korában érte. Éveit meghazudtoló ügybuzgalommal látott a megváltozott körülmények és lehetőségek kihasználásához. Az énekkar után a könyvtárt is meg akarta szervezni. Ezért fordult a hivatott szervhez. A címzett hamarosan válaszolt is a kérelemre, de a válasz csak ígéretet tartalmazott. Azt is a bizonytalan távlatban. Az azonnali megoldást a falu áldozatkészségére bízta...

*

Nagyrákos könyvtára 91 273 forint költséggel épült fel. A berendezés külön 20 000 forintba került. De ezt a Körmenyi Járási Könyvtár juttatta. Végeredményben tehát a község mégsem maradt magára. Sem anyagi, sem erkölcsi tekintetben. Vizi László járási könyvtárigazgató a tervezéstől kezdve támogatta szaktanácsaival a községi tanácsot.

Az avatásra — az ünnepi könyvhét keretében — 1969. június 6-án került sor. Az esemény a község és a könyv ünnepét egyesítette. Mert a kis őrségi község valóban ünnepelt. Mégpedig apraja-nagyja. Orbán Sándor tanácselnök egyszerű szavakba foglalta azt az igazságot, hogy a könyvtár szerepe és jelentősége működésében tükröződik. A lakosság példás összefogása, áldozatkészsége folytán megteremtődött a korszerű könyvtár. Az igénybevételt, annak mértékét az elkövetkező évek mutatják.

A 34 négyzetméter alapterületű szabadpolcos könyvtár 1354 kötetrel zárta az elmúlt évet. Az év végéig beiratkozott 139 olvasó 2345 kötetet kölcsönzött. Egy olvasó tehát 17 kötetet vitt haza átlagban. E tény magas olvasási igényre utal. A kultúrális környezet hatása, a közelebb került könyvek varázsa, különösen pedig a helyben olvasás lehetősége az ideai forgalmon is érződik. Az eddigi eredmények további emel-

kedést sejtetnek. Igaz, ez nem tisztán a tárgyi feltételek javulásának következménye. Fülöp József és neje a nyugdíjas éveik kitöltéseként végzik könyvtárosi tevékenységüket. Az átlagosnál jóval többet dolgoznak a könyvtárban. Korszerű könyvtár és jó könyvtáros másutt is akad, s a forgalom mégis csökken az utóbbi években. Nagyrákos tehát a működtetésben is példát mutat.

Kuntár Lajos

A cikk megírása után kaptam a megrendítő hírt, hogy a kitűnő könyvtáros, Fülöp József augusztus 15-én hetvenéves korában, agyvérzés következtében meghalt. A könyvtárosi munkát Tuboly Elekné vette át. (K. L.)

Hivatalos és használati nyomtatványok a Széchenyi Könyvtárban

„Amíg a könyvtár fiatal, amíg az állománya bőven elfér benne, addig gyűjtését nem kell korlátok közé szorítani. Valamennyi XVIII. századi és XIX. századeleji könyvtár állománya a maihoz képest kicsiny volt, férőhelye pedig volt bőven... A XIX. századdal sokfelől eredő okok egybetorkollásából, a könyvtárak életében eleinte észrevétlenül, majd fokozódó nyomással egyre nyilvánvalóbban lassú, de lavinaszerű változás indult meg. Az olvasók száma növekedett, a könyvállomány szaporodott, a férőhely fogyott.” A *Magyar Könyvszemlé*ben 1937-ben közölt „A könyvtár gyűjtőköre” c. cikkében vázolta ily módon Fitz József a nemzeti könyvtár helyzetét. Ezelőtt 30 évvel is már ugyanazzal a problémával küzdöttek a könyvtárak, elsősorban a Széchenyi Könyvtár, mint ma. A raktári férőhely egyre szűkebbnek bizonyult az állandóan növekvő könyvtermés és az egyéb nyomtatványok elhelyezésére, a könyvtári adminisztráció pedig fokozottan kibővült. Ez a folyamat, amely mind gyorsabb ütemben halad, készítette a könyvtárakat, hogy a feltárás és raktározás könnyítésére bizonyos kiadványtípusokat az alapállománytól elválasszanak.

A gyűjtőkör hagyományos fogalma igen tág értelemben vonja meg a nemzeti könyvtár számára a kötelezően gyűjtendő anyag határait. A mechanikus beszerzés, minden 25-nél nagyobb példányszámú nyomtatvány kötelező beszolgáltatása, egyre jobban súlyosítja a könyvtár állományának nivóját, s a *teljességre való törekvés ma már megvalósíthatatlan* és veszedelmes ábrándja felé viszi a gyűjtést. A sokszorosító eljárások terjedése és a vállalatok, intézmények jelen szervezési formája már nemcsak a brosúrák, prospektusok, gépkönyvek és reklámkiadványok ezreit adja a könyvtárnak, hanem az egyéb adminisztratív anyagot, vállalati dokumentációt is. Kötelespéldányként minden beömlik a könyvtárba: értékes és értéktelen, szükséges és szükségtelen, akár van rá hely, akár nincs. Ennek a szélsőséges *kiadványáradatnak szabályozása* nem lehet a nyomdák feladata, csakis a könyvtáré, illetve a könyvtárosé. Szem előtt tartva a kötelespéldánytörvény célját — amely biztosítani akarja a nemzeti irodalom és tudomány megőrzését —, egyrészt elkerülhetetlen a válogatás, a gyűjtőkörnek bizonyos nyomtatványtípusokkal kapcsolatos korlátozása, másrészt pedig a könyvállománytól tartalmi megítélés alapján szükségszerűen külön kell választani, kezelni és tárolni a másodlagos jellegű anyagot. Ezért az Országos Széchenyi Könyvtár az 1961. évtől kezdve külön tárolja mindazon nyomtatványokat, melyek rendeltetése *tartalmilag*: 1. hivatalos (árjegyzékek, nyereményjegyzékek stb.), 2. szolgálati (jelentések, beszámolók stb.), 3. használati (gépkönyvek, használati utasítások, népművelési tervek, útmutatók stb.), 4. informatív (prospektusok, gyártmánykatalogusok, kiállítási ismertető stb.). *Jellegük*: 1. járulékos, illetve kiegészítő (oktatási segédletek stb.), 2. szervezési (rendelkezések, utasítások, szabályzatok stb.), 3. efemer (tájékoztatók, menetrendek, telefonkönyvek stb.). *Formai* megkötöttség nincs, a nyomtatványok terjedelmének alsó és felső határa kötetlen.

A könyvtár állományának jelentős részét alkotja ez az irodalom, melyet azonban feldolgozási szempontból jellege és keresettsége az egyetlen, számára racionális megoldás, a *csoportos feldolgozás* felé utal. A csoportok alkotásának elvi alapja lehet a kiadó testület rendje, és lehet — tartalmi elbírálás alapján — a szakrend. Az Országos Széchenyi Könyvtár feldolgozásukra az utóbbi módot választotta. (Mindkét irányba történt kísérleti munka, a szakrendi csoportosítás, azonban a könyvtár számára sokkal eredményesebb és gazdaságosabb feldolgozási módnak bizonyult.) A szakozás az ETO alapján történik. Az egyes szakcsoportok további kötegekre bontanak testületi, földrajzi vagy típusok szerinti elosztásban. A jelenleg használatos szakszámok, illetve szakcsoportok száma 300—400 között van. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az állománygyarapodás számától és tartalmától függően időnként egyes szakok további bontása szükséges.

Az anyag nyilvántartása szak-, testületi és tárgyszómutatók segítségével történt-

nik. A területi mutató az illető terület kiadványainak szákszámait és a megjelenési évét is feltünteti.

A tárolás az ún. könyvtári papucsokban történik évenkénti és szakcsoportok szerinti felállításban.

Az így létrehozott különgyűjtemény, amely szervezetenként a Kisnyomtatványtárhoz tartozik, a gyakorlati étellel a legszorosabb kapcsolatot tartó nyomtatványok összessége. Adott időben társadalmi, tudományos és gazdasági életünk keresztmetszetét rajzolja meg hivatalos kiadványaival, szervezési szabályzataival vagy akár reklámfüzeteivel. A könyvtár nem mondhat le ezeknek gyűjtéséről, sőt kötelességének tartja, hogy további sorsukról megnyugtatóan gondoskodjék. Ezen irományoknak elsődleges célja azonban a *használat*, nagyrészüik bizonyos idő eltelté után elveszti időszerűségét, és ezzel — a használat szempontjából — értékét is. Gyors megjelentetésük az egyes szakmák, gyors feltáráruk pedig a szakkönyvtárak nélkülözhetetlen feladata.

Az Országos Széchényi Könyvtár, amikor mint nemzeti könyvtár gyűjti ezt az irodalmat is, természetesen más funkciót óhajt ezzel betölteni, mint a szakkönyvtárak. A nemzeti könyvtár gyűjtésének célja elsősorban a *megőrzés*, nem pedig a gyors tájékoztatás. Alapelvként kell tehát leszögezni, hogy ennek az irodalomnak a dokumentatív értéke a döntő, megőrzésével főként az ország gazdasági életének és fejlődésének egyes szakaszait lehet rögzíteni a jövő számára. Egyúttal nélkülözhetetlen forrásanyag a jövő történése és kultúr-historikusa számára is.

dr. Wittek Lászlóné

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter augusztus 20. alkalmából az alábbi kitüntéseket adományozta:

Tanácsi könyvtárosok

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Berényi Lajosné könyvtáros, Adács (Heves m.); *Bognár Lászlóné* könyvtáros, Kunszentmiklós (Bács-Kiskun m.); *Boza Matild* járási könyvtáros, Dorog; *Bozóki József* megyei könyvtáros, Kecskemét; *Czeplédi Lajosné* városi könyvtárvezető, Hajdúnánás; *Csepella Katalin* megyei könyvtári csoportvezető, Zalaegerszeg; *Csomor Tibor* tudományos munkatárs, FSZEK; *Fiola Pál* megyei könyvtári csoportvezető, Kaposvár; *Gosztonyi Tibor* könyvtáros, Ibrány (Szabolcs-Szatmár m.); *Hornvánszky Károlyné* csoportvezető, FSZEK; *Horváth Endréné* könyvtáros, Nyírpazony (Szabolcs-Szatmár m.); *Husztai Endre* könyvtáros, Vásárosnamény; *Illyés Magdolna* könyvtáros, Tunyogmatolcs (Szabolcs-Szatmár m.); *Juhász Ferenc* könyvtáros, Alsózsolca (Borsod-Abaúj-Zemplén m.); *Kalmár Józsefné* járási könyvtáros, Ráckeve; *Kárász József* megyei könyvtári csoportvezető, Hódmezővásárhely; *dr. Kazacsay Ferencné* megyei könyvtáros, Miskolc; *Kelényi Ákosné* könyvtáros, FSZEK; *Koós Emőke Katalin* könyvtáros, Soltvadkert (Bács-Kiskun m.); *dr. Kovách Marcellné* megyei könyvtári gazdasági igazgató, Nyíregyháza; *Kovács Emil* járási könyvtárigazgató, Devecser; *Kovács Istvánné* könyvtáros, Bp. Madách Imre Gimnázium; *Kovács Sándorné* járási könyvtári igazgató, Gödöllő; *Kozma Istvánné* megyei könyvtáros, Szombathely; *Kunráth Sándor*

könyvtáros, Jászszentandrás (Szolnok m.); *Lehóczky György* járási könyvtáros, Kiskunhalas; *Mészáros Antal* megyei könyvtári csoportvezető, Tatabánya; *Miklós Lászlóné* városi könyvtáros, Esztergom; *Pellérdi Gyula* megyei könyvtári csoportvezető, Kaposvár; *Polányi Imre* könyvtáros, Miskolc, Földes Ferenc Gimnázium; *Pölskey Józsefné* klubkönyvtáros, Dunaújváros-Óváros; *Rohács Ervin* járási könyvtárigazgató, Bicske; *Román Károlyné* megyei könyvtári gazdasági igazgató, Székesfehérvár; *Rozgonyi Lászlóné* könyvtáros, Nagyszénás (Békés m.); *Starcevicz Tiborné* járási könyvtáros, Tapolca; *Szekercs Sándorné* mb. járási könyvtárigazgató, Bonyhád; *Szabó Istvánné* könyvtáros, Mélykút (Bács-Kiskun m.); *Szabó Józsefné* megyei könyvtáros, Székesfehérvár; *Szontág Jánosné* könyvtáros, Kajdacs (Tolna m.); *Tamási Tiborné* könyvtáros, Vaja (Szabolcs-Szatmár m.); *Tanka János* könyvtáros, Aba (Fejér m.); *Tilhof Endre* városi könyvtárigazgató, Ajka; *Ughy Mária* könyvtáros, Nemeskeresztúr (Vas m.); *Vasas Margit* városi könyvtárvezető, Tatabánya; *Vasberényi Géza* könyvtáros, Dunavecse; *Zetz Jusztna* járási könyvtáros, Törökszentmiklós.

MINISZTERI DICSÉRET

Ágoston Zoltánné könyvtáros, Regöly (Tolna m.); *Arató Béláné* könyvtáros, FSZEK; *Arató Béláné* fiókkönyvtáros,

Székesfehérvár; *Bereczky Péterné* városi könyvtáros, Pécs; *Borka Józsefné* gyermekkönyvtár-vezető, Békéscsaba; *Borosnyai Károlyné* könyvtáros, Miskolc, 7. sz. Általános Iskola; *Csete Ferencné* könyvtáros, Komádi (Hajdú-Bihar m.); *Debreczeni Csabáné* tudományos munkatárs, FSZEK; *Dombai Sándor* könyvtáros, Apostag (Bács-Kiskun m.); *Dudás Franciska* gyermekkönyvtár-vezető, FSZEK; *Éles Pál* könyvtáros, Vanyarc (Nógrád m.); *Elezsánszki Mihály* megyei könyvtáros, Békéscsaba; *Ember Gyula* járási könyvtáros, Fehérgyarmat; *id. Fehérvizi István* könyvtáros, Mucsfa (Tolna m.); *Fiskovszki Ilona* körzeti könyvtáros, Balkány (Szabolcs-Szatmár m.); *Füleki Jánosné* könyvtáros, FSZEK; *Gerencsér Józsefné* könyvtáros, Vép (Vas m.); *Határ Gézané* könyvtáros, Székesfehérvár-Maroshegy; *Hódos Lajosné* megyei könyvtáros, Hódmezővásárhely; *Horák Gizella* könyvtáros, Bakonyzentlászló (Veszprém m.); *Kalász Erzsébet* könyvtáros, Elek (Békés m.); *Kiss Andrásné* könyvtáros, Ócsöd (Szolnok m.); *Kovács József* gépkocsivezető, Székesfehérvár; *Kovács Józsefné* fiókkönyvtáros, Nagykanizsa; *Kovács Mária* járási könyvtári csoportvezető, Siófok; *Kovács Miklós* könyvtáros, Kehida (Zala m.); *özv. Kőrösi Ödönné* könyvtáros, Epöl (Komárom m.); *Kulcsár József* könyvtáros, Tornayiszentmiklós (Zala m.); *Lacza Istvánné* tsz. könyvtáros, Paks; *Lendvay Konrádné* könyvtáros, Váralja (Tolna m.); *Lenkey Elvira* könyvtáros, Tápiógyörgye (Pest m.); *Losonczy Józsefné* járási könyvtáros, Tiszlalök; *Lukács Andrásné* könyvkötő, Szolnok; *Mészáros Sándor* könyvtáros, FSZEK; *Mosóczi Istvánné* könyvtáros, Böhönye (Somogy m.); *Mucsi Andrásné* járási könyvtáros, Dorog; *Nagy Emília* könyvtáros, Miskolc, Zrínyi Ilona Gimnázium; *Nagy Istvánné* könyvtáros, Nagyigmánd (Komárom m.); *Nagy Tiborné* könyvtáros, Túrje (Zala m.); *Nagy Zoltánné* megyei

könyvtáros, Salgótarján; *Némédi Gábor* könyvkötő, Salgótarján; *Novák Gyuláné* megyei könyvtáros, Szekszárd; *Óry Endréné* járási könyvtáros, Edelény; *Óveges Ede* könyvtáros, Páka (Zala m.); *Papp János* tudományos munkatárs, Szeged, Somogyi Könyvtár; *Parall Ferencné* könyvtáros, Polgárdi (Fejér m.); *Pinczési Lászlóné* könyvtáros, Nagydorog (Tolna m.); *Pongrácz Istvánné* könyvtáros, Szombathely; *Radasin Bogolybné* könyvtáros, Lórév (Pest m.); *Radványi György* könyvtáros, Udvari (Tolna m.); *Rétei Ferencné* megyei könyvtáros, Salgótarján; *Sándor Lajosné* könyvtáros, Nyiradony (Hajdú-Bihar m.); *Sipos Klára* városi könyvtári csoportvezető, Debrecen; *Soós József* könyvtáros, Tab (Somogy m.); *Sutyor Irma* könyvtáros, Öreglak (Somogy m.); *Szabó Istvánné* könyvtáros, Mezőfalva (Fejér m.); *Szalánczi Józsefné* könyvtáros, Hajdúsámson; *Szekér Ferencné* megyei könyvtári csoportvezető, Zalaegerszeg; *Szentgyörgyi Gyuláné* könyvtáros, Fácánkert (Tolna m.); *Tőreki Rajael* könyvtáros, Nemesvíza (Veszprém m.); *Valkó Endréné* könyvtáros, Jászkarajenő (Pest m.); *Vigh Júlia* fiókkönyvtáros, Székesfehérvár; *Vizváry Valéria* könyvtáros, Pókaszeptek (Zala m.); *Zsikó Gyuláné* városi könyvtáros, Pécs.

KIVÁLÓ DOLGOZÓ

Bakos Pál könyvtáros Mezőberény (Békés m.); *Dávidházi Péterné* gazdasági főelőadó, Miskolc; *Fekete Istvánné* takarítónő, Szeghalom; *Fucskár László* gépkocsivezető, Kaposvár; *Jávor Andrásné* hivatalsegéd, Nyíregyháza; *Mezőfi Mihályné* raktári csoportvezető, FSZEK; *Mirkovszki Bernátné* adminisztrátor, Eger; *Nagy Ferencné* hivatalsegéd, Békés; *Neumann Györgyné* gazdasági igazgató, Hódmezővásárhely; *Szabó Jánosné* raktáros, Miskolc; *Tassi János* gépkocsivezető, Nagykovács; *Visnyei József* műhelyvezető, Kaposvár.

Szakszervezeti könyvtárosok

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Csanádi Józsefné SZMT könyvtárvezető, Szeged; *Cseh Emil* könyvtáros, Székesfehérvár, Vasutas Művelődési Ház; *Csillagné Szamos Júlia* könyvtárvezető, Bp. Május 1. Ruhagyár; *Horváth László* könyvtáros, Sárvár, Baromfiipari Országos Vállalat; *Horváth Mihályné* könyvtárvezető helyettes, Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének Központi Könyvtára; *Jankovich Józsefné* körzeti könyvtárvezető, Bp. Közlekedési és Szállítási Dolgozók Szakszervezete; *Kindl Józsefné* könyvtáros, Bp. Csillaghegyi Szövetség; *Kőrösi Barnáné* könyvtáros, Bp. 3. sz. AKÖV; *Körtés István* könyv-

tárvezető, Csepeli Munkásotthon; *Magyar Júlia* könyvtáros, Bp. Magyar Posztógyár; *Plank Antalné* könyvtáros, Vasas Szakszervezet Központi Könyvtára; *Rosenfeld Györgyné* könyvtáros, Bp. Bőripari Vállalat Központi Gyára.

MINISZTERI DICSÉRET

Gróger Nándor könyvtáros, Bp. Csemege Édesipari Gyár; *Dr. Korim Kálmánné* könyvtáros, Bp. Országos Vetőmagfelügyelőség; *Kovács Tituszné* könyvtáros, Pécsi Kesztyűgyár; *dr. Lakatos Pálné* könyvtárvezető, Tatabányai Népház; *Mészáros Józsefné* könyvtárvezető, Győr, Magyar Vagon- és Gépgyár; *Polgár Mar-*

git könyvtárvezető, Bp. Telefongyár; *Preis György* könyvtárvezető, Bp. Panónia Szörmekikészítő Vállalat; *Raffai Istvánné* könyvtárvezető, Szegedi Ruhagyár; *dr. Révfalvi Sándorné* könyvtáros,

MÁV Budapesti Építési Főnökség; *Ruzsinszky Mihályné* könyvtáros, Fővárosi Gázművek; *Seregi István* SZMT könyvtárvezető, Nyíregyháza; *Varró Gyuláné* könyvtáros, Dunai Vasmű.

Tudományos és szakkönyvtárak

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Dr. Battha Lászlóné főkönyvtáros, Állami Gorkij Könyvtár; *dr. Bencze Tiborné* műszaki könyvtárvezető, Autóipari Kutató Intézet; *Benedek Jenő* igazgató, OMKDK; *dr. Csendes Katalin* osztályvezető-helyettes, Országgyűlési Könyvtár; *dr. Darabos Pálné* osztályvezető, OMKDK; *dr. Faragó Lászlóné* osztályvezető, OSZK; *Galamb Györgyné* tudományos főmunkatárs, OSZK; *dr. Gordon Miklósné* főkönyvtáros, OSZK; *Hartai Magda* könyvtáros, KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet; *dr. Hernády Dénes* osztályvezető, OSZK; *Lányi Zsolt* csoportvezető, OMKDK; *dr. Poór Imre* műszaki könyvtáros, Déldunántúli Áramszolgáltató Vállalat; *Poprádi Géza* csoportvezető, Bp. Szilikátipari Központ Műszaki Könyvtára; *dr. Rajos Ferencné* főkönyvtáros, Állami Gorkij Könyvtár; *Semjén Anna* műszaki könyvtáros, Bp. Vasúti Tudományos Kutató Intézet; *Serei Ilona* audio-stúdió vezető, Állami Gorkij Könyvtár; *Soltész Zoltánné* osztályvezető, OSZK; *Szabados László* tudományos munkatárs, KMK; *Tamás Péter* osztályvezető-helyettes, OSZK; *dr. Tarr Lászlóné* tudományos munkatárs, KMK; *Tomits Ottília* főkönyvtáros, OSZK; *Urosevics Daniló* tudományos munkatárs, KMK; *dr. Vizekelety András* tudományos főmunkatárs, OSZK.

MINISZTERI DICSÉRET

Bajor Dorottya dokumentátor, Bp. Pamutnyomóipari Vállalat; *Bibor Jenőné* könyvtáros, OSZK; *Csabay Károly* könyvtáros, OPKM; *Csanády István* műszaki könyvtárvezető, Bp. Magyar Viscosagyár; *Dani Lajos* raktárvezető, OMKDK; *Demény Ottóné* főkönyvtáros, OSZK; *dr. Dubois Sarolta* főkönyvtáros, OSZK; *Erőss János Györgyné* műszaki könyvtáros, Bp. 43. sz. Állami Építőipari Vállalat; *Farkas Istvánné* műszaki könyvtárvezető, Bp. Beloiannis Híradástechnikai Gyár; *Francsics Gyuláné* csoportvezető, Országgyűlési Könyvtár; *dr. Gál Lászlóné* műszaki könyvtárvezető, Székesfehérvár, VIDEOTON; *Iglódi Eszter* műszaki könyvtáros, Bp. Pamutfonóipari Vállalat; *dr. Károlyi Zsigmond* tudományos munkatárs, OPKM; *Kiszely Olivér* tudományos főmunkatárs, OSZK; *Koncz Béláné* könyvtáros, KMK; *Kovács Ilona* csoportvezető, OSZK; *Kovács Istvánné* főkönyvtáros, OSZK; *Kölber Tivadar*

penzügyi főelőadó, Állami Gorkij Könyvtár; *Kristóf Imre* műszaki könyvtárvezető, Északdunántúli Áramszolgáltató Vállalat; *Nemes Erzsébet Klára* osztályvezető-helyettes, OSZK; *Polyánszky Zoltánné* könyvtáros, OSZK; *Ránki Norbert* műszaki könyvtáros, Bp. Magnezitipari Művek; *Szalai Ilona* műszaki könyvtárvezető, Bp. Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium; *Takács Gyuláné* könyvtáros, OMKDK; *Tarján Ferencné* műszaki könyvtáros, Bp. Papíripari Vállalat; *Tisza Kálmánné* könyvtáros, OSZK; *Tolnay Lászlóné* műszaki könyvtárvezető, Bp. CHINOIN Gyógyszer- és Vegészeti Termékek Gyára; *dr. Tornya Alice* főkönyvtáros, OSZK; *Vajda Józsefné* főkönyvtáros, OMKDK; *Zilahy Tamásné* csoportvezető, OSZK; *Zsemberi Anna* könyvtáros, KMK.

KIVÁLÓ DOLGOZÓ

Czettler Antalné restaurátor, OSZK; *Domokos Endréné* munkatárs, OPKM; *Gál Manóné* gazdasági előadó, Állami Gorkij Könyvtár; *Kovács Árpádné* előadó, KMK; *Kulin Gábor* munkatárs, OSZK; *Müller Jánosné*, a kötészet vezetője, OSZK; *Nagy Sándorné* munkatárs, OSZK; *Prim József* szakmunkás, OSZK; *Sámuel Pálné* előadó, OPKM; *Sándor István* szakmunkás, OSZK; *dr. Szalay Andorné* szakmunkás, OSZK; *Tatai András* raktáros, OSZK; *Tibolya Istvánné* könyvtáros, OSZK; *Vén Tiborné* előadó, OSZK.

Papp Iván
ex librise

A Vas Népe szeptember 12-i számában Kulcsár János kitűnő cikkben számol be a Népi Ellenőrzési Bizottság 300 munkanapot igénybe vevő vizsgálatáról, amely jó elemzést adja a Vas megyei könyvtárhálózat helyzetének és sok hasznos javaslatot tesz a könyvtárak fejlesztésére. Reméljük, hogy erről a tanulságos vizsgálódásról hamarosan részletesen is tájékoztathatjuk olvasóinkat, azért most csupán Kulcsár János írásának — amelynek szemléletével és következtetéseivel egyet értünk — egyetlen mondatához kívánunk megjegyzést fűzni, mégpedig cikkének címéhez, amely így hangzik: Művelődésügyünk „beteg embere”: a könyvtármunka.

Véleményünk szerint ez a mondat így nem helyálló. Ellentétben van azzal a sokszor hangoztatott megállapítással, hogy a könyvtárak közművelődésünk legszilárdabb bázisai. Bár a közművelődésnek lehet olyan intézményhálózata, amely valóban a beteg emberhez hasonlítható, amelynek szervi bajai vannak, de ez nem a könyvtárhálózat. A könyvtárhálózat beteg ember helyett sokkal inkább kamaszhoz hasonlít. Ennek a kamasznak csontrendszere kifejlődött (kiépült a könyvtárhálózat), szeretne bátrabban mozogni, de elnyűtt és kínótt ruházata ezt nem engedi (szűk elhelyezési lehetőségek), húst akar szedni magára, de ehhez nincs elég tápláléka (nemhogy növekednének, de csökkennek a könyvbeszerzési összegek). Tudná azt is, mit kell tennie, de a cselekvéshez nincsen elég tere és módja. Bizony, ezt a kamaszt gondozói gyermekként táplálják és ruházzák, holott már felnőtt fiatalember sorban

A kislángi „Béke”, a polgárdi „Vörös csillag” és a szabadbattyáni „Magyar—szovjet barátság” mezőgazdasági termelészövetkezet vezetői és pártalapszervezete az MSZMP KB ifjúsági határozatának végrehajtására és a X. pártkongresszus szellemében a közművelődési munka feltételeinek és hatásának növelésére elhatároztuk, hogy vállaljuk azoknak a csoportos foglalkozásoknak a költségeit, amelyeket a községi könyvtárak a tsz-tagok továbbtanulni szándékozó gyermekei számára, általános művelődési, világnézeti, etikai, esztétikai ismereteik bővítésére szerveznek. Ezen kívül a községi könyvtárak állományát a negyedik ötéves terv idején minden tag után egy könyvvel gyarapítjuk. Vállalásunkat a könyvtárakkal kötött szocialista szerződésben rögzítettük. A gyarapításra szánt összegeket — 30 Ft-os átlagárral számítva — évente arányosan a könyvtárak rendelkezésére bocsátjuk.

Felhívjuk a székesfehérvári járás, Fejér megye és az ország valamennyi termelészövetkezetét, hogy támogassák a közművelődésnek azt a törekvését, amely az ifjúságot jövő feladatainak jobb ellátására segít felkészíteni. Támogassák a könyvtárak működési feltételeinek javítását, hatékonyságának növelését. Ezzel is segítjük a termelészövetkezetek és a társadalom javára „a magas eszmei és erkölcsi színvonalú gondolkodás, a szocialista embertípus kialakítását”, az „Olvasó népért” mozgalom kiteljesedését.

1970. október 7.

Horváth György

a kislángi mezőgazdasági tsz elnöke

Schulmann István

a polgárdi mezőgazdasági tsz elnöke

Mészáros Emil

a szabadbattyáni mezőgazdasági tsz elnöke

Klima István

a kislángi tsz párttitkára

Nagy János

a polgárdi tsz párttitkára

Molnár József

a szabadbattyáni tsz párttitkára

A SZÉKESFEHÉRVÁRI JÁRÁSI TANÁCS Végrehajtó Bizottsága 1970. évre 500 000 Ft könyvbeszerzési pótelőirányzatot és 150 000 Ft bútorbeszerzési hitelt nyitott a községi könyvtárak részére, amelyet elsősorban a nagyközségi rangot kapott települések és az év közben kialakított 3 körzeti könyvtár állományának bővítésére és bútorzatának kiegészítésére fordítottak.

A SZÉKESFEHÉRVÁRI JÁRÁS községi könyvtárai tájékoztattak a 8. osztályos általános iskolai tanulók továbbtanulási szándékáról, majd tervet dolgoztak ki a hátrányos helyzetű gyermekek rendszeres könyvtári segítésére. Ennek keretében szakemberek közreműködésével csoportos foglalkozásokat is indítanak.

van. Még nem beteg tehát, megállapításait ezzel a ki-de ha tovább is gyerekkosz-zal megoldva érez-zük igaznak.

A Vas Népe cikkének

Páldy Róbert

Olvasókör mesterlegényeknek

A szabadságharcot megelőző reformkorban egymás után létesítette a köznevelésügyi miniszter a megyei olvasó kabineteket. Ebben a korban egy újszerű lehetőség is felvetődött. Nem volna-e helyénvaló a céhbeli mesterlegények részére olvasóköröket — azaz a korabeli szóhasználat szerint: kaszinókat — létrehozni? Klubszerűen kialakított helyiségeket képzeltek el, melyekben könyvtár, folyóiratok, szaklapok álltak volna a látogatók rendelkezésére. Ezeknek az elgondolásoknak azért van különösebb jelentőségük, mert a korabeli mesterlegény-réteg (akik nem okvetlenül voltak fiatalok), a később kialakuló munkásosztály magjának tekinthető.

A céhek helyiségeiben működő olvasókörök ötletét *Udvardy Cserna János* mérnök, az Akadémia levelező tagja vetette fel 1838-ban. Erdemesnek látszik néhány sort idézni a jóindulatú javaslattevő elképzeléseiből. A korabeli mesterlegényeket az iszákosságtól kívánta elvonni, az ivás helyett az önművelés lehetőségét ajánlotta nekik:

„Kortsmára menni, becsületes mesterlegénynek rút dolog: — mennyivel hasznosabb volna, minden czéhnek egy kis casinót tartani, s abba költségen, szüksé-

ges kézi könyveket, rajzolatokat szerezni, s üres órákban, ha bár egy pohár bor mellett is oktató olvasással tölteni a drága időt? Valóban, még az ifjúság a műveltségét és maga tökéletesítését el nem kezdi: addig rationabilis mesteremberekről nem is álmodhatunk.”

Ezután *Udvardy Cserna János* lelkes hangú felhívásban ösztökélte olvasásra a mesterlegényeket:

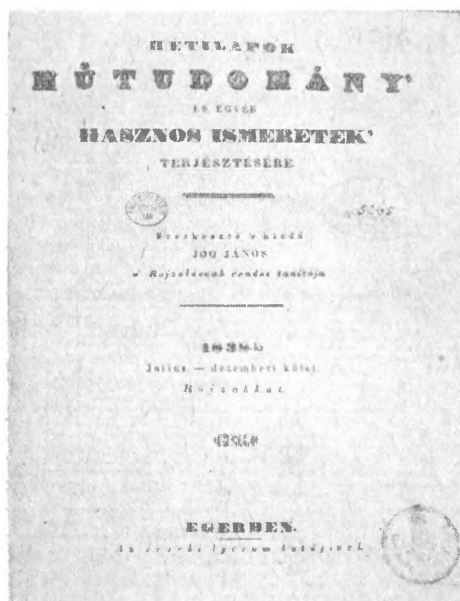
„Míveltségünkkel használunk hazánknak, polgártársainknak, de legtöbbet minnen magunknak. Ezért nem is lehet semmi kétséget és fáradságot sokallanunk, nem lehet eléggé minden alkalmat megragadnunk, mellyel műveltségünknek legkisebb részét is előmozdít-hatjuk. Ennek leghatalmasabb eszköze a szüntelen olvasás. Olvass tehát szegény ifjú minden jó könyvet, minden jó lapokat, és ha legkisebb üres időd van is, ne tékozzd azt hiúságra, hanem használj olvasásra, — óriási bölcs lesz belőled, s meg köszönöd tanácsomat.”

Udvardy Cserna figyelemreméltó terve a céhek mellett működő kaszinókról, továbbképzést, szórakozást szolgáló olvasókörökről a „Hétlapok Műtudomány és Egyéb Hasznos Ismeretek Terjesztésére” című hetilapban jelent meg. A folyóiratot a reformkori közművelődési kérdésekkel és a magyar kézműves-réteg műveltségének emelésével egyébként is sokat foglalkozó *Joó János* szerkesztette, aki egy ideig maga is könyvtárosa volt az egri kaszinónak. A lapot Egerben adta ki „a honi műszorgalom előmozdítására”. Voltaképpen *Joó János* „Hétlapok”-ját tekinthetjük az első ipari-műszaki folyóiratnak Magyarországon, minden számához ipari mintalapokat, műszaki rajzokat mellékeltek.

Joó céljának tekintette „a mesterségek tökéletesedését, és kézművesek művelődését egy alkalmas folyóirattal elősegíteni”. Aligha lehetett véletlen, hogy éppen a „Hétlapok”-ban látott napvilágot *Udvardy Cserna János*nak ez az előremutató kezdeményezése.

A magyar közművelődés és ipari fejlődés nagy kárára, félévi megjelenés után a szerkesztő kénytelen volt beszüntetni a „Hétlapok” kiadását részben anyagi okok, másrészt a kellő érdeklődés hiánya miatt.

Batári Gyula

A NEMZETKÖZI KÖNYVTÁROS KAPCSOLATOK keretében az elmúlt hónapokban Magyarországon tartózkodott George Chandler liverpooli könyvtáros, az angliai könyvtárosegyesület elnöke, Kazimierz Ewicz, a poznańi városi könyvtár igazgatóhelyettese, valamint Olaf Ch. Torp, az oslói országgyűlési könyvtár vezetője.

SZUDÁNI SZAKSZERVEZETI tanulmányi delegáció tartózkodott hazánkban a SZOT vendégeként. A négytagú delegáció, melyet Hasszán Mursal Abu Baban, a Szudáni Szakszervezeti Szövetség elnöke vezetett, a SZOT kulturális osztályán tájékozódott a magyar szakszervezeti könyvtárügy helyzetéről, és meglátogatta a Pamutnyomóipari Vállalat Központi Gyárának szakszervezeti könyvtárát. (G. I.)

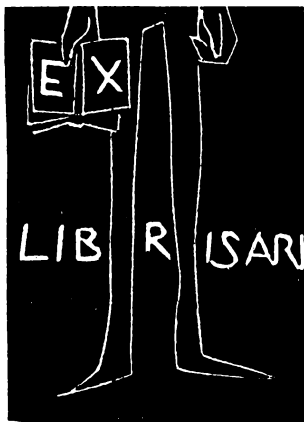
NÉMET KÖNYVTÁROSOK látogattak meg több Komárom megyei könyvtárat. A négytagú küldöttség felkereste a tatabányai József Attila Megyei Könyvtárt — melyhez a drezdai megyei könyvtár már tízéves kapcsolat fűzi — és útba ejtette a tatai és dorogi járási, valamint az esztergomi városi könyvtárt is.

A FEJÉR MEGYEI KISLÁNG termelőszövetkezete szerződést kötött a községi könyvtárral, melynek értelmében a könyvtár évente négy alkalommal megszervezi a tsz-tagok és mezőgazdasági szakírók találkozóját, továbbá csoportos foglalkozásokat tart az utolsó éves általános iskolásoknak, a választott pályájukkal kapcsolatos szakmai tájékoztatásukra. Mindezekért cserébe a kislángi tsz a következő öt évben 25 ezer forintot ad a könyvtárnak könyvvásárlásra.

Hírek

KINEVEZÉSEK. Osztályvezető: Mikó Zoltán (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtárvezető: Ecsedy Klára (46. sz. könyvtár, XXI. ker.).

NYUGDÍJAZÁS. Szabó Margit, a Siklói Járási Könyvtár igazgatója 20 éves könyvtárosi múlttal maga mögött, nyugdíjba vonult. 1950-ben társadalmi munkásként kezdte könyvtárosi tevékenységét. 1952 óta irányította Siklós és a hozzátartozó 80 község könyvtári munkáját. Az 1955-ös felszabadulási versenyben a könyvtár első helyezést ért el. Ekkor kapta meg a Szocialista Kultúráért kitüntetést. Eredményes munkásságáért most a Munka Erdemrend bronz fokozatával tüntették ki. (K. Gy.)

Bor István ex librise

NEMZETISÉGI KÖNYVTÁRT AVATTAK a „100 falu — 100 könyvtár” mozgalom keretében a Békés megyei Méhkeréken. A két és fél ezres lélekszámú, részben román nemzetiség lakta község korszerűen berendezett új könyvtárpépülete 280 ezer forintba került, melyből 100 ezer forintot a járási tanács adott, a többi a községfejlesztési alapból biztosították. A könyvvállományt is gyarapították 430 új könyvvel (ezeknek csaknem fele román nyelvű szépirodalom és ismeretterjesztő mű). Így már 4200 könyvből válogathatnak az olvasók, akiknek száma a múlt év végén 460 volt.

FOLYAMATOS KÖLCSÖNZÉST vezettek be szeptember 1-től a Hódmezővásárhelyi Megyei Könyvtárban, amely vasárnap kiételével minden nap 10—19 óráig áll az olvasók rendelkezésére. Ugyanezen idő alatt használható az olvasóterem is.

ÁLOM ÉS VALÓSÁG címmel kiállítás rendezett a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára. Eredeti metszetek, fényképek, rajzok és könyvek sora mutatta be a különböző tudományterületek fejlődését a regényes elképzeléstől a legmodernebb megvalósulásig. Helyet kaptak a tárlókban a sci-fi-irodalom, a futrológia és urbanisztika legújabb dokumentumai is. (V. F.)

A GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI IRODALOM bővítésére és az elhasználódott kötetek cseréjére ebben az évben eddig 200 000 Ft-ot fordítottak a székesfehérvári járás községi könyvtárai. A járásban 1970-ben 700 000 Ft könyvbeszerezési keret állott a községi könyvtárak rendelkezésére, amelyből a gyermekkönyvtári részlegek állományának felfrissítése mellett több mint 100 000 Ft jutott a politikai és társadalomtudományi irodalom beszerzésére.

A TÉVÉ „NYITOTT KÖNYV” MŰSORA

Folyik a vita a világ szakemberei között a könyv sorsáról, jövőjéről. Megőrzi-e vezető funkcióját a tömegkommunikációs eszközök sorában, vagy kiszorítják más ismerethordozók, elsősorban az audiovizuális eszközök? A vitát a jövő fogja eldönteni. Nálunk mindenesetre az a tendencia tapasztalható, hogy a tömegkommunikációs lehetőség ne vonja el, hanem szoktassa rá az embereket a könyv használatára, a rendszeres olvasásra. Az a cél, hogy akik jelenleg a televízió *passzív* élvezői, eljuszanak oda, hogy az olvasás, amely nagyobb figyelmet, több szellemi aktivitást igényel, mindennapi szükségletté váljék számukra. Felhívni az emberek figyelmét bizonyos művekre, irányítani, befolyásolni őket az olvasásban: ilyen szerepe is van az egyik leghatásosabb tömegkommunikációs eszköznek, a televíziónak. És, hogy a gyakorlatban ez a hatás — több-kevesebb eredménnyel — érvényesül is, azt a kölcsönző könyvtárosok ezrei tudják bizonyítani. A regényekből, elbeszélésekből készült műsorok, tévéfilmek, színművek vetítése után sokan keresik a könyvtárakban a szóban forgó művet. Minden irodalmi műből készült tévé-műsornak van tehát utóhatása. Sokkal többet várnak a készítői a múlt év novemberében indult *Nyitott könyv* című, havonta egy alkalommal jelentkező műsortól. A sorozat célja „... hogy a nézők közül minél több új irodalombarátot, új olvasót szerezzen” — írja a Rádió és Televízió Újság 1969. évi 45. száma, mely az első műsört közli.

Vajon mennyiben sikerült elérni a célt, milyen visszhangja, hatása van a műsornak az emberekre? — ezt próbáltuk megtudni, s ezért kérdeztük meg Pápa, illetve a pápai járás csaknem 1300 olvasóját az április, május, júniusi adások után.

Előjáróban talán annyit, hogy a sorozat minden különösebb propaganda nélkül indult. Az első alkalommal a Rádió és Televízió Újságban pár soros ismertetést olvashattunk, mely közölte a műsor tartalmát, formáját, célját, de a következő két adás előtt csak a szokásos szerkesztéstechnikai (szerkesztő, közreműködők, rendező stb.) adatokat sorolta fel az újság. Csupán a februári adással kapcsolatban találkoztunk újra néhány soros tartalmi ismertetéssel.

Nem figyelt fel a műsorra a Népművelés sem, hisz nem közli mellékletében a Nyitott könyv programját. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ negyed-éves Eseménynaptára 1970. 1. számában olvashattuk azt a 10 soros ismertetést, mely a Rádió és Televízió Újságban az első alkalommal megjelent. (A szombatra tervezett műsor a második számtól kezdve vasárnap jelentkezik, de az Eseménynaptár azóta sem helyesbítette a téves információt. Lehetséges azonban, hogy a fenti esetekben a tájékoztatás elmaradásában maga a televízió a ludas, mivel nem közli idejében partnereivel műsoradatait.)

A könyvtárosok sem figyelték fel a műsorra, amit az is bizonyít, hogy az általam megkérdezett, több mint 20 főfoglalkozású és tiszteletdíjas könyvtáros közül senki sem látta az első 5 adást. Az irodalmi lapokban talán csak az ÉS március 28., április 4. és 11-i számában lezajlott vita alapján volt némi visszhangja. Pedig a műsorban olyan lehetőségek rejlenek, melyek kiaknázása valóban az emberek ezreit hozhatná közelebb az olvasáshoz, a mai magyar irodalomhoz, illetve segíthetné az igényesebb olvasásban. De ha a közművelődés munkásai nem is figyelték fel kellőképpen a műsorra, hogyan fogadták az olvasók? Erről álljon itt a következő néhány adat.

Az áprilisi adásban *Ilyés Gyula: Puszták* népe című művét mutatták be. Az adás után következő hét első két napján 120 látogató fordult meg a Pápai Járási Könyvtárban, közülük 53 fő — 44% — nézte a műsört. Az egész hét folyamán 536 olvasó kereste fel a könyvtárt, közülük 23 személy kereste a művet. Egy 800 lelkes kisközségben a hétfői kölcsönzési nap 34 látogatójából 5 fő látta a műsört.

Május 17-én *Vérsi Endre: A hosszú előszoba* című regényét tűzték műsorra. A járási könyvtárban a következő héten 350 látogató volt, közülük 71 fő — 20% — nézte a műsört. A Pápai Textilgyár könyvtárában az adás után két héten keresztül megkérdezték a látogatókat, hogy látták-e a műsört, s a 619 kölcsönző közül 25 személy válaszolt igennel.

A járás területén 4 községben a 160 látogató közül 47-en — 29% — látták a műsört, és 12-en szerettek volna kikölcsönözni a könyvet. Ha összeadjuk a különböző helye-

ken és időpontokban kapott adatokat, megállapíthatjuk, hogy a könyvtári olvasók 15,6%-a nézte a Nyitott könyv adásait és 5% kereste az ismertetett könyvet a könyvtárakban.

Az adatok önmagukért beszélnek.

De már itt szóvá kell tennünk valamit: az Illyés mű kivételével, mely már több kiadásban is megjelent, a többi művet hiába keresték az olvasók a könyvtárakban. Ezek az adás időpontjában nem voltak még meg. Ime, az adatok: *Illés Endre: Szakadékok* című művét január 4-én sugározták, s a járási könyvtárban március 31-én vették állományba az 1. számú jegyzéken érkezett könyveket. *Jókai Anna: Tartozik és követel* című regényét február 8-án mutatták be, a könyvtárak pedig június elején kapták meg. Ugyanez a helyzet a többi könyvvel is. A márciusi műsorban szereplő *Bertha Bulcsú* könyvet (Tűzgömbök) június 30-án vették letárba a járási könyvtárban, a májusi adás Vészi könyve június 25-én érkezett meg.

Igaz, a könyvesboltok idejében megkapták a könyveket, csak éppen nem voltak felkészülve a várható forgalomra, mert nem tudták, hogy a tévében bemutatják őket. Emiatt nem rendeltek belőlük elegendő példányt. A pápai szövetkezeti könyvesbolt 15 példányt kapott a Tűzgömbökből, az adás előtti héten egyetlen példányt sem adtak el, míg az adás után következő napokban a kapott példányszám duplája is elkelt volna. Mivel kevés volt a rendelés, a járás területén egyetlen bizományosnál sem lehetett megvásárolni az ismertetett könyvet. Az utánrendelés sem segít, mert a figyelem egy-két hét múlva már elterelődik a könyvről.

Néhány szót a műsor szerkesztéséről. Az első adások a műsornaptár szerint a „vád” és „védelem” szembeállítására épültek fel, és közben részletek elevenedtek meg a könyvből. Úgy hiszem, igazat kell adni Gyertyán Ervinnek, aki az ÉS április 11-i számában „élve boncolásnak” nevezte ezt a formát. Sajnos, a nézők többségének számára magas volt a kritikusok vitája, s éppen ezért nem érdekelte őket. Idézek néhány véleményt, melyeket magam és néhány községi könyvtáros jegyzett fel az adások után. „Véleményem szerint a kritikai rész magas és unalmas volt az egyszerű falusi olvasónak. Például ahol én néztem a műsort, azt kérdeztek, hogy meddig tart még” — írja egy községi könyvtáros. „A műsorvezetők beszélgetése alatt többen elmentek, unták” — így a másik könyvtáros. „Kevesebbet beszélgettek volna, helyette még egy-egy jelenet illusztrálhatta volna a művet” — egy néző véleménye.

Igazuk van a műsor szerkesztőinek, amikor úgy vélik — Urbán Ernő is elmondotta a Szabó Pál művéről szóló műsorban —, hogy egy-egy regény dramatizálásakor sokszor a lényeg sikkad el, a regény igazi tartalmát, mondanivalóját nem lehet visszaadni filmre vett jelenetekkel. A nézőt jórészt viszont ezek a képre vitt események ragadják meg, ezek keltik fel az érdeklődésüket, ezért akarják a könyvet is elolvasni.

„Nagyon jók a dramatizált részletek, és ez igen fokozza a könyv iránti érdeklődést” ... „A jelenetek adása jó volt, és a jövőben ezt kellene bővíteni” — ezek a könyvtárosok véleményei. A megkérdezett nézők kétharmada dicsérte a műsort. „Meg akarom venni a könyvet.” „Szívesen elolvasnám...” „A következő műsort is megnézem” — ilyen és ehhez hasonló véleményeket jegyeztek fel a könyvtárosok, s ezekhez még megemlítem néhányuk saját véleményét: „Igen jó volna, ha a könyv a könyvtárunkban is meg lenne” ... „A műsor hatására én is megrendeltem a könyvet” ... „A könyvtárból kikölcsönözték Vészi Endre műveit...” „Igen jó, hogy az íróval személyes ismeretséget köt a néző a tévén keresztül, ez némi »lelki« kapcsolat teremt.” Az elmondottakból egyértelmű a következtetés: hasznos, jó kezdeményezés volt a Nyitott könyvet elindítani, mert sok-sok olvasó figyelmét lehet felhívni a mai magyar irodalom egy-egy fontosnak vélt alkotására.

Összegezőként néhány javaslatot.

Nagyon helyes, hogy a műsor idejét későbbre, az esti főműsorba helyezték át. Ezzel duplájára növekedett a nézők száma. Reméljük, hogy újra visszakérül vasárnapra a Nyitott könyv műsora.

Jó volna, ha a műsorszerkesztőség, a könyvterjesztők és a könyvtárosok összefognának, és együttesen kihasználnák azokat a lehetőségeket, melyeket a műsor magában rejt. Ehhez viszont az kell, hogy az adás utáni napokban az ismertetett könyv kapható legyen a könyvesboltokban és kölcsönözhető legyen a könyvtárakból. Tehát a kiadáshoz kellene igazítani a műsorrendet.

Szükség lenne némi előzetes propagandára is: a Népművelés mellékletében negyedévre előre közölni kellene a tematikát, és a címek birtokában az Eseménynaptár közölnéne egy-két kiállítási és egyéb segédanyagot. De egy mondattal az Új Könyvek is utalhatna a könyvek annotációjában a műsorban szereplő művekre.

Ha a könyvtárosok ismerik a műsor tartalmát, illetve témáit, előre felhívhatják az olvasók figyelmét annak megtekintésére. Kevés munkával kiállítás állíthatnak össze a bemutatásra kerülő szerző meglévő műveiből, a róla szóló kritikákból. Augusz-

tus hónaptól kezdve a Pápai Járási Könyvtárban állandó polcot jelöltünk ki a Nyitott könyv műsorának, kiemelkedő helyen, ahol közöljük a műsor idejét, tartalmát, és kiállítjuk a szerző meglevő műveit.

Tudom, a propaganda-javaslatok nem újak, a könyvtárosok zöme eddig is ajánlott könyveket a tévé műsorához, de a Nyitott könyv sokkal többet jelenthet az irodalomnépszerűsítésben, mint a televízió egyéb irodalmi műsorai. A mai magyar irodalom, különösen a jó irodalom megérdemli, hogy egy kicsit többet törődjünk vele, mint eddig.

Tóth Dezső

KÖNYVTÁROS SZEMMEL A VÁROS PEREMÉRŐL

Ha ráérősen végigballag az ember a pesterzsébeti hosszú-hosszú Török Flóris utcán, a saroknál mintha megyehatárhoz érkezne.

A főváros színei ezen a környéken már megkopnak, a fények halvány pislákolássá gyengülnek.

A jobbra-balra tekintgető egymásranőtt épületeket lát: vakolatjukat levedlett, nyomott homlokot, apró szemű házak váltakoznak újonnan épült, takaros családi villákkal.

Mint egy magábasüppedt alföldi mezőváros.

A templomtér kitárt, pihenő tenyér az utca naposabbik oldalán. Ahogy Csontváry képein a színek: a templom élénksárga fala úgy olvad a háttér, a tág égbolt kékségébe.

Nagy, füves térség lapul a lábainál — a téli évszakban üres, kihalt, mozdulatlan. Tócsáiban őszi esők, tavaszi olvadás idején tótágast áll a világ.

Valami konok kód üli meg ezt az utcasort: lomha, víztelen folyómeder két nyüzsgő part között.

A szomszédban Csepel vasszíve lüktet.

Ha északi szél fúj a Határ út felől, elhozza a környező gyárak füstjét-szagát.

Pár négyzetméternyi minta az ország szövetéből.

Sok cigánycsalád él errefelé. Harsányak, hangosak; bogárszemű kisgyerekek kaspaszkodnak anyjuk szoknyájába utcán, villamoson, mindenütt...

1200 könyvtári olvasó adja egymásnak a kilincset a környékről. A családokban a kikölcsonzótt könyv kézről kézre jár — közvetve tehát két-háromezer embert lát el olvasnivalóval a 27/3-as Szabó Ervin fiókkönyvtár; szerény és mégis jellegzetes — egy a sok közül...

*

Ahol a szép nevű Pacsirta utca belefut a Török Flóris útba, sarki borkimérés volt pár év előtt — helyén ma a jó forgalmú könyvtár működik.

A kocsmá-múltról a helyiség beosztása is árulkodik; tágas söntésből és belső ivóból átvedlett felnőtt olvasótermet és ifjúsági részleget határolnak a salétromtól ragyaverte falak.

Nemzedékek kezenyoma találkozik a kilincsen. Borkedvelő, bötorkú nagyapák könyvrajongó unokáinak feje hajlik össze esténként a folyóiratok fölött.

Nyitáskor elemista hátitáskák, vagy felnőttes aktatáskaőrások nyomakodnak be az ajtón aszerint, ahogy a szomszédos iskolák délelőtti-délutáni „műszakváltása” alakul.

Egyformára szabottak a hétköznapi délutánok. 3 óra körül megélenkül a dobogás az ablakok alatt, a gyárakból a délelőtti műszak hazatér.

A bejárat előtt homokkal, sóderral púpozott dömperek, teherautók kanyarodnak be sűrű egymásutánban a kiépülő kamaszvárosrészt irányába.

A környékbeliek örömmel figyelik: mintha a Kánaán készülődne a szomszédban...

Szeretem az embereket.

Ezt a ragaszkodást azóta érzem, mióta csak egy parányi emberke felfedezheti, hogy önmaga izolált világán kívül a társak sokasága veszi körül, akikhez tartozni lehet.

A könyvtári órák szélcsöndes perceiben sorsokat rakhat ki az odafigyelő könyvtáros a tétován, majd nekibuzdulva előadott történetek mozaikjaiból.

A környezet is inspirál: minden jó könyv a kitérülködés igénye — szándéka a világ felé.

Kérdés nélkül beszélnek. Ahol a K és a T betűs polcok összefutnak, ott a vallósarok. Mondják, mesélik a magasba nézve Krúdynam, vagy lehajtott fejjel Tolsztojnak.

Érzékenyek.

Egyszer egy időős olvasó a következő szöveget írta be öreges, reszketeg betűkkel a visszahozott könyvbbe:

„Kiolvasta 1969. IX. 10-én S... i Mihály, aki szül. 1892. III. hó 4-én. MÁV nyugdíjas.”

Engedtem első ösztönös érzéseimnek, a könyvféltésnek. Udvarias, de határozott hangon figyelmeztettem.

Zokonvette.

Sohasem felejttem el: ritkás fehér bajusza furcsán remegett, amikor elköszönt.

Miért emeltettek diadalívét a hadvezérek, piramist a fáraók?

*

Sok epizódot és könyvtári életképet őriz láthatatlan naplóként a memóriám.

Olvasóim sokarcú gárdájának kedves figurája egy néni, a kapitánypusztai Di-mitrov Tsz nyugdíjasa.

Hányszor tiltakoztam már, mégis úgy köszön elmenéskor (ha sokan vannak, a fülembe sügva):

— Kezicsókolom.

Ő már azzal a meggyőződéssel hal meg, hogy a könyvek emberének kijár ez a „megtisztelés”, mert a múltban így illett. Olyan sokat élt abban a régi világban, ahhoz meg keveset a miénkben, hogy erről már leszokjon.

Mosolygós arca csupa jóindulat, Mikszáthot meg Móriczot olvas. Patyolatfehér vászonruhába csavarja a kikölcöszött könyveket, áhitattal, tisztelettel — csak a kegyerét becsülheti így.

*

Cigányherceg. Sudár, karcsú, kékfekete hajú.

A helyiség megtelik ideges vibrálással, ha belép.

Vályogvetők ma még rendhagyó ivadéka, olvasmányaiiban már túl a mesekor-szakon.

Világító szemgolyói nyugtalanul ugrálnak ide-oda, körben a könyveken és az emberekben.

Látni: fél, hogy kinéznek.

— Azt a könyvet szeretném, amiben a hal elnyel egy embert — áll elem hirtelen támadt elhatározással és boldogan, hogy határozott kívánsága van. (Az olvasói hierarchiában rangot jelent a tétován válogatók között címeiket, sőt íróneveket emlegetni a könyvtáros előtt.)

— Csak nem a Jónás könyvére gondolt?

— Az, az — bólint elégedetten, hogy értem a szándékát. — A szomszédéknál halottam a tévében, nekem nagyon tetszett. Olyan, mint a mese.

A mélyről jött ember szemérmességével teszi hozzá:

— Szépen mondta, aki mondta, mintha muzsika lett volna.

Nagyszülei, apja, anyja írástudatlanok.

A húga — sápadt arcú, égő szemű cigánylány — egyszer jósolni akart a tenyereiből.

*

A költő Virág Benedek öregkori, szelíden viselt, legendás szegénységére gondolok, amikor a róla elnevezett utcában az „öregék házá”-ba (így mondják erre felé), a Szociális Otthonba igyekszem látogatóba.

A 82 éves néni — törzsvendég még a villamoskönyvtár hőskorából — barátságos és hálás, hogy az életéről beszélhet.

Emlékeit és félelmeit rakosgatja, rendezgeti valami nehezen követhető szisztéma szerint, mint kockáit a játszadozó gyerek. Ezeket markol össze egyetlen mondatban, aztán a dátum szerint felemlégetett napoknál sokáig tűnődik, elidőz.

— Gyehenna volt az életem otthon. A fiam... pedig a hivatalában példás embernek ismerik... Egy éjszaka káromkodva csikokra szaggatta a télikabátom. Két évig spóroltam rá a nyugdíjamból...

Korábbi lelki viharainak előszelét érzem feltámadni, ezért sietve elterelem a szót, szobatársai felől kérdezem.

— Nézze csak, ahol sokan élnek egy fedél alatt, mindig akadnak szürom-bököm emberek — mondja bölcsen. — Alkalmazkodni kell. De itt igazán jól érzem magam, megnyugodtam.

A ráncok közül kimosolyog a szeme. Elbúcsúznak. Nézek utána, míg a lépéseket aprózva végighalad a télverte kerten — mesebeli öreg Holle anyó —, és eltűnik a bejárati ajtó mögött.

*

— Akire az istenek haragszanak, abból pedagógust csinálnak — nyitja rám az ajtót mosolyogva a szomszéd iskola kedves, lelkes tanárnője.

Meséli, mennyit veszkődött ma a gyerekekkel, érzik már a nyarat, nem bír velük.

Mutatom neki a kartonokat, minden másodikon, harmadikon a név mellett ott a megjelölés: fizikai dolgozó gyermeke.

A jelzés a könyvtárosoknak szembeszökő figyelmeztetés: ezek a gyerekek fokozottabban igénylik a segítséget, törődést. Hiszen az otthoni kulturális légkör hiányán kívül néha rendezetlen családi életet, rossz lakásviszonyokat is takar a kartoték jobb felső sarkában meghúzódó F betű.

— En aztán a magam bőrén tapasztaltam, mit jelent olyan környezetből startolni, ahol négy-öt könyv porosodik a szekrény tetején, este 7-kor lámpaoltás, és evőeszköznek csak a kanalat használják — emlékezik a saját életére. — Elsős gimnazista voltam, tizszer annyit tanultam, mint értelmiségi osztálytársaim. A szomszédom — jó úevű Markó utcai ügyvéd lánya — egyszer meghívott a születésnapra zsúrjára. Uzsonna után a joviális külsejű papa ceruzát-papírt nyomott a kezünkbe — afféle házi vetélkedőt akart a szórakoztatásunkra. A lemezjátson forogtak a klaszszikusok, én izzadtam és nem tudtam, kitől és mit hallok. A negyedik számig gyűjtöttem a bátorságot, akkor felálltam. „Kérem, nekem indul a vonatom.” Alig találta meg az előszoba ajtót. Otthon akkoriban még rádiónk sem volt.

Befut az egyik „megjelölt” emberke, a nagyapja kiséri.

Ipari tanuló, élénk szemű, csendes gyerek. Anyja meghalt, apja disszidált, szobakonyhás lakásukban az öregapja neveli.

Darabos, nehézkes ember, súlyos keze ökölbeszorítva előttem a pulton, mintha most is vasat markolna.

Vernét és az útleírásokat szereti, a versekre haragszik.

Rátéved a szeme az író—olvasó találkozó plakátjára.

Invitálom.

— Mire jó az, kérem? Többet ér annál egy jó futballmeccs...

Összenézünk a fiúval az öregapja háta mögött, egymástértőn, cinkosan. Hunyorít, jelzi, hogy ő már nem így gondolja.

Elém rakja a kiválogatott könyveket, aztán szégyenlősen odacsúsztat melléjük még egyet.

Illemtankönyv, a címe: Hogyan viselkedjünk? ...

*

Sok statisztikai összevetés készült, ami felmutatta az eltelt 25 évet, s benne könyvtári vonatkozásban a többletet, fejlődést, eredményt.

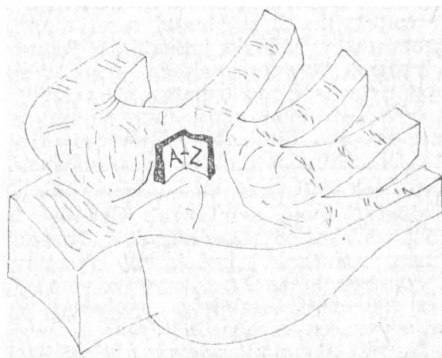
Olvasóim hangulatában, közérzetében is ott munkál a negyedszázad — éghajlatot teremt körülöttük; járnak-kelnek, élnek benne, felfedezhető érzelmi közeget súrtva maguk körül.

Kétkezi munkásemberek között vagyok, akik jobban és könnyebben élnek, mint azelőtt.

Látom a tsz-nyugdíjas büszkeségét, a Szociális Otthonban élő néni biztonságát, az anyasági segélyt kapó kismamák örömét, a lehetőséget, hogy a hajdani vályogvetők unokája felfedezheti magának Babitsot.

Nincs kopottruhás olvasó és bejövet senki sem lebbenti be magával a szegénység savanyú szagát.

Z. Lengyel Vera

Várnagy Ildikó rajza

A KÁRPÁT-UKRAJNAI MAGYAR IRODALOM

A magyar nyelvű irodalom terebélyes fájának legfrissebb hajtása. Olyannyira még csak most induló, hogy sokan nem ismerik el önálló irodalomként, még a kárpátaljai Balla László is kétségbevonja az „irodalom” elnevezést, szerinte ezen a területen még csak egy-két, magyar nyelven publikáló irodalmár munkájáról lehet említést tenni. [Lásd A kassai Batsányi-kör c. kötetben (Madách Kiadó, 1969.) megjelent Biztató kezdet — de még csak kezdet c. tanulmányát.] Valóban, a kezdeti bizonytalankodó lépéseiben nehéz sorsú kárpát-ukrajnai magyar irodalom még csak most kezdi egyéni arculatát megteremteni, és küzdelme a fennmaradásért, azért folyik, hogy sikerüljön bekapcsolódnia a körülötte levő más nyelvű irodalmak — s természetesen a magyar irodalom — vérkeringésébe, méghozzá egy sajátságos, csak rá jellemző szín, a „kárpátukrajnaiság” felmutatásával.

A fiatal irodalom nehézkes indulásában — habár a század 20-as, 30-as éveitől kezdve mindig voltak biztató kísérletek — nagymértékben közrejátszott az a tény, hogy nem volt semmiféle előzménye, nem volt alap, amire biztos lehetett volna építeni. Amíg a többi szomszéd nép magyar nyelvű irodalmában döntő szerepet játszott a több évtizedes, sőt, a romániai magyar irodalomnál a több évszázados hagyomány — amely nemcsak szilárd alapul, hanem értékmérőként is szolgált —, addig a kárpát-ukrajnai magyar nyelvű irodalom nem rendelkezett olyan táptalajjal, amelyben gyökerei megfogódzhattak volna.

Azonban a mostoha körülmények ellenére is keletkezett egy-két értékesebb irodalmi mű. Ezek közé sorolhatjuk a tragikus sorsú *Sáfáry László* két tehetséges kötetét (Lendület, 1931, Verhovina, 1935) felmutató, de minden érteke mellett mégiscsak torzónak maradt költészetét, *Illés Béla* novella-ciklusát (Ruszin Petra temetése, 1921), és *Ilku Pálnak*, a beregszászi ifjúmunkások és diákok magukra ébredését bemutató Lendület c. regényét. (Az 1936-ban megjelent könyvet a pozsonyi Madách Könyvkiadó most szándékozik újból kiadni.) A hosszú hallgatás után csak a felszabadulás hozott fordulatot a kárpátaljai irodalmi életben. A baloldali újságokban, de legfőképpen az erdélyi Korunkban írásaival szereplő *Sándor László*, és az egy időre Kárpát-Ukrajnába került *Győry Dezső* szervezőként most már egy megfelelő anyagi és egyéb körülmények között sarjadzó irodalom bölcsőjénél bábáskodhatott. Leghamarabb a költők jelentkeztek írásaikkal. Az első, könyv formában megjelent irodalmi mű *Balla (Bakó) László* Zengj hangosabban c. (1951) verseskötete volt. Majd a különféle időszaki kiadványok adtak publikálási lehetőséget a terület ukrán és orosz írói mellett a magyar szerzőknek is. (Új hang, 1945, Szovjet Kárpátontúl, 1955, Tavasz nap sütés, 1955, Kárpátontúli elbeszélők, 1956, Kárpátok, 1958). A nagy reményekkel indult — az Ukrajnai Írószövetség Kárpátontúli Tagozatának kiadásában megjelent — tiszavirág életű almanach, a Kárpátok, még a megjelenés évében megszűnt, s így a magyar írók is elestek (évenként három orosz nyelvű és egy magyar nyelvű szám volt tervbe véve) a rendszeres megjelenéstől. Ettől kezdve különböző időszaki kiadványok — Kárpáti Kalendárium, Naptár — és orosz, ukrán lapok adtak teret a magyar alkotók írásaiknak, és érdekes módon nagyobb lehetőség nyílt a könyv-formában — esetleg még több nyelven is (orosz, ukrán) — történő megjelenésre. Igazi fordulatot azonban csak a négy évvel ezelőtt megindult önálló magyar nyelvű napilap, a *Kárpáti Igaz Szó* hozott. Neon című, hetente megjelenő irodalmi-művészeti rovata, a Kárpátontúli Ifjúság című területi és a beregszászi Vörös Zászló című járási lap rendszeresített irodalmi oldalai most már jobban felkarolhatták az írásaikkal jelentkező tehetségeket. Műhely jellegűknél fogva igyekeztek olyan alkotói légkört biztosítani, amelyről az ötvenes években — az akkor igen rossz helyzetben volt — írók azelőtt még nem is álmodozhattak. Az irodalmi élet megpezsdült: a publikációs lehetőségek bővülése és az alkotáshoz szükséges feltételek megteremtése elindított egy, hat fiatal magába tömörítő költői csoportot, amelyet a *Szilaj nád-paripán* c. antológiából a közeljövőben mi is megismerhetünk.

Az ungvári egyetem filológiai karának magyar tanszéke és a Kárpáti Kiadó magyar nyelvű szerkesztősége most már olyan központ, amely nélkül a kárpát-ukrajnai magyar nyelvű irodalmat nehéz elképzelni. Egymás munkáját segítve azon kell fáradozni, hogy a magyartanárok képzésén túl olyan magyar nyelvű kulturális-irodalmi életet is megteremtsenek, ahol az anyanyelv, a szép magyar beszéd mindennél fontosabb, ahol a 200 ezres kisebbség „nyelvében él a nemzet” tudata nem szükséges rossz, hanem egyenesen a bensőből fakadó kíváncsalom. Ez azért fontos, mert ettől függ, hogy a kárpát-ukrajnai magyar nyelvű irodalom maga mögött tudhatja-e azt a fejlődéséhez szükséges, szinte elengedhetetlennek látszó bázist, amelyet közönségnek neveznek.

A még csak egy-két évtizedes múltra visszatekintő irodalom máris felmutatott olyan alkotókat, akiknek neve nálunk sem hangzik idegenül. Elsősorban az Ungvárott élő költőre, Kovács Vilmosra gondolunk. Az 1927-ben született lírikusnak eddig négy verseskötete látott napvilágot, és megjelent egy nagy vihart kiváltó regénye Holnap is élünk (1965) címmel.

Kovács költészete kettős fogantatású. Egyrészt kötődik a kárpát-ukrajnai líra korábbi értékeihez (Sáfáry László költészete), verseiben nemegyszer hangot kap versformáló erőként a tájélmény (Kárpátok, Vereckén, A munkácsi Várban), másrészt igyekszik túllépni tájmeghatározta, csak a „kárpátukrajnaiságra” hivatkozó provincián, mégpedig úgy, hogy a „könnyben és vérben fogant század” élményei költészetében új ablakot tárnak. A költő fiatalkori verseiben festői látásmóddal megalkotott plasztikus képek még nyugodt derűt sugároznak, a gyermekkori falu-élmény lírába oldása volt maga a vers. Később a csend és nyugalom harmóniáját tükröző képei széttöredeztek, s a régi „szépségek” elhagyása sokkal komplexebb, most már a nyers valóság törvényeit is számba vevő lírát eredményezett. A három magyar nyelvű verseskötetet (Vallani kell, 1957; Tavasz viharok, 1959; Lázás a Föld, 1962) és az ezekből készült orosz nyelvű válogatást rendhagyó módon a Holnap is élünk c. — önéletrajzi elemeket is magába ötvöző — regény követte. Tulajdonképpen ez a vízváltató a fenti kötetek és a legújabb verseskötet, a Csillagfény (1968) költeményei között. Az időközben lezajlott társadalmi változások a regény művész-hősének életét nemcsak megrázták, de újabb és újabb önvizsgálatra is készítették. Főhőse, Somogyi Gábor — kétségkívül az író maga — olyan tisztuláson, magáraeszmélésen megy keresztül, hogy élete-művészete az eddigi mederben már nem folytatható. A hajdani, nemegyszer romantikus túlzásoktól megfakult hit szétfoszlott, és helyébe lépett egy jóval higgadtabb „társadalmias látomány”. Úgy tisztult le a líra, hogy nem vesztette el korábbi társadalmi fókuszát, de a fiatalkori, nem eléggé motivált hangulati-érzelmi elemek dagályossága itt már meditatív hangú költészetbe rendszereződött. Mindmáig visszahallik a legelső kötetekben már felémlített felelősség — „Atomkor másodszülött fia vagyok / a kibernetika féltestvére, / a történelem éjjeliőre!” —, de az idők harcaiban beszenyeződött ember megtisztulása, a lakhatóbb világ megteremtése már nem megy olyan könnyen, mint azt a fiatalkori versek „hurrá-optimizmusá”-val gondolta. Kovács Vilmos lírája egy kicsit a kárpát-ukrajnai magyar irodalom költészetének is határköve, az eddig elért legnagyobb, de nem fölülmúlhatatlan eredmény.

Érdekes módon a több műfajban jelentkező — költőként indult, de prózáiróvá átpártolt — Balla László (szül. 1927) költészete is hasonló utat járt be. Első verseskötete (*Zengj hangosabban*, 1951) az akkori idők tematikus irodalmának minden jegyét magán viselte, s éppen ezért ez a könyv inkább csak kor-dokumentum jellegével vált érdekessé, sem mint a benne szereplő népdal-kaptafára készült versekkel. Egy fontos dologra azonban ezek az irodalmi szinttel talán nem is mérhető versek mégis felhívták a Balla után induló költőgeneráció figyelmét. S ez pedig: a kisebbségben élő népeknek mindig erőt adó s azt megsokszorozó hazai táj szeretete. Említhetnők ennek az irodalomnak tragikus sorsú alkotóját, Sáfáry Lászlót, s nem utolsósorban az ízig-veéig ebben a tájban gyökerező s szinte a Verhovina által elsődlegesen determinált költészetét. Csakhogy ami Sáfárynál művészi módon nyert megfogalmazást, aminek minden sorában izzott a líra, az a megváltozott körülményeket most már dallal-csasztuskával köszöntő Ballánál elsekélyesedett, könnyed verseléssel „megalolttatott”. A minduntalan egyszerűsége való törekvés a legfőbb buktató, s a költő Rohanó évek sodrában c., 1956-os könyvének címadó versében meg is fogalmazza dilemmáját: „Népemnek méltó költője leszek, vagy kongó sorok közrendű kovácsa?”

Érdekes, hogy az inkább költőként számontartott Balla verseinél sokkal rangosabb prózai művekkel hívta fel magára a figyelmet. Nem is annyira a hatvanas évek elején megjelent három riportkönyvére (A holnap örömeért, 1961; És felgördül a függöny, 1961; Ez a város, 1962) gondolunk, hanem sokkal inkább a két ifjúsági műve (A Juventus I útutasai, 1963; Hídi Pista biciklista, 1965) között megírt Meddőfelhők c. (1964) regényére és nem utolsósorban a Parázs a hóban c. (1967) novelláskönyvének írásaira. Már az első lapok olvasásakor szembetűnik, hogy a költészetében el-elbizonytalanodó Balla milyen otthonosan mozog a prózai műfajban. Az orosz nyelvre is lefordított Meddőfelhők c. regény egy furcsa szerzetbe tévedt jehovista fiatalember útjának végigkísérésével fest a kárpát-ukrajnai kisvárosi társadalomról érdekes tablót. Biztos szerkesztőkészség, kimunkált elbeszélő hang jellemzi novelláskötetének tizenhat elbeszélését is. Balla legfőbb szerepét, oly sok műfajban történt felbukkanása ellenére is, a fiatal irodalom szervezőjeként-irányítójaként becsüljük. Ő a Kárpáti Igaz Szó felelős szerkesztője, s az újság köré tömörült fiatal irodalmárok pallérozásával sokat tehet a kárpátaljai új írógeneráció kibontakozásáért.

Kovács Vilmoson és Balla Lászlón kívül még hárman jelentkeztek a kárpát-ukrajnai költők közül verseskönyvvel.

A hatvanadik éve körül járó beregsomi parasztköltő, *Sütő Kálmán* 1936-ban megjelent *Lelkeket jöttem venni* c. kötetének versei erős Ady hatásról árulkodnak, de ezek az ösztönösen megírt, lázadó hangú költemények Sütő kemény kiállását, az akkori időkben nem megvetendő határozott bátorságát tanúsítják. Költészete az utóbbi években teljesen megrekedt, előtérbe kerültek a dilettantizmus jegyei.

A Sütő felfedezettjeként ismert és már első versei megjelenése óta a kritika által számontartott *Kecskés Béla* egyetlen kötetével (Izzó paraszak, 1963) túlnőtt mesterén, s ha fejlődése a robbanásszerű induláshoz viszonyítva meglásszabbodott is, költészete a kárpát-ukrajnai föld c. antológia egyik érdekes színtöltője. Könyvének első ciklusa (Napkelte) már árulkodik a költő fokozott fény szeretetről, üde, tiszta, majdnem gyermeken naiv képei, könnyed verselése költészetének nagy népszerűséget teremtettek. Magabiztos verselése néha könnyelműségre csábítja, s ilyenkor a biztos verskezdés melankolikus táncdalszöveggé süllyed.

A kárpát-ukrajnai magyar líra új hullámát jelenti az a hat fiatal, akik a Szilaj nádparipán c. antológiában megkísérik az eddig jobbra csak „dalolgotó” — talán csak Kovács Vilmos költészete az egyetlen kivétel — költészet helyett, valami mást adni. Együttes jelentkezésük, egymáshoz szorosan kapcsolódó lírai világképük a hazai, nagysikerű Elérhetetlen föld c. antológia költőjéhez hasonlatos. Őket már nem szorítja a zsdanovi esztétika bilincse, világraeszmélésük szinte a változással egyidős. Mindnyájan felelősen gondolkodók, költészetüket nem a napi politikai hírek megverselése, hanem egy bensőből jövő, de ugyanakkor a társadalmi kérdéseket sem kerülő önkifejezési igény jellemzi. A Kárpáti Kalendárium (1970) irodalmi mellékletében már megmutatták egy-egy arcvonásukat, de addig is, amíg antológiájuk megjelenik, hadd írjunk ide egy-két nevet: Benedek András, Balogh Balázs, Fodor Géza, Balla Gyula.

A kárpát-ukrajnai magyar próza, sajnos, nem volt szinkronban a költészet megújuló, forradalmasító mozgásaival. Ennek tudható be, hogy a prózaírók, egy-egy színvonalasabb elbeszélést (*Csengeri Dezső: Fellegomlás*) leszámítva, hosszú időn keresztül nem tudtak értékesebb alkotással jelentkezni, és sok-sok évig váratott magára az a mű, amely a megváltozott körülményeket, a kárpát-ukrajnai emberek sajátos életkörülményeit a valósághoz híven, megfelelő művészi erővel bemutatta volna. A két legrangosabb költő — Kovács Vilmos és Balla László — más műfajba törőnt kiruccanása hozta meg a prózaíróktól hiába várt, értékes műveket. Rajtuk kívül még két prózaíró, *Csengeri Dezsőt* és *Szenes Lászlót* kell megemlíteni. Mindketten az Új hang (1954) c. antológiában indultak.

A moszkvai, kijevei és más folyóiratokban is publikáló Szenes László eddig három prózakötetrel jelentkezett. (Sóvirág, 1958; Hajnalra kitisztul, 1963; Kiszakított lapok, 1965.) Az aknaszlatinai sóbányások életét megelevenítő karcolatok (Sóvirág) egy nehéz fizikai munkát végző embercsoport bátor helytállásáról készült pillanatfelvételek, azonban kötetbe gyűjtve már elvesztették frissességüket, amellyel megírásuk időszakában tárcanovellaként hatottak. A Hajnalra kitisztul és a Kiszakított lapok c. gyűjtemény elbeszélései már sokkal jobban jellemzik Szenes eddigi pályáját. Ezekben az írásokban az író felelős gondolatainak megfogalmazásához gyakran választ indulásul háborús múltban játszódó eseményt (A halál tornácán, A kis Garibaldi), s ebből továbbhaladva körültpogatja azokat a szálakat, amelyek a jelenhez még mindig erősen kötődnek. Nem egyszer groteszk helyzetek sorozatán keresztül bizonyítja az értelmetlen — a háborús gépezetben működő — cselekvést végző emberrel szemben az egyszerű parasztember értelmes tenniakarásának igazságát. Hősei egyik lábukkal még háborús talajon állnak, elrugaskodásukat nehezíti a múlt, az új korszak szárazföldjére vetett másik lábuk még nem áll meg sziklaszilárdan, hiszen ez a bénító kettéosztottság csak látszólagos stabilitást eredményez (Kiszakított lapok, Egy órával a vonat érkezése előtt). Szenes észrevehetően jobban kedveli a múlt eseményeinek megrajzolását, ezeknek az írásoknak a művészi hitele erősebb, mint a jelenben játszódóké.

Dramáról és kritikáról a kárpát-ukrajnai magyar irodalom esetében még említést sem tehetünk. Az utóbbit, igaz, hogy alkalomszerűen, többen is művelik — pl. Kovács Vilmos, Balla László —, azonban hiányzik az olyan, megfelelő elméleti felkészültségű irodalomtörténész-kritikus, aki a saját irodalmának önismeretét igyekszik feltárni. Ezen a téren előrelépést alighanem a fiatalabb írónemzedéktől várhatunk, az ungvári egyetlen magyar tanszéke sokat tehet annak érdekében, hogy ez a fontos — a kárpát-ukrajnai irodalom számára szinte nélkülözhetetlen — tevékenységi terület minél előbb gazdára találjon.

Szakolczay Lajos

RÉGÉSZETI KÖNYVEK

Az ismertetendők között Gábori Miklós könyve — *Régészeti kalandozások* — a legkevésbé régészeti, és a legolvasmányosabb. E két dolog azonban nem következik egymásból. Mi több, az ember úgy érzi, ha Gábori többet, akár sokkal többet beszélne foglalkozásáról — az ősember-kutatásról —, frása még izgalmasabb volna. Utazásainak igazi céljáról és lényegéről ugyanis alig esik szó. Egyébként tágra — tág látóhatárra — nyitott szemmel járta a világot, nézett körül Európa északi államaiban, Franciaországban, Mongóliában és Kínában. Sokat látott és sokat meglátott: az embereket, a társadalmat, az élet apró és múló, de nagyon is lényeges és fontos dolgait, és a századokra, ezredekre szólókat: műemlékeket, művészi alkotásokat, a tájat. Mivel széles műveltségű ember, és a tetejébe remekül is ír, mindezt élményszerűvé tudja tenni az olvasó számára.

Kiemelkedően érdekesek a kínai útjairól mondottak és könyvének „legrégészebb” fejezete, melyben a mongóliai rénszarvas nomádoknál tett látogatásáról számol be. Náluk magával az ősemberi életmóddal és műveltséggel találkozott. Használatban látott olyan fakéreggel fedett sátrakat, amilyeneknek nyomai és maradványai Közép-Európában már csak a föld alól kerültek elő. Lakóiknak, az urjanhájoknak életmódja ugyancsak igen hasonló az őskőkori vadász-népekéhez. Megismerésük régészeti szempontból csakugyan lényeges, életmódjuk, gondolkodásuk vizsgálata valóban komoly segítséget nyújthat a jégkorszakvégi vadászok életének rekonstruálásához, még ha az urjanháj termelőmódba a haladottabb népekkel való érintkezés folytán sok fejlettebb elem is vegyült. Meg kell azonban jegyezni, amit Gábori nem említ, hogy e rénszarvas-nomádok a többi nép mögött való lemaradottságuk és gazdaságilag peremterületre szorítottságuk következtében keserveesebben szerzik meg életszükségleteiket, mint a jégkorszakvégiek, akik akkor a lehaladottabbak voltak és az akkori legdúsabb területeket népesítették be, minek következtében kultúrájuk összehasonlíthatatlanul magasabb volt az urjanhájokénál, akiké — mivel nyilvánvalóan másodlagos szegénységben élnek — visszafejlődött, elcsökevényesedett.

Gábori — a híres franciaországi festett barlangokkal kapcsolatban — csak futólag említi a jégkorszak-végi népek vadászmagiáját, de mivel az övéhez hasonló nézetek más ismertetendő könyvünkben is fel-felbukkannak, nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy az állatokat a törzs varázslója azért festette volna a barlang falára — rájuk rajzolt nyílvezzővel —, hogy vadászatuk sikeres leendjen, vagyis, hogy a valóságban is elejtsék majd a rajzzal megidézett állatot. Nos, a képeknek csak egy része, kisebbik része ábrázol sebzett, vagy kézlenyomatos állatot, s még ezeknek a mágikus célját sem bizonyítja semmi. A néprajzi párhuzam — a primitíveknél tapasztalt rontásos mágia — alapján ugyanis pontosan ennyi okkal és joggal állíthatnók, hogy a Krisztust ábrázoló feszületeket, a nyíllal átlótt, lefejezett, megkövezett stb., stb. keresztény mártírok és szentek képeit azért készítették, hogy majd a valóságban is megfeszíthessék Krisztust, megölhessék a mártírokat, sőt eszerint a mise-áldozat is arra szolgálta, hogy majd a valóságban is elfogyaszta-

Kisely István

Sírok, csontok, emberek

hassák isten báránya testét, ihassák vé-rét. Mondanunk sem kell azonban, hogy a keresztény vallásban mindez nem azt célozza, hogy a jelképesen végrehajtott cselekmény a *jövőben* bekövetkezzék, ha-nem azért történik, mert mindez a *múlt-ban* megesett, a *múlt* emlékezetére, fei-elevenítésére, megörökítésére szolgál. A festékezett kézlenyomatokról még csak annyit, hogy ilyenek nem csupán állatok képén láthatóak, hanem nagy többségben mellettük és másutt is, önmagukban. Egyes barlangokban — pl. a Gargas-barlangban — a lenyomatok szinte kizá-rólag csonkolt ujjú kezektől származnak. Bizonyos, hogy tulajdonosaik nem bal-eset folytán vesztették el ujjpereceiket — mint ebbeli nézetében meglehetősen egyedül állva Gábori véli —, ilyen tö-megű egyforma eredményű balesetnek ugyanis semmi valószínűsége nincs —, hanem szándékosan vágták le hiányzó ujjait, feltételezhetően rituális okból, miként nem egy ma élő primitív nép is teszi, s a lenyomatok, illetve a festék-szóróval körülírt kéz-negatívok egy szer-tartás, talán avatási szertartás dokumen-tálásai.

A termékenység-mágiával kapcsolatos futólagos megjegyzésről később szólunk. Most még csak egy apróságot: korántsem bizonyított, s nem is általánosan elfoga-dott vélemény, hogy a franciaországi bar-langok falára rajzolt ún. tektiformok (szögletes ábrák) sátrakat ábrázolnak, bár lehet, hogy némelyikük valóban azt jelképez, hisz csakugyan hasonlít rá, de ezekben a nem túl gyakori esetekben is bizonyos, hogy ezeknek a sátor- vagy ház-formáknak kultikus jelentőségük volt.

Ezek azonban csupán szeptől, s Gábori útirajzának kiválóságát nem csökkentik.

Bár túlnyomórészt kitűnő szakemberek — és többségükben jó tollforgatók — í-rták, mégis sokkal kevesebb jót mond-hatunk *A magyar régészet regényéről*. Címe után ítélve azt hihetnők, hogy a magyar régészeti kutatásoknak, a ma-gyar régészet tudományának regényes — magyarul: olvasmányos — történetét kapjuk. A könyv azonban sokkal inkább a mai Magyarország területének koránt-sem összefüggő története, amelyet rész-ben — nemegyszer kis részben — régé-szeti kutatások, leletek alapján írtak meg. Ez is nagyon érdekes lehetne, kivált ha az egyes fejezetek írói tartották volna magukat ahhoz, hogy korszakuk történe-tének megírásánál *elsősorban és főként* a régészeti anyagra támaszkodnak, vagyis azt mondják el róla, amit nem írásos források, hanem a régészeti kutatások alapján lehet tudni, s ezt vetették volna össze a történelem más forrásaiból ismer-tekkel. Miként ezt — egy másik ismer-tetendő könyvünkben — Kiszely István tette, amikor III. Béla és Antiochiai Anna

sirjának és a mohácsi csatáért fel-tárásáról, a magyar jakobinusok exhu-málásáról, illetve II. Rákóczi Ferenc hamvainak agnoszkálásáról ír.

Az első és második, az őskörről és az újkőkorszakról szóló fejezet írói — Gábori Miklós és Csalog József — ter-mészetesen régészeti anyagra támaszkod-nak, de azt ők sem tudták eldönteni: tu-dománytörténetet írjanak-e vagy prehis-tóriát; az is kár, hogy — nyilván kiadói sugallatra — túlságos népszerűsége tö-rekedtek. Kivált Csalogra áll ez, aki pél-dául — elmeséli-mesélgeti, miként ha-lásztak, vadásztak az újkőkoriak, azt is — igen részletesen és szemléletesen —, hogyan készített el egy akkori agyagmű-ves egy edényt, de azt már nem — pedig ez volna az igazán érdekes! —, hogyan lehet eljárását kiolvasni — méghozzá ennyire bizonyosan és pontosan — a fennmaradt cserepekből. Ismét csak Kiszely módszerére kell hivatkoznunk: az ő sokkal szárazabb írásai azért olyan lenyűgözőek és izgalmasak, mert szinte a szemünk láttára fejtí, bontja, nyomozza ki a leletből mindazt, amit az a szak-értőnek elárul — vagyis beavatottá tesz.

Visszatérve a „régészet regényére”: a római korról írott fejezete (Mócsy And-rás) ugyanabban a hibában leledzik, mint az újkőkorszaki, leírja, milyenek voltak a főbb magyarországi római váro-sok és katonai táborok, mint folyt az élet bennük, történetükről is ad némi tájé-koztatót, csak éppen azt nem mondja meg, mit tudunk az írott forrásokból, mit a leletből és hogy miként — most őt idézzük! — „olvassák le a mai régé-szek... egy-egy római város történetét a síremlékekről”.

A további fejezetek a magyar közép-kori életet idézik fel a fennmaradt emlé-kek (Visegrád, Esztergom, Fehérvár, Sop-ron) alapján, (Entz Géza), illetve bemu-tatják a török idők (Gerő Győző) és a kuruc-kor Magyarországot, majd a ba-rokk korét (Szombathy Viktor) egyre ke-vésbé régészeti alapon s mind mesélőseb-ben. A könyv igen pontos rajzait László Gyula készítette, ezek nemegyszer töb-bet mondanak — és hűbbek —, mint a fényképes illusztrációk; jobbára pusztá könyvdíszek maradnak azonban, mert sem aláírás, sem a szövegbe való utalás nem tájékoztat, mit ábrázolnak. Erre vagy rájön az olvasó vagy sem.

Kalicz Nándor munkájának a címe — *Agyag istenek* — kitűnő volna, mert nem-csupán a bemutatott prehistorikus bál-ványok anyagára utal, hanem a porrá-omlás, az istenek múlandóságának gon-dolatát is társítja. Helytelen szokás azon-ban ezeknek az újkőkori isteneknek anya-gát — angol és német mintára — agyag-nak nevezni, *égetett* agyagról van ugyan-is szó, magyarán *cserépről*, nemzetközi

szóval pedig terrakottáról. A könyv nem szakemberek részére készült, a laikus olvasó nem tudja eleve, hogy agyagon ez esetben kiegészített agyagot kell érteni.

A könyv olvasásához egyébként — a kis- és szakszerűsködő alcím — A neolitikum és a rézkor emlékei Magyarországon — ellenére semmiféle szakmai előműveltség nem szükséges, talán még középiskolai sem. Minden, amit mond, közérthető. De a mesélgetés hibájába sem esik.

Kalicz anyagának bemutatásakor nem törekedett teljességre, a nagyközönség számára érdektelen tárgyakat elhagyja, s csupán az igazán szépet, jellegzeteset, az ismertett kultúrákra jellemzőt, vagy a ritkaságuk, sőt egyedülállóságuk folytán érdekesekeket tárja elénk. Ennek ellenére e tárgykörből mindmáig ez a legteljesebb gyűjteményes publikáció. Lehetővé teszi, hogy a jórészt kis vidéki múzeumainkban elszórt, nemegyszer leíratlan és leltározatlan anyagot jól csoportosítsa szemlélhessük. Másik nagy érdeme, hogy nem szorítkozik az egyes darabok leírására, hanem egyrészt a munka vezető fejezeteiben, másrészt az egyes műveltségeket ismertetőkből korukba és használatuk idején vitt szerepükbe (funkciójukba) helyezi őket. Tömör és jó leírást kapunk az e tárgyakat készítő népek életéről, termeléséről, arról, hogy milyenek voltak településeik, milyen eszközöket használtak, hogyan készítették őket, mi módon temetkeztek, milyen vallásos képzetek lehettek s így tovább.

Néhány következtetését — pontosabban másoktól kritikátlanul átvett és bizonyított tényként közölt feltevést — azonban meg kell kérdőjeleznünk. Az ősköri 'vadászmagiáról' már Gábori útirajza kapcsán szoltunk, a 'termékenység kultuszáról' — helyesebben magiáról, mivel a jövőre irányuló, a jövőt befolyásolni kívánó eljárásról van szó — most beszélünk: Kalicz tényként közli, hogy a különböző újkőkori műveltségekből származó női idolkok — bálványok — a Magna Matert, 'Nagy Anyát', a termékenység elvont gondolatát megszemélyesítő istenanyát ábrázolják, a ritkább férfi ábrázolások pedig — bizonyos kultúrákban — mint a női istenséget megtermékenyítő erő 'jelképei' játszottak volna alárendelt szerepet. A szóban forgó idolkok javarészt erősen stilizált, fej nélküli vagy maszkos cserép szobrocskák, illetve emberi testet formázó, nemegyszer csupán jelző vagy jelképező, részben fej nélküli, részben végletekig leegyszerűsített 'arccal' — Csalog József felismerését bátran kiterjesztve rájuk: inkább csak álarccal — ellátott edények, illetve üregek szobrok, urnák. Állat alakúak is akadnak. Arra azonban nem hogy bizonyíték, de még gyanúok sincs, hogy — akár csupán a nőiek — valamiféle termékenység-kul-

tusz vagy mágia szolgálatában állottak volna.

A nemi jelleg kidomborítása, különösen a másodlagosé, önmagában legföljebb szexuális kultuszról vall, de egyáltalán nem bizonyít termékenység-kultusz mellett. Egy zsírfarú nő nemileg vonzó lehet, de miért lett volna különösebben termékeny? Ma sem az. De az effajta ábrázolás sem gyakori az újkőkori, a reánk maradt és bemutatott női idolkok igen nagy részén a nemi jellegzetességek — mind az elsődlegesek, mind a másodlagosak — éppen csak jelzettek, nemi hovatartozásuk nemegyszer alig-alig felismerhető, vagy éppenséggel kideríthetetlen.

Az az átvett állítás sem bizonyított, hogy egyes halottakat azért festettek be vörös okkerral, hogy így az élet színével ruházzák fel őket. „Az okkert, a vörös színt ugyanis — írja Kalicz — az őskortól kezdve szinte napjainkig az élet színének tartották.” Hogy a történelem előtti időkben annak tartották, ezt kizárólag onnan tudjuk, hogy a halottakat olykor vörösre festették. Azt pedig, hogy az élet színével akarták felruházni őket, onnan, hogy némelyiket vörösre festették. Ez az okoskodás azonban circulus vitiosus. Viszont valóban tudjuk, hogy a történelmi időkben, sőt már a mítikusban is a vörös számos műveltségben a vért, mi több! az erőszakosan kiontott vért helyettesítette vagy jelképezte. Egy óegyiptomi mítosz szerint Ré isten vörös okker földdel megfestett sörrel helyettesítette a kiontandó vért, s tévesztette meg vele az embereket elpusztítani szándékozó Hathor istennőt. S egy hazai példa: nem egy vidékünkön a piros színű fejfa erőszakos halállal elpusztult ember sírját jelöli. A meander-mintának a szövésből való eredeztetése sem meggyőző. De — hangsúlyozzuk — az *Agyag istenekre* nem ezek a kifogásolt dolgok a jellemzők: a könyv hézagpótló, értékes munka.

Utoljára hagyjuk Kiszely István *Sírok, csontok, emberek* című művét, bár — két ízben is, mint példamutatóra — hivatkoztunk már rá. A könyv régészeti embertan, szorosabban: alkalmazott történelmi embertan. Az előkerülő emberi maradványok alapján az elmúlt korok emberét vizsgálja egyenként, összességükben, és egymáshoz, illetve más idők és más tájak embereihez hasonlítva. A maradványokból állapítja meg életkörülményeiket, testi felépítésüket, betegségeiket, haláluk valószínű okait. Nemegyszer — mint pl. a korábban idézett fejezeteiben — valóságos nyomozást végez, és ehhez segítségül hívja az anatómiát, a kémiát, a biológiát... A könyv rendkívül gazdag, a történelmi embertan minden problémájára kiterjedő tartalmáról épp hogy

csak tájékoztatást adhatunk. Tüzetesen foglalkozik azzal, hogyan kerül elő a csontváz a földből, majd a Duna-medence ősi népeiről és temetkezési szokásairól ad ismertetést; a következő fejezetekben a leletekben a leletek korának, nemének, életkorának meghatározási módszereit ismerteti, majd rátér elődeink természetének, a különböző embertípusoknak a bemutatására, ezután az ember kialakulásáról, a mai Magyarország területén élt régi népekről, a honfoglaló magyarokról beszél. Szól a könyv az arc rekonstrukciójáról, az ősi koponyatorzításokról és koponyalékelésekről. — Ez utóbbival kapcsolatban szeretnék egy kritikai megjegyzést megkockáztatni: nem hisszük, hogy az ősi koponyalékelések kizárólag vagy akárcsak elsősorban is gyógyító célú beavatkozások lettek volna, mint ahogy a szerző állítja, úgy véljük, hogy az esetek nagy részében, ha nem koponyasérülés

kezeléséről volt szó, a 'műtétet' rituális okokból hajtották végre. — A továbbiakban részletesen ismerteti Kiszely, hogy milyen betegségekre lehet a csontleletek alapján következtetni, miből és hogyan, végül az ásatag csontok laboratóriumi vizsgálatának módszereit közli. A munka függelékében a csontanyag méreteiről, jelzőiről és statisztikai feldolgozásáról kapunk tájékoztatást. A könyvet irodalmi tájékoztató, név- és tárgymutató egészíti ki. Kézikönyv, összefoglaló jellege, tárgyának alapos feldolgozás-módja és kimerítő rendszeressége folytán. Csupán egyetlen kételyünk van: úgy véljük, hogy a munka a művelt — de nem szakemberekből álló — nagyközönségnek kissé túlzottan részletes — bár mint hangsúlyoztuk: megírás módja végig élvezetessé teszi —, szakemberek számára pedig talán kevés újat mond.

Zolnay Vilmos

AZ ISMERTETETT MŰVEK

- Gábori Miklós: Régészeti kalandozások. Gondolat, 1969. 388 l. 43 Ft. Ű. K. 700 056.
A magyar régészet regénye. 2. kiad. Szerk. Szombathy Viktor. Panoráma, 1970. 331 l. 36 Ft. Ű. K. 700 774.
Kalicz Nándor: Agyg istenek. Corvina, 1970. 80 l. + 24 t. 28 Ft. Ű. K. 700 968.
Kiszely István: Sírok, csontok, emberek. Gondolat, 1969. 430 l. 44 t. 50 Ft. Ű. K. 700 311.

kézikönyvtár

KÉT HELYTÖRTÉNETI MÓDSZERTANI KIADVÁNY

A helytörténeti kutatásban — különös tekintettel a forradalmi és felszabadulási évfordulókra — mind nagyobb teret kap a munkásmozgalom hazai története. A munkásmozgalom történetének helyi kutatását a történettudományon belül saját módszertani, elméleti s nem utolsósorban gyakorlati kérdések jellemzik, ezeket azonban nem tárták fel megfelelő módon. A megjelent helytörténeti módszertani feldolgozások csak általánosan érintik e problémakört. Az egyetlen kivétel Szántó Imre: *A helytörténeti kutatások elméleti és módszertani kérdései* c. jegyzete, mely az üzemtörténettel összevonva egy alfejezetet szentel a munkásmozgalom helytörténeti vonatkozásainak. A kellő módszertani felkészültség hiánya gyakran nehezíti a helytörténeti kutatók munkáját s rontja a cikkek, tanulmányok, olykor a monográfiák színvonalát.

Gecsényi Lajos: *Munkásmozgalomtörténet a helytörténetírásban* c. módszertani és bibliográfiai tájékoztatója — bár nem vállalkozhatott a hiányok teljes pótlására — elsősorban a kutatás gyakorlatában akar segítséget, eligazítást nyújtani.

A tájékoztató meghatározza a munkásmozgalomtörténet és a helytörténet viszonyát, s felsorolja azokat a témaköröket, történelmi csomópontokat, amelyekre a kutatást feltétlenül ki kell terjeszteni. Részletesen foglalkozik a témaválasztás problémáival, a kutatómunka gyakorlati előkészítésével. A kiadvány nagyobbik részét a szükséges történeti források és feldolgozások *bibliográfiai szemléje* teszi ki. Megemlíti a marxizmus—leninizmus klasszikusainak bibliográfiáit, a történetkutatás módszertani feldolgozásait, bibliográfiáit, lexikonait, kézikönyveit, folyóiratait, majd a legfontosabb munkásmozgalomtörténeti s esetenként gazdaságtörténeti kiadványokat, történeti feldolgozásokat, memoárokat, dokumentumgyűjteményeket veszi sorra a terjedelem engedte teljességgel. Felhívja a figyelmet a legfontosabb sajtótermékekre, rölapokra, plakátokra, a korabeli könyvészetre, a nem történeti jellegű forrásokra s részletesen eligazít a kutatáshoz nélkülözhetetlen *levéltári* forrásanyagban. Utal a szóbeli visszaemlékezések s a tárgyi munkásmozgalmi emlékek gyűjtésének fontosságára is. A tájékoztató

terjedelméhez mérten sokrétű módszertani és szakirodalmi eligazítást nyújt. Elvezet minden alapvető irodalmi forráshoz, bár sajnálatosan több jelentős, 1969-ben megjelent bibliográfiát s más kiadványt nem vett fel anyagába.

A másik kiadvány tárgya az *üzem-történetírás*, mely a történettudománynak az utolsó félévszázad alatt kifejlődött új ága. Tematikája mindinkább tágabb értelmezést nyer. Egyre gyakrabban emlegetik *vállalattörténet-írásként*, mely nemcsak a szorosan vett ipari, termelő üzemek történetével, hanem a pénzügyi, kereskedelmi, közlekedési, biztosítási stb. gazdasági vállalkozások múltjának feldolgozásával is foglalkozik. Hazánkban ez a helytörténeti ágazat lényegében csak a szocializmus építésének korában bontakozott ki. Ennek okát az ország ipari elmaradottságával, a hajdani uralkodó osztályok konzervatív felfogásával, a polgári történetírásnak a gazdaságtörténet iránt mutatkozó csekély érdeklődésével magyarázhatjuk. Gátolta a kutatást a vállalati iratanyag hozzáférhetetlensége is. A hazai gazdaság- és ezen belül az általános ipartörténetírás legjobb munkái azokban a korszakokban keletkeztek, amelyek valamilyen formában az iparosítást vagy annak gyorsítását szorgalmazták. Tény, hogy a korszerű, helyes történeti szemléletű üzemtörténeti kutatásokat és műveket a gazdaságtörténet, a munkásmozgalomtörténet, a helytörténet, a szociológia, de a technikatörténet és a gazdasági földrajz művelői sem nélkülözhetik.

Az üzemtörténetírás valóban nagy lehetőségeket (s nagy hazai adottságokat) rejtő területébe *Sárközi Zoltán: Útmutató az üzemtörténeti kutatásokhoz* c. módszertani tájékoztatója vezet be. Áttekinti a fejlett ipari országok s hazánk üzemtörténetírásának helyzetét, megemlíti, hogy pl. 1931-ben Makszim Gorkij kezdeményezésére az SZKP K. B. határozatot hozott üzemtörténeti tanulmányosorozatok kiadásáról.

A következőkben — természetesen a teljesség igénye nélkül — bibliográfiai szemle formájában megismerteti a mai üzemtörténetírás irodalmi előzményeit, legfontosabb forrásanyagát, kiemelkedő hazai ipar- és kereskedelem-történeti alkotásait. Áttekinti a reformkortól az első világháborúig keletkezett úttörő jellegű üzemtörténeti munkákat, melyeknek zömét nem történészek, hanem technikai szakemberek állították össze — jobbra kiltűnően. Az első világháború után fordult

az érdeklődés a mezőgazdaságtörténet felé. A két világháború közötti gazdaságtörténeti könyvtérms rendkívüli egyenetlenségével tűnik ki a tájékoztató alapján. Végül a felszabadulás után keletkezett legfontosabb, immár marxista szemléletű, összefoglaló gazdaság- és ipartörténeti munkákat sorolja fel. Bemutatja az egyes szakágazatokhoz vagy ipari gócpontokhoz kapcsolódó irodalmat, mely már a szorosan vett üzemtörténeti munkákhoz vezet el, majd felsorolja a felszabadulás után megjelent kifejezetten üzemtörténeti munkákat. Utal a nélkülözhetetlen történeti bibliográfiákra, munkásmozgalmi kiadványokra s okmánytárakra is.

A bibliográfiai szemle a továbbiakban az üzemtörténetíráshoz nélkülözhetetlen statisztikai kiadványokat, folyóiratokat, évkönyveket, címtárakat, lexikonokat, jelentéseket, helytörténeti leírásokat, térképeket sorolja fel, megemlíti a prospektusok, fotók, tárgyi emlékek fontosságát az üzemtörténeti kutatásokban, majd részletesen foglalkozik a levéltári forrásokkal s lelőhelyeikkel. A továbbiakban az üzemtörténetírás módszertani kérdéseivel foglalkozik, kiemelve azt a tényt, hogy a gyár, az üzem komplex termelési, társadalmi, gazdasági és technikai jelenség s a korszerű üzemtörténetnek e tényezők komplex egységét kell tükröznie. Másrészt az üzem szerves része a földrajzi tájnak s az iparág egész struktúrájának is. Ezért a helytörténetnek s a gazdasági-ágazati kapcsolatok bemutatásának is kellőképpen érvényesülnie kell, a földrajzi-társadalmi környezettel való eleven kölcsönhatás figyelembevételével. A szerző végül részletes útbaigazítást nyújt arról, hogyan kell üzemtörténetet írni. Sajnos, ez az útmutató sem hívja fel a figyelmet kellőképpen az üzemtörténetírás könyvtári bázisaira, s több terület kellett volna szentelnie a gazdasági földrajz, a technikatörténet s a szociológia irodalmának. Mindez nem csökkenti az összeállítás értékét. E két utóbbi módszertani jellegű kiadvány nem hiányozhat még kisebb közművelődési könyvtárainkból sem. Hasznos lenne, ha az ÁKV illetékesei megszerveznék, hogy a jövőben megjelenő hasonló kiadványok feltétlenül terjesztésre kerüljenek, másrészt pedig a módszertani eligazítás során helyt kell adni a megfelelő szakkönyvtárak, gyűjtemények bemutatásának s tudományos tevékenységük, szolgáltatásaik ismertetésének is.

Cs. T.

AZ ISMERTETETT KIADVÁNYOK

Gecsényi Lajos: Munkásmozgalomtörténet a helytörténetírásban. Módszertani és bibliográfiai tájékoztató. 1969. NPI, 32 1.
Sárközi Zoltán: Útmutató az üzemtörténeti kutatásokhoz. 1970. NPI, 34 1.

REPERTORIUM VESZPRÉM MEGYE NEGYEDSZÁZADÁRÓL

Szemmel láthatóan a *dolgok természetes logikája* szabja meg a helyismereti bibliográfiai munka megyénkénti „ütemtervét”. Az első lépés a további kincseket rejtő helyi időszaki kiadványok, folyóiratok, de főként hírlapok számbavétele volt a legtöbb helyt, s másodikként, anélkül hogy összebeszéltek volna, már két megye könyvtára is elkészítette a *főlszabadulástól a negyedszázados fordulóig terjedő időszak történelmét megörökítő repertóriumot*, s híreink vannak hasonlók készülésétől is.

Most, Miskolc után, Veszprém tette elénk két testes kötetben, 9205 tételt tartalmazó gazdag adattárát. Az *Eötvös Károly Megyei Könyvtár* munkatársai akik ezt a hatalmas anyagot szorgos munkával összehordták, szerényen névtelenek maradtak, így egyedül a szerkesztő, *Onika Olga* nevét jegyezhetem ide, mint „elsőt az egyenlők között”, aki rendszert vitt a tömegtelen adatba, formába öntötte, gondozta, életre bábáskodta.

Válogatott repertórium, ez magától értetődő, hiszen a napilapok anyaga kimeríthetetlen. De a nyolc, sűrű sorokkal zsúfolt lapon sorakozó jegyzék, mely a földolgozott kiadványokat és egyben, dicséretes takarékosággal, mindjárt *rövidítésüket* is közli, nem hagy kétséget, hogy a teljességből merítették, s ez minden válogatás biztos alapja. Kidalgoztak egy bizonyos fajta decimális szakrendet, mely nem azonos az ETO rendjével, csak emlékeztet rá alosztásaival, fölépítésével. *Általános művek, természeti viszonyok, társadalmi élet, politikai, közgazdasági, gazdasági élet, művelődésügy, sport, építészet és idegenforgalom* — ez a tíz főcsoport az anyagközlés gerince, ezek tagozódnak — olykor további négy számjegyig is — általában ésszerű, világos, áttekinthető kisebb csoportokra. (Talán csak a néprajzot lehetett volna magának a tudományágnak belső rendje szerint tovább bontani, és a lényegében műemlékeket tárgyaló építészetet közelebb hozni a vele szorosabban összefüggő múzeumügyhöz.)

Rendkívül gazdag történelmi, művelődéstörténeti kincsesbányát adott a Veszprém megyei Könyvtár a megye kutatóinak, vezetőinek, pedagógusainak, ismeretterjesztőinek kezébe. Úgy gondolom, ez a munka, mely méreteit tekintve — az összeállítók számát és ráfordított idejét arányosan nézve — a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest-bibliográfiájá-*

hoz mérhető, föltétlenül megérdemli, hogy módszertani tanulságait a helyismereti bibliográfiával foglalkozók egy szélesebb értekezlete alaposan elemezze, tanulságait vonja le, hogy a példáját minél gyümölcsözőbben kamatoztathassa. S talán egyszerre adhatok e rövid ismertetésben is némi képet az anyag gazdagságáról és a megvitatandó módszerbeli kérdések egyikéről-másikáról, ha a mindenképpen megérdemelt dicséreten túl néhány észrevételemet is ideírom.

Jót is természetesen, bár ez viszonylag kevés szóval megtehető. Az anyag gazdagságán, a szakrendi anyagközlés alapvető érdemein kívül hadd dicsérem meg *egységessé mutató-rendszerét*, mely kezelését megkönnyíti, meggyorsítja. A terjedelmes, a 2. kötet felét kitevő mutató megérdemelte volna, hogy *külön kötetbe* kerüljön, mégha így az 1. és a 2. kötet nem egyforma vastag lett volna is. Ami kifogás tehető ellene, még mindig gyakori hibája bibliográfiáinknak: némelyik címszó alatt annyi tétel van, hogy a *bőség zavara* miatt céltalanná válik közlésük; a *Veszprém* és a *Veszprém megye* alatt sorakozó több ezer tételt aligha vállalkozik bárki is végignézni. Szűrőpróbám is talált néhány hibatípust: Csukás István a közölt egy tételen kívül szerepel még a 6539. számúban is; s hiányolom a *népi kollégium* címszót, hiszen lenne jónéhány alá tartozó adat. A 6299. tétel említi a jutaspusztai pisztrángos patakot is, a mutatóban viszont *így* nem található, sőt *Jutaspuszta* nevével Veszprémre utalnak. Tanulság: *a kisebbről ne utaljunk a nagyobbra*, mert abban nehezebb megtalálni valamit, mint a gombostűt a szalmakazalban; sokkal jobb lett volna Veszprémnél utalni Jutaspusztára, s ez utóbbi alatt megadni azt a néhány tétel számot, amely ide vonatkozik.

A legfőbb kifogásom azonban a csoportcímek alatti *betűrendi közlés*mód ellen van. Évek óta hadakozom ellene, mert mechanikus és funkciótlan! Helyette *sokkal több információt adna*, ha — a csoport természetére szerint — további tagolódást kapnánk. Néhány helyen (pl. a múzeumok esetében) így is van, de mennyivel áttekinthetőbb lenne, ha a tudományok saját belső rendje szerint további alosztásokra bontva kapnánk a *geológia* majdnem négyszáz tételét; a *hidrológiát* szétbontva a Balatonra, Hévízre, Kisbalatonra, a tihanyi belsőtóra,

folyókra s így tovább; az egészségügyi intézmények adatait a füredi szívkórház, a hévízi gyógyfürdő-kórház stb. szerint csoportosítva, s nem a szerzők vagy a cikkek címei szerinti céltalan betűrendben; ugyanígy az egy-egy művelődési otthonra, könyvtárra vonatkozó adatokat elkülönítve, sőt a *veszprémi színház* kategóriáján belül az előadások szerint. Milyen körülményes most összeszededetni pl. Madách *Mózesének* visszhangját: a *Madách* nevénel található tételszámok sorrendje sem azonos a kritikai fogadtatás időrendjével, tehát a keresőnek még külön át is kell rendeznie, holott a természetes közlésmód (*egy helyütt a Mózes-előadás méltatásai — időrendben!*) készen adhatná a kezébe valamennyit. A Helikon-ünnepnek is időrendben váltak volna áttekinthetővé. Így még azt is nehéz kibogozni, mikor is kezdődtek. A Jankovich Ferenc emlékezetes cikke körüli vita is összekuszáltan kerül elénk, holott ezt is az időrend fonalán célszerű tanulmányozni.

A másik, ugyancsak nem elhanyagolható ellenvetésem: a *hírlapok keltezésének mellőzése*. A 3166. tételből (Szabad Nép, 1945. 69. sz.) nem tudom meg, hogy Révai József mikor beszélt Veszprémben. A *keltezés nem csak kisebb hibalehetőséget ad, de eggyel több információ-elemet is*. Szerencsére a repertórium ebben néha előnyösen következtelen: a 3149. tételben már keltezés van, s ebből megtudható, hogy Kádár János az 1961. március 25-e előtti napokban járt a megyében.

A többi már apróság. Jó lett volna, ha a szépszámú kéziratnak *lelőhelyét* is közli, hiszen így csak találgatjuk, hogy a könyvtárban, múzeumban, levéltárban vagy éppen az Idegenforgalmi Hivatalban található-e? Az annotáció néhol hiányzik, néhol szükségtelenül bő. Szeretnénk tudni, hogyan viszonylik egymáshoz Szíj Rezső Várpalotáról szóló kézirat (851) és kiadott (849) műve? Melyik rész, *mely lapok* vonatkoznak a megyére vagy valamely helységére az Eperjessy (2191), Brestyánszky (4709), Mészáros (6529) könyvben? Szűcs Sándor bihari tárgyú dolgozata miféle veszprémi vonatkozása révén került e repertóriumba? (2935) Viszont: szükséges-e — egy Veszprém megyéről szóló kiadványban! — Déry Tibor *Füredi kert* című írása alatt annotációban közölni: *Balatonfüred?* Vagy a *Mezőgazdasági termelőszövetkezetek* csoportjában *Alsópáhok* egyetlen szövetkezetéről szóló minden cikk után odaírni: *Az alsópáhoki Petőfi-tsz-ről?* (5430—5435). Sőt: nem lehetne-e a lexikonok rövidítési rendszere szerint az egyszer már kiemelt vezérszót (ez hol községnev, hol személynév, hol csak köz-

szó) pusztán a kezdőbetűvel rövidíteni minden alája tartozó tételben? Pl. az Egy Józsefről szóló 58 tételben (7902—7960) csak E. betűvel helyettesíteni a festő nevet? Továbbá: a leggyakrabban előforduló neveket: Veszprém (V), Veszprém megye (Vm), Balaton (B) nevét rövidíteni? Az időszaki kiadványok is radikálisan rövidíthetők lennének: *Term. tud. Közlöny* helyett *TTK*.

Szükségtelenül megszaportja a tételek számát, ha egy mű kisebb részeit külön-külön vesszük föl, mint pl. Vajkai Aurél Balaton-könyvét majd minden községnél. Egyetlen helyen lehetett volna *analitikusan* földolgozni, a többi a mutató dolga, ott úgylis összekerülnek az egy-egy községre vonatkozó írások. Viszont fordítva: a *Balaton múzeumi füzetek* négy önálló számát nem kellett volna egyetlen tételbe szorítani (2186).

A szem könnyebben megtalálná a tételszámokat, ha a címfőlvételek *elé* lennének kiugratva, sőt esetleg *élőfejként* végigfutnának a lapok tetején. (Nem tudom, mi értelme a százon aluli tételszámokat nullákkal kipótolva megadni: 001, 059?) S nem vagyok kibékülve sem a címmel, sem az alcímmel. A cím megtevesztő: *Veszprém megye irodalma* szépirodalmat, irodalomtörténetet ígér; s hogy az alcímként jogos két évszám miért van *szögletes* zárójelben, amikor semmilyenben se kellett volna tenni, megintcsak nem értem.

Azt ígertem a szerkesztőnek — aki egyben Berza Lászlóval lektoráltatta is a kiadványt, s e minőségben mindketten hozzájárultak értékének növeléséhez —, hogy a legjobbakat írom majd e valóban jelentős és óriási munkát magában foglaló kiadványról. Azt hiszem, eléggé kitetszik, hogy a majd 700 lap terjedelmű, izléses rotaprint kiadású műnek a *hazai helyismereti bibliográfiai munka fejlődésében betöltött szerepét és a vállalkozás mintaszerűségét a szóvá tett néhány kifogásom ellenére is, kellőképpen megfogalmaztam. Várjuk a szép példa követőit!* (*Veszprém megye irodalma [1945—1969]. Veszprém, 1—2. köt.*)

Péter László

Papp Iván
ex librise

POMOGÁTS BÉLA: HUSZONÖT ÉV MAGYAR PRÓZÁJA

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a felszabadulás 25. évfordulójára készült kiadványok sorában adta ki ajánló bibliográfiáját, amelyet Pomogáts Béla irodalomtörténész irt és állított össze. Kár, hogy fél évet késtek vele, mert ha augusztus helyett már a felszabadulási évfordulóra való készülődés időszakában eljutott volna a könyvtárakba, az időszűrés megskorozta volna használhatóságát és használatát.

Ez a bibliográfia azonban — ha az évforduló adta is az alkalmat megjelenítéséhez — *nem tekinthető alkalmi kiadványnak*, később is jól hasznosítható a könyvtárak napi munkájában. A magyar próza huszonöt éves fejlődéséről ad áttekintést, a legértékesebbnek ítélt regények és elbeszéléskötetek szemléjével az új magyar próza és az olvasó találkozását igyekszik szolgálni, s ez nem évfordulóhoz kapcsolódó alkalmi feladat.

Pomogáts Béla a politikai és a művelődéspolitikai változások évszámaihoz igazodva hat korszakra osztja az elmúlt huszonöt év prózairodalmát s az egyes műveket a megjelenés éve szerint sorolja be egyik vagy másik korszakba. Az egyes korszakok bevezetéseként tömör összefoglaló áttekintést ad az érintett évek irodalmi problémáiról, az irodalomra ható erőkről és körülményekről s a folyamatosan olvasott bevezetők önmagukban is adnak némi képet iro-

dalmunk negyedszázados törekvéseiről, alakulásáról, főbb vonulatairól. Követésre érdemes kezdeményezés, hogy az egyes művek ismertetése után tájékoztatót a könyv fontosabb kiadásairól és az alapsabb ismerkedés segítése érdekében felsorolja a művel foglalkozó cikkeket és tanulmányokat. Két mutató is könnyíti a bibliográfia használatát, az egyikben írók szerint, a másikban pedig tartalmuknak megfelelő történelmi korok szerint sorolja fel a műveket. Használhatóság, gyors áttekinthetőség szempontjából helyesítható a könyv tagolása, a korszakokra osztásnak ez a módja azonban kétélyeket ébreszt bennem.

Lehet-e s helyes-e az elmúlt negyedszázad irodalmát irodalomtörténeti évvénnel, erőszakoltság nélkül hat korszakra osztani? Igaz, hogy rohanó korunk gyors változásai az irodalomra is halással vannak, hamarabb váltják egymást az irodalmi és művészeti irányzatok, mint a postakocsi, vagy akár a vonat korszakában, annyira gyorsan azonban talán mégsem, hogy *irodalomtörténeti szempontból indokoltak lennének a négyéves „korszakok”*. Ez az irodalom természetével is nehezen egyeztethető össze! A kiemelkedő művek is ellene szólnak, hiszen egyiknek-másiknak a „kihordási ideje” és a megírása is jóval tovább tartott, mint egy-egy rövid lélegzetű korszak, nem is szólva a kiadói szerkesztés és a nyomdai „átfutás” hosszú-hosszú hónapjairól. Az irodalomnak a politikai változásokhoz igazodó merev korszakolása és az a szemlélet, mely a művek jó részét a megjelenési év viszonyainak tükrözéseként látja, csak a napi politika és az irodalom kapcsolatának túlzott vulgarizálásával lehetséges. Így aztán egyes művek áttörnek a kereteket, kilógnak abból a korszakból, amelybe a bibliográfia sorolja őket. Egy-két példa: Szabó Pál Talpalatnyi föld-je egyáltalán nem az 1948-as év irodalmi légkörét és az író akkori alkotó korszakát jellemzi, mert ebben az évben már *harmadik* és *negyedik* kiadásban jelent meg, hanem Szabó Pál régebbi írói szándékait, hiszen a regény 1942—43-ban jelent meg először. A filmhez igazodó címváltozás, és a kisebb változtatások egyáltalán nem indokolják, hogy a regény egész más történelmi korszakba kerüljön, mint amelyben született. Veres Péter: A Balogh család története sem az 1957—1961 közötti korszakba kívánkozik, csak azért, mert némi szerkezeti módosítással Három nemzedék helyett 1961-ben A Balogh család története címmel jelent meg. Ez a mű, amelynek első kötete már 1950-

Bor István rajza

ben, a második pedig 1952-ben kiadásra került és a harmadik kötet is készen volt 1956-ban, éppen arra jellemző, hogy az igazi írók akkor is tudtak maradandót alkotni, amikor „mozgott az íróasztal lába”, teljesen indokolatlan, sőt helytelen tehát a születés és az első megjelenés korszakából való kiszakítása.

A bibliográfia 57 író 77 művéről ad tájékoztatást. Nehéz a kortársnak eldönteni, hogy ki és melyik mű marad fenn az idő rostáján. Pomogáts Béla azonban jószemű és igényes válogatónak bizonyult, érdemtelenül egyetlen mű se került a bibliográfiába. A szerepeltettek — még a kevésbé kiválóknak ítélték is — átlagon felüli képviselői és valamilyen szempontból jellemzői is az elmúlt huszonöt év irodalmának. Ha valamit hiányolhatunk, az néhány író és mű kihagyása, mert maradtak ki legalább olyan értékek vagy értékesebbek is, mint a bekerültek egy része. Ilyen hiányérzetek azonban mindig ébredhetnek, ha csak nem alkalmazza az összeállító a „mindenki benne van” elvét vagy inkább elvtelenségét, amelynél sokkal jobb az igényesség, még ha kicsit szubjektív is.

A művekről írt ismertetések is Pomogáts igényességét bizonyítják. A bevezetőben azt írja: „...válogatásunkban az irodalomtörténész és a könyvtáros szempontjait próbáltuk egyesíteni. S mint-hogy szándékunk az összefoglalás volt, nem a könyvek „tartalmát”, „meséjét” mondjuk el, hanem értékeire, világnézeti és művészi tulajdonságaikra, irodalmi helyükre próbáljuk irányítani a közönség figyelmét.” A szándék és a törekvés csak helyesíthető, a megvalósítás is elismerésre méltó, de nem egyértelműen dicsérhető. S ennek első sorban nem tartalmi, hanem fogalmazási, stílusbeli okai vannak. A tucatnyi íróra vagy könyvre alkalmazható rutin-mondatok használata se a legszerencsésebb, ennél azonban sokkal jobban hátráltatja a bibliográfia használhatóságát a nyakatekert kritikusai tolvajnyelv, amely fertőző betegségként terjed kritikusaink körében s egyik legfőbb oka annak is, hogy a folyóiratok kritikáit a szakmabeliek kívül alig olvassa valaki. A magyar nyelv szabályainak megfelelő egyszerű, világos, könnyen érthető fogalmazás egyáltalán nem áll

Szilágyi Imre ex librise

ellentétben a tudományosság igényével, az ajánló bibliográfia pedig csak akkor érheti el célját, ha esztétikai előképzettség és szótárak nélkül is érthető. Ha egy átlagos magyar olvasó ilyesfélét olvas egy könyvről, hogy „...az emberi személység belső övezeteit a belső monológ eszközeivel mutatta be, s funkciót tudott adni olyan divatos technikai fogásoknak is, mint az „action gratuite”, az abszurdum vagy a groteszk” — nem nagyon kap kedvet a könyv elolvasásához, sőt! S ez csak egy véletlenül kiragadott példa, jóval bonyolultabbak is bőven akadnak a könyvben.

Azért tartom ezt a dicséretes törekvésű bibliográfia érdemi hibájának, mert akadályává válhat annak, hogy maradéktalanul betöltsse rendeltetését. (FSZEK, 185 l. 12 Ft.)

Könczöl Imre

A JUGOSZLÁVIAI MAGYAR FOLYÓIRATOK és lapok 1968. évi magyar irodalomtörténeti repertóriumát 1970 márciusban adta ki Bibliográfiai füzetek 1. számaként az újvidéki Hungarológiai Intézet. Ez volt az első eset, hogy a 8 lapban, illetve folyóiratban és a bölcsészeti kar évkönyvében megjelent tanulmányok és kritikák önálló közleményben kerültek feldolgozásra. Azóta a szép kivitelű sorozat második füzeté is megjelent az 1969. évi repertóriummal. Mindkettőt Pastyik László állította össze. A repertóriumok az irodalomtudomány, nyelvészet és könyvészet határait kitágítva a színház, a film, a tv és a rádió témakörét is tartalmazzák.

A DEBRECENI KÖNYVTÁRAK ÖSSZEFOGÁSÁNAK DOKUMENTUMAI

Az egy-egy terület, település könyvtárainak állományát feltáró lelőhelyjegyzékeket a Debreceni Egyetemi Könyvtár jóvoltából két újabb vállalkozás gyarapítja: az 1969 elejétől negyedévenként megjelenő „Új külföldi könyvek a debreceni könyvtárakban” c. kiadvány és az 1970 nyarán kibocsátott „A debreceni könyvtárakba járó külföldi folyóiratok jegyzéke”.

Az „Új külföldi könyvek a debreceni könyvtárakban” c. lelőhelyjegyzék a debreceni könyvtárak címbeljelentésein alapszik, az Egyetem Központi Könyvtárában létesült Debreceni Központi Katalógus nyomtatott „mellékterméke”, mely gyors és pontos tájékoztatást nyújt a helyben elérhető, rendelkezésre álló, frissen beszerzett idegen nyelvű szakirodalomról. A jegyzék négy részből áll: „A”: általános, vegyes tartalmú művek; „B”: társadalomtudományok; „C”: fizikai és kémiai tudományok; „D”: geo- és bio-tudományok. A kiadvány tartalmazza a külföldi könyvek címleírását, szakjelzeteit, a lelőhelyet, az Egyetem Központi Könyvtárának anyaga esetében a tárgyszavakat és a raktári jelzetet. A bibliográfia külön előnye, hogy egyoldalas nyomású, így felvágva katalógusként is használható, továbbá az, hogy a jegyzékben található egyetemi könyvtári anyagról kívánságra másolatot készítenek.

„A debreceni könyvtárakba járó külföldi folyóiratok jegyzéke” (Összeáll. Gomba Szabolcsné, Pukánszky Béláné. Kiad. a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára. Debrecen, 1970. Soksz. 175, [3] l.) hét év után jelent meg ismét. 2500 periodika címét és legfontosabb adatait tartalmazza betűrendes, illetve ETO szerinti felsorolásban. A jegyzék elárulja,

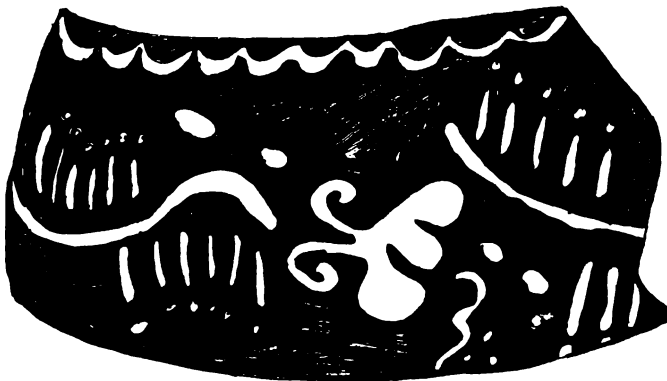
hogy a könyvtárak folyóiratgyarapítása esetleges, mivel nagyobbérszt csere révén jutnak a periodikákhoz; hogy megfelelő összeg hiányában kevés a nagyon rangos, magas színvonalú lap; hogy bizonyos szakterületek ellátottsága gyenge (pl. a jegyzék szerint Debrecen könyvtáraiban mindössze két zenei folyóirat található); hogy több, környező országbeli periodikát kellene beszerezni, különös tekintettel a magyar vonatkozásúakra.

E két kiadvány a városban levő intézmények, intézetek, vállalatok különböző szak-, tudományos és közművelődési könyvtárainak összefogásából született. (A könyvjegyzékben 46, a folyóiratjegyzékben 71 könyvtár anyaga szerepel!) Hasznos lenne, ha valóban minden debreceni könyvtár jelentené újabb külföldi gyarapodását a könyv-lelőhelyjegyzék számára.

Milyen gyakorlati haszna van ennek az együttműködésnek? A kutató munkához nyújtott tájékoztatáson kívül a rendelkezés egyeztetése lehetővé teszi a könyvtárak és intézmények anyagi eszközeinek gazdaságosabb felhasználását és további speciális igények kielégítését is. (Ehhez szükséges, hogy a könyvtárak egymás rendelkezésére bocsássák a folyóiratokat.)

Az Egyetemi Könyvtár munkatársai tervbe vették a debreceni könyvtárak régi periodika állományának hasonló katalógus formájában való feltárását. Erdelődéssel várjuk a nagy város könyvtárainak további együttműködését bizonyító kiadványt, mely — reméljük — a most ismertetett művekhez hasonlóan értékes és jól használható lesz.

Héthy Zoltán

— Sohor Antal: Cserépdísz c. rajza

KÖNYVTÁRI HÍRADÓK

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS 1970. évi 3. száma a gyermekkönyvtári témakör jegyében készült: a Tolna, Baranya és Fejér megyei gyermekkönyvtárosok immár negyedik továbbképzésének színvonalas előadásait bocsátja közre. A szegedi Hegedüs Andrásnak *Gyermeklélektan és oktatás*, N. Rácz Arankának *A közművelődési könyvtárak és az iskola kapcsolata*, továbbá *Gyermekkönyvtárak külföldön* című cikkei, valamint D. Major Klárának és Lengyel Balázs-nak a gyermekkönyvkiadásról szóló összefoglalói más megyék gyermekkönyvtárosainak továbbképzésében is kitűnően felhasználhatók.

KÖNYVTÁRI TÁJÉKOZTATÓ címmel megyei híradót indított útjára a Salgótarjáni Megyei Könyvtár. Az 1970. 1—2. jelzésű, szerény külsejű, sokszorosított szám bevezetője szerint a híradó negyedévenként fog megjelenni, és a tanácsi hálózat helyzetéről, időszerű kérdéseiről tájékoztat. Ezzel kapcsolatban szeretnénk felhívni a szerkesztők figyelmét arra, hogy a jó megyei híradó nem hagyhatja látókörén kívül a testvérhálózatok könyvtári problémáit sem. Különösen indokolatlan a szakszervezeti könyvtárügy mellőzése az olyan, fejlett iparral rendelkező megyében, mint Nógrád, de az iskolai könyvtárak szakmai kérdéseinek gondozása sem nélkülözhető sokáig. Egyébként az indító szám tartalmilag eléggé sovány, főleg táblázatokból áll. Ezek járásonként közlik az elmúlt évi statisztika adatait, az idei tervszámokat és az első negyedév eredményeit. Kár, hogy a fejlődés vagy a visszaesés sem érzékelhető, mivel az 1968-as adatokat a híradó nem közli. Sajnos, a megye

könyvtári életét tükröző cikkek, tájékoztatók és a híradót színesebbé tevő hírek is hiányoznak a kiadványból.

A PEST MEGYEI KÖNYVTÁROS 1970. 3. száma közli a megyei könyvtárát bizottságnak az Olvasó néperért mozgalom fejlesztésére kiadott irányelveit, elemzi húsz Pest környéki könyvtár 460 fiatal olvasójának nyári olvasmányait, foglalkozik az Abonyi Községi Könyvtárban bevezetett vasárnapi nyitvatartás kedvező tapasztalataival, ismerteti a szahalombattai szakszervezeti könyvtárnak a szocialista brigádtagok körében kifejlesztett tevékenységét. A megszokott, gazdag tartalmú híradó anyagát tervteljesítési statisztika, helyismereti és továbbképzési bibliográfia, illetve cikk egészíti ki.

A TOLNAI KÖNYVTÁROS megindításával remélhetőleg új fejezet nyílt a Szekszárdi Megyei Könyvtár hálózati munkájában. Az első szám azt bizonyítja, hogy a negyedévenkénti megjelenésűre tervezett kiadvány a megye valamennyi könyvtárhálózatának fórumot kíván teremteni: a megyei könyvtár helyi szolgálatának számvetése, a járási könyvtárak elmúlt évi statisztikai táblázatai és szöveges jelentései után közli a szakszervezeti hálózat beszámolóját és nagyon röviden megemlékezik az iskolai könyvtárakról is. A szépen illusztrált híradótól a rendszeres megjelenésen kívül azt is várjuk, hogy a szerkesztési és műfaji bizonytalanságokat leküzdve, még tartalmasabb és szakszerűbb írásokkal járuljon hozzá a megye olvasómozgalmi problémáinak feltérképezéséhez, s minél rövidebb idő alatt zárkózzék fel legjobb megyei könyvtári híradóink (Fejér, Komárom, Pest) sorába.

„Az ismereteinket tartalmazó könyvek természetéről széles körben elterjedt egy helytelen felfogás. Úgy vélik, hogy ezek a könyvek olyanok, amelyeknek tartalmát a fejünkbe kell préselni. Azt gondolom, ennek az ellenkezője közelebb áll az igazsághoz. A könyvek azért vannak, hogy megtartsák magukban a tudást, mialatt mi a fejünket valami jobbra használjuk. Az ismeretanyag számára a könyv biztosabb otthont is nyújt. Az én saját fejemben bármelyik könyvszagú ismeretnek a felezési ideje néhány hét. Így hát az ismereteket biztos megőrzésre a könyveknek és a könyvtáraknak hagyom, és inkább horgászni megyek, néha halra, néha új ismeretekre...”

Szent-Györgyi Albert

A NYUGAT-NÉMETORSZÁGI KÖNYVLOPÁSOKKAL kapcsolatos felmérés adatait közli A Könyv c. folyóirat 1970. 4. száma. (Az ismertetett cikk eredetileg a Frankfurter Börsenblattban jelent meg.) Az érdekes beszámolóból kiderül, hogy miközben a könyvvásárlás és olvasás visszaesik, a lopások az áruházak könyvosztályain és a könyvesboltokban feltűnően sokasodnak. Különösképpen a lázadó ifjak „emelik el” a könyveket, akik e cselekedetet „társadalmi feladatnak” tekintik. Ezzel szemben — idézi a cikk a Könyvtárügyi Központ megállapítását — a könyvtárakban szinte egészen megszűnt a lopás. Ezt az eredményt elsősorban a könyvtárlátogatók magasabb erkölcsi és szellemi szintjével magyarázzák.

OLTVAI FERENC munkáságának bibliográfiáját tartalmazza a szegedi Somogyi Könyvtár kiadványainak 12. füzeté. A Perneki Ferenc összeállításában megjelent bibliográfia a kiváló történettudósnak, a szegedi levéltár igazgatójának 60. születésnapjára készült tiszteletadásként és azzal a céllal, hogy tanítványainak népes serege és a fiatal kutatók együtt találják meg a sokféle folyóiratban elszórt tanulmányokat. Oltvai Ferenc legfontosabb munkája a Szeged múltja írott emlékekben c. gyűjtemény, amely a helytörténeti kutatások számára nélkülözhetetlen forrás.

A **PÉCSI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA** könyvtára is kiadta a felsőfokú oktatási intézmények szokásos bibliográfiáját az oktatók szakirodalmi munkásságáról.

RÖVID ÚTON címmel pedagógiai folyóiratszemlét indított a Szolnok Megyei Könyvtár főként az iskolai igazgatók, de általában a tanárok tájékoztatására. A kiadványt az a föltételezés indokolja, hogy az iskolák vezetőinek nincs idejük a szakajtó beható tanulmányozására. Az ízelítőképpen bemutatott részletek az átnézés, válogatás munkájától kívánják megszabadítani a pedagógusokat. Az új kiadvány műfajában is újszerű: rövidített szemelvényeket közöl 21 pedagógiai folyóirat 1970-es évfolyamának első félévéből. A Köznevelést a szerkesztők (Szurmay Ernő és Zsolnai József) nem sorolták az idézett folyóiratok közé, mivel a lap minden pedagógus számára nélkülözhetetlen munkaeszköz. Az információbőségben eligazítani igyekvő kiadvány túlzottan apróbetűs, helyenként elmosódott nyomású, kérdéses, hogy ilyen formában eléri-e célját?!

AZ INFORMATIKA c. folyóirat idei 3. száma érdekes cikkeket ismertet a tájékoztatás kurrens nemzetközi irodalmából. A mikrofilm technikája c. írás például azzal foglalkozik, hogyan lehet az évről-évre növekvő mennyiségű dokumentum másolatokat, sokszorosításokat tárolni. Egy másik cikk beszámol azokról a Szovjetunióban folyó könyvtári munkákról, melyek központi katalógusrendszer kiépítésével igyekeznek az egyes szaktanulmányok irodalmát elérhetővé tenni. Helyet kaptak továbbá a könyvtári ügyvitelt, a tájékoztatás és a marketing összefüggéseit, a könyvtárakban mutatkozó restanciák felszámolásának lehetőségeit vizsgáló írások referátumai. Növeli a lap értékét, hogy az ismertetések után a témára vonatkozó irodalomból is közöl válogatást.

TAKARÉKOSSÁG, TAKARÉKPÉNZTÁRAK MEGYARORSZÁGON címmel bibliográfia jelent meg több budapesti nagykönyvtár és az OTP sakkönyvtárának a témával foglalkozó műveiről. A jegyzék célja, hogy a tárgykör kutatóinak segítséget nyújtson, illetve megkönnyítse a magyar takarékpénztárak történetének megírását. A bibliográfiában a művek lelőhelyét is feltüntették.

Bor István ex librise

TÁJÉKOZTATÓT készített a nagyközönség részére a székesfehérvári Velinszky László Városi Könyvtár. A kiadvány tetszetős képanyagával — valamennyi a szép, korszerű könyvtár hangulatos belső tereit ábrázolja —, igénes nyomdal megjelenésével kettős célt szolgál: kedvet ébreszt a könyvtár felkeresésére, s eligazítást nyújt a szolgáltatásokról és a könyvtárhatszárnat lehetőségeiről.

A **DEBRECENI EGYETEMI BIBLIOGRÁFIA** az egyetem tudományos dolgozóinak 1967-ben publikált munkáit tárja fel. Az egyetemi könyvtár és a gyakorló iskolák munkatársainak publikációit külön fejezet foglalja magába.

NÓGRÁD MEGYE klubkönyvtárainak helyzetét tárja föl a Salgótarjáni Megyei Könyvtár kiadványa. A járásonként közölt statisztikai adatok szerint 1969-ben mindössze egy járás, a szécsényi átlagai felültek meg a normáknak, a többi vagy teljesen vagy részben elmarad a kívánalmaktól. Az új típusú intézményekre a várható fejlődés helyett a lemaradás jellemző. A kiadvány az okok elemzését a későbbiekben ígéri.

SZEMLE címmel közöl annotált válogatást a napilapokban és folyóiratokban megjelent népművelési cikkekből a Salgótarjáni Megyei Könyvtár új, negydedévenként megjelenő kiadványa. Nem egészen értjük a kiadvány szükségességét, ugyanis a népművelésről szakirodalmi összeállítást ad ki a Népművelési Intézet. Annak már inkább van jelentősége, amit a kiadvány 2. száma közöl: külön fejezetben tárja fel Nógrád megye népművelésének sajátosságait.

A Bicskei Járási Könyvtár új gyermekrészlege

A Székesfehérvári Megyei Könyvtár gyermekrészlegét a közelmúltban átrendezték és kibővítették (Kabáczy Szilárd felvételei)

Ára: 6,- forint